

N A J W Y Ż S Z A I Z B A K O N T R O L I

Departament Ochrony Środowiska i Budownictwa

DOŚiB-41009-98

Nr ewid. 205/1999/P/1998/087/DOB

I N F O R M A C J A O WYNIKACH KONTROLI OCHRONY ŚRODOWISKA W PRZEMYŚLE SIARKOWYM Z UWZGLĘDNIENIEM REKULTYWACJI I ZAGOSPODAROWANIA TERENÓW POGÓRNICZYCH

SPIS TREŚCI

	Strona
I. CZĘŚĆ OGÓLNA	1
1. Charakterystyka kontroli	1
2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności	4
3. Wnioski	12
II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA	14
1. Charakterystyka stanu prawnego	14
2. Charakterystyka uwarunkowań ekonomiczno-organizacyjnych	24
3. Ważniejsze ustalenia kontroli	27
3.1. Przekształcenia organizacyjne w jednostkach przemysłu siarkowego.....	27
3.1.1. Kopalnia siarki „Basznia”	28
3.2. Oddziaływanie jednostek przemysłu siarkowego na środowisko	31
3.2.1. Zanieczyszczenie powietrza	31
3.2.2. Zużycie wody	36
3.2.3. Zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych	38
3.2.4. Degradacja powierzchni ziemi	45
3.2.5. Szczególne przypadki zagrożeń w środowisku	46
3.3. Rekultywacja terenów pogórnich	49
3.3.1. Rozmiar i zakres koniecznej rekultywacji	49
3.3.2. Kierunki rekultywacji terenów pogórnich.....	51
3.3.3. Realizacja prac rekultywacyjnych	53
3.3.4. Finansowanie rekultywacji	58
3.3.5. Opłaty za korzystanie ze środowiska	65
3.4. Nadzór nad działalnością jednostek przemysłu siarkowego w zakresie ochrony środowiska	68
3.4.1. Nadzór sprawowany przez Ministrów: Gospodarki oraz byłych Ministrów Przemysłu, a następnie Przemysłu i Handlu.....	68
3.4.2. Nadzór sprawowany przez Ministra Skarbu Państwa	71
3.4.3. Nadzór sprawowany przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa	73
3.4.4. Nadzór sprawowany przez wojewodów.....	74
3.4.5. Nadzór sprawowany przez organy państwowego nadzoru górniczego.....	74
3.4.6. Kontrola Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska	76
3.5. Opinie na temat rekultywacji terenów zdegradowanych	76
III. OPIS POSTĘPOWANIA KONTROLNEGO ORAZ DZIAŁAŃ PODJĘTYCH PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI	78

ZAŁĄCZNIKI

Nr 1 - Wykaz ważniejszych aktów prawnych

Nr 2 - Wykaz skontrolowanych jednostek

I. CZĘŚĆ OGÓLNA

1. Charakterystyka kontroli

Nr kontroli: P/98/087

Kontrola pt. **„Ochrona środowiska w przemyśle siarkowym z uwzględnieniem rekultywacji i zagospodarowania terenów pogórnich”**.

Kontrola przeprowadzona została w okresie od 31 sierpnia do 30 grudnia 1998 r. z inicjatywy Najwyższej Izby Kontroli i obejmowała okres 1993 - I półrocze 1998 r. NIK nie prowadziła dotychczas kompleksowej kontroli w powyższym zakresie.

Celem kontroli było dokonanie oceny pod względem legalności, gospodarności, celowości i rzetelności działań właściwych organów administracji rządowej, jednostek przemysłu siarkowego oraz innych jednostek w zakresie ochrony środowiska na terenach związanych z eksploatacją, przetwarzaniem i składowaniem siarki, w tym oceny:

- oddziaływania jednostek przemysłu siarkowego na środowisko,
- działań podejmowanych na rzecz ochrony i poprawy stanu środowiska w obrębie i wokół terenów górniczych, a także na terenie zakładów eksploatujących, przetwarzających i składujących siarkę,
- rekultywacji przeprowadzonej na terenach pogórnich, czynnych i likwidowanych kopalń siarki,
- efektywności wykorzystywania środków finansowych, przeznaczonych na ochronę środowiska, w tym rekultywację terenów pogórnich.

Kontrola przeprowadzona została w 19 jednostkach (w tym 1 kontrola rozpoznawcza) i obejmowała:

- 2 ministerstwa: Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz Gospodarki,
- 2 Urzędy Wojewódzkie w Tarnobrzegu i Przemyśle,
- Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Tarnobrzegu,
- Państwową Agencję Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego SA w Katowicach,
- 2 Okręgowe Urzędy Górnicze w Kielcach i w Krośnie,
- Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Siarkowego „Siarkopol” w Tarnobrzegu,
- 7 przedsiębiorstw przemysłu siarkowego wydobywających i przetwarzających siarkę, w tym 4 kopalnie siarki z czego 2 w likwidacji,
- Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych „Jeziórko” w Jeziórku,
- Elektrownię im. T.Kościuszki w Połańcu.

Wykaz skontrolowanych jednostek stanowi załącznik Nr 2.

Wszystkie kontrolowane podmioty mieszczą się w kategoriach wymienionych w art. 2 ust. 1 ustawy o NIK.

W kontroli nie miały miejsca przypadki odmowy podpisania protokołu kontroli ani nie zgłaszano zastrzeżeń do protokołu.

W kontroli koordynowanej przez Departament Ochrony Środowiska i Budownictwa uczestniczyli: Departament Gospodarki i Integracji Europejskiej oraz Delegatury NIK: w Gdańsku, Katowicach i Kielcach.

Najwyższa Izba Kontroli działając na podstawie art. 12 pkt 3 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli (Dz.U. z 1995 r. Nr 13, poz. 59 ze zm.), zleciła Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska przeprowadzenie kontroli w jednostkach przemysłu siarkowego, której celem było ustalenie zasięgu oddziaływania tych zakładów na środowisko, w szczególności w zakresie zanieczyszczenia powietrza, poboru i zanieczyszczenia wód powierzchniowych oraz podziemnych, a także oddziaływania na powierzchnię ziemi. PIOŚ przeprowadziła kontrole w 9 jednostkach przemysłu siarkowego, tj. w:

- Kopalni Siarki „Osiek” w Osieku,
- Kopalni Siarki „Jeziórko” w Tarnobrzegu,
- Kopalni Siarki „Machów” w Tarnobrzegu,
- Kopalni Siarki „Grzybów” w Rzędowie,
- Kopalni Siarki „Basznia” w Baszni Dolnej,
- Kopalniach i Zakładach Chemicznych Przemysłu Siarki „Siarkopol” w Grzybowie,
- Kopalniach i Zakładach Przetwórczych Siarki „Siarkopol” w Tarnobrzegu,
- Spółce „Siarkopol” Gdańsk S.A. w Gdańsku,
- Przedsiębiorstwie Przeładunkowo-Usługowym „Siark-Port” Sp. z o.o. w Gdańsku.

W związku z kontrolą, na podstawie art. 29 pkt 2 lit.f ustawy o NIK, zasięgnięto informacji w następujących jednostkach nie objętych kontrolą:

- w Ministerstwie Skarbu Państwa, w zakresie działalności jednoosobowej spółki Skarbu Państwa „Sulphur” Sp. z o.o.
- w Instytucie Ochrony Środowiska w Warszawie, w sprawie warunków formalnoprawnych i finansowych, dotyczących rekultywacji terenów pogórnich,
- w Polskiej Izbie Gospodarczej „Ekorozwój” w Warszawie, w sprawie działalności promocyjnej i edukacyjnej Izby w zakresie sposobów rekultywacji terenów pogórnich.

Wykaz skrótów i definicji:

MOŚZNiL - Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

Minister PiH - Minister Przemysłu i Handlu

GIOŚ - Główny Inspektorat Ochrony Środowiska

PIOŚ - Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska

WIOŚ - Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska

NFOŚiGW - Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej

WFOŚiGW - Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej
OUG - Okręgowy Urząd Górniczy
KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu - Kopalnie i Zakłady Przetwórcze Siarki „Siarkopol” w Tarnobrzegu
KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie - Kopalnie i Zakłady Chemiczne Przemysłu Siarkowego „Siarkopol” w Grzybowie
KS - Kopalnia Siarki
PRTG - Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych „Jeziórko” w Tarnobrzegu
OBR PS „Siarkopol” - Ośrodek Badawczo-Rozwojowy Przemysłu Siarkowego „Siarkopol” w Tarnobrzegu
PA RGWK S.A. - Państwowa Agencja Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego S.A. w Katowicach
ChZT - chemiczne zapotrzebowanie tlenu
teren górniczy - teren spodziewanego oddziaływania eksploatacji górniczej określony w koncesji na eksploatację kopaliny (ustawa z dnia 4.02.1994 r. Prawo geologiczne i górnicze Dz.U. Nr 27, poz. 96)
obszar górniczy - przestrzeń, w granicach której przedsiębiorca jest uprawniony do wydobywania kopaliny objętej koncesją (ustawa z dnia 4.02.1994 r. Prawo geologiczne i górnicze Dz.U. Nr 27, poz. 96)
teren pogórniczy - teren przekształcony (zdegradowany) w wyniku działalności górniczej

2. Synteza ustaleń kontroli i ocena kontrolowanej działalności

1. Z ustaleń kontroli wynika, że, mimo braku programów i koordynacji działań w skali całej branży, zakłady przemysłu siarkowego podejmowały działania proekologiczne o charakterze inwestycyjnym i modernizacyjnym, które obok zmniejszenia wydobywania o 30%¹, doprowadziły do znacznego zmniejszenia szkodliwego oddziaływania na środowisko. Znalazło to wyraz w zmniejszeniu w 1997 r., w stosunku do 1993 r. emisji do powietrza pyłów siarki, tlenku węgla i dwutlenku siarki o połowę, a tlenków azotu o 3/4. Również o 3/4 zmniejszyła się ilość ścieków odprowadzanych do wód powierzchniowych przy czym ładunek zanieczyszczeń w tych ściekach zmniejszył się o ponad 2/3. Pobór i zużycie wody zmniejszyło się do blisko 1/10.

Jedynie na terenie kopalń siarki „Grzybów” i „Osiek” występowały przypadki przekraczania dopuszczalnych stężeń siarkowodoru przekraczające o połowę dopuszczalne stężenia.

Uzyskane efekty umożliwiły Głównemu Inspektorowi Ochrony Środowiska skreślenie z listy 80 zakładów najbardziej uciążliwych dla środowiska „Siarkopolu Gdańsk” S.A. w 1994 r. i KiZChS w Grzybowie w 1998r. (str. 31-46).

2. W toku kontroli stwierdzono negatywne oddziaływanie przemysłu siarkowego na powierzchnię terenu i warunki hydrogeologiczne, polegające na:
 - Istotnym przekształcaniu rzeźby terenu przez powstanie wyrobisk kopalń odkrywkowych sięgających ponad 100 m poniżej poziomu terenu na powierzchni 720 ha, utworzeniu zwałowiska nadkładu o wysokości 60 m nad poziomem terenu na obszarze 880 ha, nieregularnego obniżenia terenu o 2-9 m po wyeksploatowaniu siarki metodą otworową na powierzchni blisko 5 tys. ha.
 - Przerwaniu w kopalni odkrywkowej „Machów” naturalnej warstwy nieprzepuszczalnej izolującej dwa poziomy wodonośne: czwartorzędowy wykorzystywany do poboru wody pitnej i gospodarczej oraz trzeciorzędowy² silnie zmineralizowany z dużą zawartością siarkowodoru, co w połączeniu z koniecznością odwadniania wyrobisk górniczych

¹ Wg. Bilansu Zasobów Kopalni i Wód Podziemnych oraz danych OBR PS „Siarkopol” wydobywanie siarki w 1993 r. wynosiło 1.861 tys.t, a w 1998 r. - 1.300 tys.t.

² W rejonie KS „Machów” swobodne zwierciadło wód czwartorzędowych sięga powierzchni terenu (ok. 150m n.p.m.), a zwierciadło wód trzeciorzędowych występuje ok. 40 m głębiej.

powoduje zdepresjonowanie poziomu wód podziemnych na obszarze 1.900 ha, a stosowanie metody podziemnego wytapiania siarki doprowadziło do skażenia wód czwartorzędowych siarczanami, chlorkami i siarkowodorem pochodzącymi z wód trzeciorzędowych.

- Silnym zakwaszeniu gleb na terenach kopalń powodującym zanik szaty roślinnej.

(str. 49-51).

3. Kontrola ustaliła, że porzucona w 1996 r. KS „Basznia” w b.woj. przemyskim obecnie podkarpackim, należąca do spółki joint-venture „Sulphurquest of Poland” Sp z o.o., stanowi źródło nadzwyczajnego zagrożenia środowiska w rozumieniu art. 104 ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska.

Silne skorodowanie pozostawionych instalacji i urządzeń stwarza dla mieszkańców okolicznych miejscowości, w tym uzdrowiska Horyniec niebezpieczeństwo erupcji i zatrucia siarkowodorem.

Spółka j.v. „Sulphurquest of Poland” została utworzona 8 czerwca 1990 r. przez Minquest Co. Ltd w Londynie wnoszącą 75% udziałów i „Sulphur” Spółkę z o.o., będącą spółką Skarbu Państwa wnoszącą 25% udziałów o wartości 500 tys. USD.

Dla uzyskania powyższego kapitału pełnomocnik b.Ministra Przemysłu zaciągnął pożyczkę - bez wymaganego pozwolenia dewizowego - w wysokości 500 tys. dolarów USA w spółce zagranicznej „Minquest Co.Ltd”, którą to kwotę „Sulphur” Sp. z o.o. wniosła do Spółki „Sulphurquest of Poland”. Dodatkową umową „Sulphur” Sp. z o.o. w przekazała „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. cały majątek KS „Basznia”.

Spółka w okresie 1990 - I pół. 1993 r. wydobyla i sprzedala 240 tys ton siarki.

Do czasu zakończenia kontroli nie podjęto działań zmierzających do usunięcia zagrożenia, natomiast ze środków gminy opracowano plan operacyjno-ratowniczy, a na zlecenie b.Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Przemyśle, działającego w porozumieniu z GIOŚ, OBR PS „Siarkopol” w Tarnobrzegu opracował w październiku 1998 r. ekspertyzę dotyczącą oceny istniejącego stanu kopalni oraz identyfikacji zagrożeń, która potwierdziła zły stan urządzeń technicznych porzuconej kopalni (str. 28-31 i 47-49).

4. Kontrola wykazała, że zakłady przemysłu siarkowego zarówno czynne jak i w likwidacji nie w pełni ponosiły opłaty za korzystanie ze środowiska i nie w pełni uiszczaly kary za przekroczenie rodzaju lub ilości substancji wprowadzanych do środowiska, przy czym Zakłady będące w likwidacji realizowały opłaty i wymierzone kary z dotacji budżetowej przyznanej na likwidację kopalń.

- Suma opłat naliczona jednostkom przemysłu siarkowego za korzystanie ze

- środowiska w latach 1993-I półroczu 1998 r. wyniosła 83.200 tys. zł, w tym:
- za emisję zanieczyszczeń do powietrza 7.000 tys. zł, co stanowiło 8,4% opłat naliczonych,
 - za pobór wody 2.500 tys. zł co stanowiło 3,0%,
 - za odprowadzenie ścieków 72.700 tys. zł co stanowiło 87,4%,
 - za składowanie odpadów 1.000 tys. zł co stanowiło 1,2%.

Z opłat naliczonych nie uiszczono 52.504 tys. zł, tj. ca 63%. Największe zaległości w płatności stwierdzono KS „Machów” - 42.900 tys. zł i w KiZPS - 7.300 tys. zł.

- Ogólna kwota kar pieniężnych wymierzona zakładom przemysłu siarkowego za naruszanie wymagań ochrony środowiska dotyczących emisji zanieczyszczeń do powietrza, ładunków zanieczyszczeń w ściekach i składowania odpadów w okresie 1993 - I poł. 1998 wyniosła 1.860,3 tys. zł. W kontrolowanym okresie zakłady wpłaciły 302,3 tys. zł, co stanowi 16,3% kar wymierzonych, a pozostałe należności umorzono (1.391,7 tys. zł) lub odroczone ich płatność (25,0 tys. zł) w zależności od tempa realizacji inwestycji proekologicznych, których realizacja warunkuje anulowanie kary pieniężnej.

Zadłużenie zakładów z tytułu wymierzonych i nie uiszczonych kar wynosiło 141,3 tys. zł.

Zobowiązania pieniężne przemysłu siarkowego z tytułu nieuregulowania należnych opłat za korzystanie ze środowiska i kar za przekroczenie wymagań ochrony środowiska, należne Narodowemu Funduszowi Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz wojewódzkim i gminnym funduszom ochrony środowiska i gospodarki wodnej wyniosły łącznie 52,6 mln zł.

Ponadto przemysł siarkowy zalegał z opłatami wobec budżetu państwa, budżetów gmin, państwowych funduszy celowych i państwowych osób prawnych na kwotę 53,8 mln zł.

W wyniku działania kontroli do czasu jej zakończenia odzyskano 875 tys. zł. (str. 65-68)

5. Z ustaleń kontroli wynika, że kopalnie siarki dysponowały obszarami górnictwymi³ o łącznej powierzchni 9,2 tys. ha, w tym likwidowane 2,6 tys. ha⁴. Do czasu zakończenia kontroli zaprzestano wydobywania siarki i wyłączono z eksploatacji powierzchnię ca 4,2 tys. ha, z czego zrehabilitowano ca 1,7 tys. ha, co stanowiło ca 40% powierzchni wyłączonej z eksploatacji. Zagospodarowanie terenów zrehabilitowanych następowało przez przekazanie ich przyszłym użytkownikom, w których gestii pozostało wykorzystanie terenów stosownie do wymogów ustawy o ochronie gruntów

³ Obszar górniczy - jest to przestrzeń w granicach której przedsiębiorca jest uprawniony do wydobywania kopaliny objętej koncesją.

⁴ Bez kopalni „Basznia” dla której wobec braku koncesji na eksploatację nie ustalono obszaru górniczego i terenu górniczego.

rolnych i leśnych. Do czasu zakończenia kontroli kopalnie siarki przekazały użytkownikom 528,4 ha co stanowi ok. 31% terenów zrehabilitowanych. Główną przyczyną opóźnień w przekazywaniu terenów zrehabilitowanych są nieuporządkowane stosunki własnościowe, co uniemożliwiało kopalniom dysponowanie gruntami zrehabilitowanymi. Do rekultywacji pozostało ok. 2,5 tys. ha terenów pogórnich. (str. 49-53)

6. Jak wykazała kontrola, kopalnie przekraczały określony w art. 20 ust. 4 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych 5 letni okres do przeprowadzenia rekultywacji gruntów. I tak:

- w KS „Grzybów” o 6 lat,
- w KS „Jeziórko” o 4 lata.

W b.Kopalni Siarki „Piaseczno” nieczynne wyrobisko od 1982 r. przewiduje się zrehabilitować dopiero w 2006 r. W KS „Basznia” nieczynnej od 1993 r. nie rozpoczęto rekultywacji i nie zlikwidowano otworów technologicznych, a termin zakończenia rekultywacji upłynął w połowie 1998 r.

Powołanie odrębnych przedsiębiorstw do likwidacji kopalń i rekultywacji terenów kopalń siarki: KS „Machów” w Likwidacji (1994 r.), KS „Grzybów” w Likwidacji (1997 r.), Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych „Jeziórko” (1997 r.) nie przyspieszyło tempa rekultywacji.

Skutkiem nieterminowego realizowania obowiązku rekultywacji terenów górniczych jest degradacja tych gruntów. (str. 53-57)

7. Kontrola wykazała, że działania rekultywacyjne dostosowane były do rodzaju zmian w środowisku oraz zamierzonego sposobu wykorzystania terenu po przywróceniu mu walorów użytkowych. Nie stwierdzono niewłaściwego i nieracjonalnego wydatkowania środków na prowadzenie rekultywacji, a zmiany kierunków rekultywacji wprowadzane w toku jej wykonywania powodowały minimalizowanie kosztów robót. Poprawy wymaga natomiast pielęgnacja upraw leśnych przed przekazaniem ich przyszłym użytkownikom. Dominującymi kierunkami wykorzystania terenów pogórnich są:

- leśny obejmujący blisko 1/3 powierzchni,
- wodno-rekreacyjny około 1/4 powierzchni,
- parkowo-łukowy o charakterze rekreacyjnym ponad 1/4 terenu.

Na cele rolne przewiduje się wykorzystać około 10% powierzchni terenów pogórnich, a na rowy melioracyjne, drogi dojazdowe itp. ok. 7%.

Kontrola ujawniła, że obowiązująca ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych nie uwzględnia ochrony innych gruntów niż użytki rolne i leśne. Brak jest prawnej ochrony wszystkich gruntów, ze szczególnym uwzględnieniem rekultywacji gruntów zdeformowanych przez eksploatację kopalni i składowanie odpadów oraz zanieczyszczonych chemicznie na terenach przemysłowych, miejskich i komunikacyjnych (str. 51-53 i 76-77).

8. Kontrola wykazała, że osiągnięte tempo rekultywacji przez przedsiębiorstwa

powołane do likwidacji kopalń uzależnione było od posiadanych środków finansowych:

- **dotacje budżetowe nie pokrywały potrzeb finansowych na dany rok wynikających z zakresów rzeczowych w obowiązujących programach lub projektach likwidacji kopalń. Pomimo zwiększenia środków finansowych dotacją z NFOŚiGW, niedobór środków finansowych na likwidację kopalń siarki zamknął się w kontrolowanym okresie kwotą 106 mln zł. Potrzeby finansowe związane z likwidacją kopalń siarki zostały w tym okresie zaspokojone w 74%;⁵**
 - **w kopalni odkrywkowej „Machów” z uwagi na konieczność ochrony wód czwartorzędowych i ciągłego odwadniania likwidowanych wyrobisk aż do czasu wykonania warstwy izolującej wody trzeciorzędowe od wód czwartorzędowych, środki finansowe pochodzące z dotacji w kwocie 205,6 mln zł przeznaczone na rekultywację wydatkowane są na odwadnianie 113,1 mln zł. Pozostałe środki w wysokości 92,5 mln zł przeznaczono na pokrycie różnych kosztów, co powodowało, że brak było środków na rozpoczęcie wykonywania warstwy izolacyjnej;**
 - **nie wystarczające środki na rekultywację i likwidację kopalń siarki obciążane są opłatami za korzystanie ze środowiska stanowiącymi ok. 1/3 tych środków (str. 58-68).**
- 9. Oddziaływanie przemysłu siarkowego na środowisko, w tym działalność rekultywacyjna podlega kontroli i nadzorowi. Kontrola wykazała, że poza nadzorem Dyrektorów Okręgowych Urzędów Górniczych i kontrolą Wojewódzkich Inspektorów Ochrony Środowiska działania innych organów administracji publicznej były niewystarczające.**
- **B.Minister Przemysłu, a następnie b.Minister Przemysłu i Handlu w zakresie wykonywania uprawnień wynikających z praw majątkowych Skarbu Państwa, dopuścił m.in. do:**
 - **podejmowania decyzji o likwidacji kopalń siarki bez wcześniejszego opracowania programów ich likwidacji; opartych o program restrukturyzacji przemysłu siarkowego, co skutkowało opóźnieniami rekultywacji terenów pogórnich,**
 - **nieodpłatnego przekazania spółce jv „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. czynnej kopalni siarki i zaciągnięcia przez pełnomocnika pożyczki w wys. 500 tys. dolarów USA w spółce „Minquest” Co. Ltd z siedzibą w**

⁵ w okresie 1993 - I półrocze 1998 r. na rekultywację terenów i likwidację kopalń siarki wydatkowano łącznie 299,4 mln zł, w tym z dotacji budżetowych 246,6 mln zł (82,3%) ze środków Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Wojewódzkiego Funduszu 24,3 mln zł (8,1%), innych źródeł 2,3 mln zł (0,8%) oraz środków własnych 26,2 mln zł (8,8%);

Londynie,

- **niepodjęcia koniecznej ze względów hydrogeologicznych skojarzonej likwidacji wyrobisk kopalń „Machów” i „Piaseczno”.**
- **Minister Skarbu Państwa, pomimo kilku wystąpień Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa wskazujących na zagrożenia ekologiczne powstałe w związku z porzuceniem KS „Basznia”, nie podjął skutecznych działań zmierzających zarówno do usunięcia zagrożenia jak i zabezpieczenia interesu majątkowego Skarbu Państwa.**
- **Minister Gospodarki**
 - **przyznawał dotacje na likwidację kopalń siarki niższe, niż koszty wykonania robót rekultywacyjnych przewidziane na dany rok w projektach likwidacji kopalń, co wydłużało termin rekultywacji terenów ponad 5 letni okres przewidziany w art. 20 ust. 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych,**
 - **nie podjął skutecznych starań o pozyskanie dodatkowych środków na ten cel pochodzących z zagranicznych środków pomocowych**
 - **sprawował formalny nadzór nad rekultywacją terenów pogórnich kopalń siarki za odpłatnym pośrednictwem Państwowej Agencji Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego, która jedynie przedstawiała propozycje dostosowania rocznych zakresów robót do przewidywanej wysokości dotacji w oparciu o zlecane na koszt likwidowanych kopalń ekspertyzy i przyjmowała sprawozdania z przebiegu rekultywacji, natomiast nie dokonywała analizy przyczyn i skutków w przypadkach stwierdzonych odstępstw od planowanego zakresu prac,**
 - **nie rozwiązał problemu ponoszenia opłat za korzystanie ze środowiska ponoszonych przez kopalnie likwidowane z dotacji budżetowych.**
- **Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, pomimo posiadania wiedzy o negatywnym oddziaływaniu przemysłu siarkowego na środowisko nie egzekwował opracowania i realizacji programów działań, zmierzających do ograniczenia szkodliwego oddziaływania tego przemysłu na środowisko i terminowego przywracania do użytkowania terenów pogórnich**

(str. 68-76).

W okresie poprzedzającym kontrolę przemysł siarkowy, przynoszący Państwu znaczne dochody dewizowe z eksportu 80% wyprodukowanej siarki,

podporządkowany był priorytetom produkcyjnym, a problemy ochrony środowiska nie stanowiły zadań pierwszoplanowych. Załamanie się światowego rynku siarki, skutkujące w przemyśle siarkowym ograniczeniem produkcji, wpłynęło na zmniejszenie niekorzystnego oddziaływania na środowisko. Mimo braku kompleksowych programów i skoordynowanych działań zakłady przemysłu siarkowego realizowały zadania proekologiczne o charakterze technologicznym i inwestycyjnym ograniczając emisję zanieczyszczeń i zmniejszając zakres degradacji środowiska. Podkreślić należy, że KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie w 1998 r. i „Siarkopol Gdańsk” SA w 1994 r. zostały skreślone z listy zakładów najbardziej uciążliwych dla środowiska. W pozostałych zakładach przemysłu siarkowego następowało w okresie objętym kontrolą stopniowe ograniczanie korzystania ze środowiska, co przejawiało się zmniejszeniem poboru wody i zrzutu ścieków, sporadycznym przekraczaniem dopuszczalnych stężeń substancji szkodliwych emitowanych do środowiska.

Decyzje o likwidacji kopalń siarki nadały nowe znaczenie problemom rekultywacji terenów pogórnich. Nastąpił skokowy wzrost powierzchni terenów wymagających rekultywacji, a powierzenie zadań w tym zakresie wyłącznie przedsiębiorstwom przemysłu siarkowego w trudnej sytuacji ekonomicznej przekraczało ich możliwości i skutkowało znikomymi postępami rekultywacji. Nie poprawiło sytuacji wyodrębnienie likwidowanych kopalń w samodzielne przedsiębiorstwa państwowe i objęcie ich systemem dotacji z budżetu państwa na likwidację kopalń. Przyznawane co roku dotacje nie pokrywają kosztów robót przewidzianych na dany rok w projektach likwidacji kopalń, co powoduje wydłużanie czasu rekultywacji poza 5-letni okres wymagany ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych. Niepokojącym jest zjawisko narastania różnic pomiędzy potrzebami a wysokością przyznawanych dotacji. Różnice te w okresie kontroli wzrosły 4-krotnie, a brakujące środki nie są w dostatecznym stopniu uzupełniane z innych źródeł finansowania. W konsekwencji koszty likwidacji będą wzrastać, tereny nie będą mogły być gospodarczo wykorzystane, a proces degradacji środowiska będzie narastać.

Negatywnie ocenić należy funkcjonowanie nadzoru właścicielskiego sprawowanego przez kolejnych ministrów. Działania nadzoru właścicielskiego były opóźnione, a podejmowane decyzje nie są realizowane.

O braku zainteresowania ochroną środowiska w przemyśle siarkowym świadczy przykład KS „Basznia”, o której Ministrowie Gospodarki, Skarbu Państwa, Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa, posiadając informacje, że stanowi nadzwyczajne zagrożenie dla środowiska, nie podejmują zdecydowanych działań zmierzających do likwidacji tego zagrożenia.

Pozytywnie ocenia się skuteczność nadzoru sprawowanego przez Dyrektorów Okręgowych Urzędów Górniczych w Kielcach i Krośnie oraz

kontroli wykonywanych przez b.Wojewódzkich Inspektorów Ochrony Środowiska w Tarnobrzegu i Przemysłu, których działalność przyczyniła się do zmniejszenia negatywnego oddziaływania przemysłu siarkowego na środowisko.

Kontrola wykazała, że problematyka ochrony środowiska, w tym terminowo i właściwie prowadzona rekultywacja terenów pogórnich kopalń siarki, wymaga skoordynowanych działań Ministra Gospodarki, Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa oraz Ministra Skarbu, dla usunięcia wieloletnich zaniedbań i zapewnienia właściwych warunków bytowych i przyrodniczych w okręgach górniczych tarnobrzeko-staszowskim i lubaczowskim.

3. Wnioski

Uwzględniając ustalenia kontroli istnieje, zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, potrzeba podjęcia działań o szerszym charakterze. W tym celu powinni:

A. Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa

- 1. Rozważyć potrzebę opracowania, w porozumieniu z Ministrem Gospodarki, programu ochrony środowiska w przemyśle wydobywczym siarki, z uwzględnieniem przyspieszenia rekultywacji terenów pogórnich.**
- 2. Podjąć, wspólnie z Ministrem Skarbu Państwa, działania zmierzające do likwidacji nadzwyczajnego zagrożenia środowiska, występującego w porzuconej kopalni siarki „Basznia” w woj. podkarpackim.**
- 3. Wspólnie z właściwymi Ministrami rozważyć możliwość uzupełnienia obowiązujących przepisów prawnych o przepisy regulujące zagadnienia ochrony i rekultywacji gruntów, przeznaczonych na inne cele niż rolne i leśne oraz gromadzenia środków na przyszłą rekultywację terenów.**

B. Minister Gospodarki

- 1. Zalecić zweryfikowanie i urealnienie terminów zakończenia rekultywacji terenów górniczych w kopalniach siarki w likwidacji.**
- 2. Rozważyć możliwość koncentracji środków finansowych, w tym dotacji budżetowych, na rekultywację terenów górniczych Kopalń Siarki „Machów” i „Piaseczno”, w celu zmniejszenia kosztu tej rekultywacji m.in. przez skrócenie okresu utrzymywania kosztownego odwadniania wyrobisk.**
- 3. Podjąć starania o pozyskanie dodatkowych środków na rekultywację terenów pogórnich w górnictwie siarkowym pochodzących z zagranicznych środków pomocowych.**
- 4. W porozumieniu z Ministrem OŚZNiL podjąć działania zmierzające do uporządkowania sprawy opłat za korzystanie ze środowiska kopalń likwidowanych, korzystających z dotacji budżetowej na likwidację.**

C. Minister Skarbu

- 1. Wspólnie z Ministrem Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa pilnie podjąć działania zmierzające do likwidacji nadzwyczajnego zagrożenia środowiska występującego w porzuconej Kopalni Siarki „Basznia” w woj. podkarpackim.**
- 2. Zapewnić uzyskanie środków z Funduszu Mienia Polikwidacyjnego na**

przeprowadzenie postępowania upadłościowego „Sulphur” Sp. z o.o.

- 3. Podjąć niezbędne działania dla odzyskania części majątku przekazanego spółce j.v. „ Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. po byłym przedsiębiorstwie państwowym Kopalnia Siarki „Basznia” .**
- 4. Wyjaśnić sprawę zobowiązań „Sulphur” Sp. z o.o. na rzecz „Minquest Co Ltd” w wysokości 500.000 USD, które zaciągnął Prezes Zarządu „Sulphur” Sp. z.o. będący jednocześnie pełnomocnikiem b.Ministra Przemysłu.**

D. Wojewodowie: Kielecki i Podkarpacki

- 1. Zapewnić sprawowanie systematycznej kontroli przez wojewódzką inspekcję ochrony środowiska likwidowanych kopalń siarki.**

E. Prezes Państwowej Agencji Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego S.A. w Katowicach zapewnić:

- 1. weryfikowanie rocznych planów likwidacji kopalń przed rozpoczęciem kolejnego roku,**
- 2. efektywność sprawowanego nadzoru nad przebiegiem likwidacji kopalń siarki i rekultywacją ich terenów górniczych.**

F. Dyrektorzy Kopalń Siarki czynnych i w likwidacji oraz Przedsiębiorstwa Rekultywacji Terenów Górniczych

- 1. Usprawnić działania zmierzające do szybszego uzyskiwania tytułu własności dla gruntów zrehabilitowanych bądź będących w toku rekultywacji w celu umożliwienia przekazania ich przyszłym użytkownikom.**
- 2. Zapewnić prowadzenie prawidłowej gospodarki w zakresie pielęgnacji upraw i bieżącego nadzoru na terenach zrehabilitowanych i zagospodarowanych, a dotychczas nieprzekazanych użytkownikom.**
- 3. Przeanalizować kierunki rekultywacji terenów pogórnich z uwzględnieniem polityki państwa w zakresie produkcji rolnej i zwiększenia lesistości kraju i przedstawić organom samorządu terytorialnego propozycje ewentualnych zmian.**
- 4. Sukcesywnie wyłączać z eksploatacji zbędne części obszaru górniczego i niezwłocznie poddawać rekultywacji, aby nie przekraczać 5-letniego terminu określonego w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych.**

II. CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

1. Charakterystyka stanu prawnego

A) GOSPODAROWANIE ZASOBAMI GLEBY ORAZ GRUNTAMI ROLNYMI I LEŚNYMI

1. Racjonalne gospodarowanie zasobami gleby oraz gruntami rolnymi i leśnymi jest jednym z podstawowych kierunków ochrony środowiska, określonej w ustawie z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska⁶, zwana dalej „uoś”. W art. 13 ustawa ta wprowadziła ochronę powierzchni ziemi z glebą i rzeźbą terenu, polegającą w szczególności na zapobieganiu i przeciwdziałaniu ich niekorzystnym zmianom, a w razie uszkodzenia lub zniszczenia - na przywróceniu do właściwego stanu (art. 13 ust. 1). W związku z tym, jednostki organizacyjne i osoby fizyczne są obowiązane racjonalnie gospodarować zasobami gleby, zapewniać ochronę jej wartości produkcyjnej i innych niezbędnych do zachowania równowagi przyrodniczej (art. 13 ust.3).

Szczegółowe zasady ochrony zasobów gruntów rolnych i leśnych oraz rekultywacji gruntów określają przepisy szczegółowe (art. 13 ust. 5 uoś) tj.:

- 1) ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych⁷, zwana dalej „ugr”,
- 2) rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 1987 r. w sprawie szczegółowych zasad ochrony powierzchni ziemi⁸.

Racjonalne wykorzystanie gruntów stanowiących użytki rolne oraz gruntów zrehabilitowanych na cele rolne, jak również przeciwdziałanie degradacji gleb, w tym erozji, jest ustawowym obowiązkiem właścicieli gruntów (art. 15 ust. 1 i art. 20 ugr). Dla gruntów położonych na obszarach szczególnej ochrony środowiska lub w strefach ochronnych istniejących wokół zakładów przemysłowych, opracowuje się, na koszt odpowiedzialnych zakładów, plan gospodarowania na tych gruntach (art. 16 ust. 1 ugr). Osoba powodująca utratę albo ograniczenie wartości użytkowej gruntów⁹ jest obowiązana do ich rekultywacji na własny koszt, (art. 20 ust.1 ugr). Rekultywacji na cele

⁶ tj. Dz.U. z 1994 r. Nr 49 poz. 196 ze zm.

⁷ Dz.U. Nr 16 poz. 78 ze zm.

⁸ Dz.U. Nr 4 poz. 23

Grunty zdegradowane w rozumieniu ugr - to grunty, których rolnicza lub leśna wartość użytkowa zmalała, w szczególności w wyniku pogorszenia się warunków przyrodniczych lub w skutek zmian środowiska oraz działalności przemysłowej, a także wadliwej działalności rolniczej.

Grunty zdewastowane - to grunty, które utraciły całkowicie wartość użytkową z przyczyn, jak wyżej.

Rekultywacja gruntów - to nadanie lub przywrócenie gruntom zdegradowanym lub zdewastowanym wartości użytkowych lub przyrodniczych przez właściwe ukształtowanie rzeźby terenu, poprawnianie właściwości fizycznych i chemicznych, uregulowanie stosunków wodnych, odtworzenie gleb, umocnień skarp oraz odbudowanie lub zbudowanie niezbędnych dróg.

⁹ Utrata albo ograniczenie wartości użytkowej gruntów - to całkowity zanik albo zmniejszenie zdolności produkcyjnej gruntów.

rolnicze gruntów położonych, w rozumieniu przepisów o zagospodarowaniu przestrzennym, na obszarach rolniczej przestrzeni produkcyjnej zdewastowanych lub zdegradowanych przez nie ustalone osoby lub w wyniku klęsk żywiołowych, dokonuje właściwy organ wymieniony w art. 5 przy wykorzystaniu środków Funduszu Ochrony Gruntów Rolnych, rekultywacji gruntów leśnych i gruntów przeznaczonych do zalesienia - ze środków budżetu państwa na zasadach określonych w przepisach o lasach (art. 20 ust. 2 ugr)¹⁰. Rekultywacji na cele inne niż wymienione w ust. 2 pozostałych gruntów zdewastowanych lub zdegradowanych przez nie ustalone osoby lub w wyniku klęsk żywiołowych dokonuje właściwy organ wymieniony w art. 5 przy wykorzystaniu środków budżetu państwa lub środków osób zainteresowanych prowadzeniem działalności na zrehabilitowanych gruntach (art. 20 ust. 2a ugr)¹¹. Zgodnie z art. 9 ustawy z dnia 31 stycznia 1989 r. o gospodarce finansowej przedsiębiorstw państwowych¹² przedsiębiorstwa wydobywające minerały metodą odkrywkową oraz inne przedsiębiorstwa prowadzące działalność gospodarczą, której towarzyszy powstawanie hałd lub degradacja terenu, mogą tworzyć fundusz rekultywacji narzutów na koszty działalności. Środki funduszu przeznacza się na finansowanie przedsięwzięć pozainwestycyjnych mających na celu zagospodarowanie terenów poeksploatacyjnych i hałd. W stosunku do zakładów przemysłowych obowiązuje zasada, że rekultywację i zagospodarowanie gruntów¹³ planuje się, projektuje i realizuje na wszystkich etapach działalności przemysłowej (art. 20 ust. 3 ugr). Natomiast na terenach przewidywanego osiadania gruntów na skutek działalności górniczej, zakład przemysłowy obowiązany jest, na wniosek właściciela, rozpocząć rekultywację przed wystąpieniem degradacji gruntów (art. 21 ugr). Jeżeli działalność przemysłowa powodująca obowiązek rekultywacji gruntów prowadzona jest przez kilka osób, obowiązek ten ciąży na każdej z nich, odpowiednio do zakresu działalności powodującej potrzebę rekultywacji (art. 20 ust. 5 ugr). Osoby obowiązane do rekultywacji gruntów powinny zawiadamiać każdego roku kierownika rejonowego urzędu rządowej administracji ogólnej, o powstałych w ubiegłym roku zmianach w zakresie gruntów podlegających rekultywacji w terminie do dnia 28 lutego każdego roku (art. 22 ust. 3 ugr)¹⁴.

Sposób i termin wykonania obowiązku rekultywacji i zagospodarowania gruntów ustalony jest w decyzjach administracyjnych.

Rekultywację gruntów prowadzi się w miarę jak grunty te stają się zbędne całkowicie, częściowo lub na określony czas do prowadzenia działalności przemysłowej oraz kończy się w terminie do 5 lat od zaprzestania tej działalności (art. 20 ust. 4 ugr). Termin ten odnosi się zarówno do gruntów rolnych, jak i leśnych.

¹⁰ Art. 20 ust.2 zmieniony przez art. 1 pkt 6 lit. a) ustawy z dnia 22 maja 1997 r. (Dz.U. Nr 60, poz. 370) zmieniającej nin. ustawę z dniem 29 czerwca 1997 r.

¹¹ Art. 20 ust. 2a dodany przez art. 1 pkt 6 lit. b) ustawy j.w.

¹² j.t. Dz.U. 1992 r. Nr 6, poz. 27 ze zm.

¹³ Zagospodarowanie gruntów - to rolnicze, leśne lub inne użytkowanie gruntów zrehabilitowanych.

¹⁴ Od dnia 1 stycznia 1999 r. zawiadamia się starostę - zmiana wprowadzona przez art. 98 pkt 4 ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej - w związku z reformą ustrojową państwa (Dz.U. Nr 106, poz. 668).

2. Racjonalne gospodarowanie złożami kopalin, jest jednym z kierunków ochrony środowiska i określone zostało w art. 16 i 17 rozdziału I, zaś ochrona powierzchni ziemi oraz kopalin w dziale II uoś¹⁵. Art. 16 ust. 1 ww. ustawy stanowi, że złoża kopalin podlegają ochronie polegającej na racjonalnym gospodarowaniu ich zasobami oraz kompleksowym wykorzystaniu kopalin, w tym również kopalin towarzyszących¹⁶.

Eksplorację złoża kopaliny prowadzi się w sposób gospodarczo uzasadniony oraz przy zastosowaniu środków ograniczających szkody w środowisku i przy zapewnieniu racjonalnego wydobywania i zagospodarowania kopalin (art. 17 ust. 2). Zasady gospodarowania złożem kopaliny i związanej z eksploatacją złoża ochrony środowiska określają przepisy szczególne (art. 17 ust. 3). Problematyka prawna w tym zakresie została uregulowana w ustawie z dnia 4 lutego 1994 r. „Prawo geologiczne i górnicze”¹⁷, zwane dalej „pgg” oraz w przepisach aktów wykonawczych tej ustawy. Głównym celem ustawy „Prawo geologiczne i górnicze” jest stworzenie podstaw prawnych dla działalności gospodarczej związanej z rozwojem przemysłu wydobywczego.

Ustawa ta określa zasady i warunki:

- wykonywania prac geologicznych,
- wydobywania kopalin ze złóż,
- ochronę złóż kopalin, wód podziemnych i innych składników środowiska w związku z wykonywaniem prac geologicznych i wydobywaniem kopalin.

Ustawa Prawo geologiczne i górnicze zawiera następujące przepisy o rekultywacji gruntów:

- w przypadku gdy dokumentacja geologiczna ma stanowić podstawę do udzielenia koncesji na wydobywanie kopalin, stopień rozpoznania złoża powinien umożliwiać wskazanie możliwości i kierunków rekultywacji terenów poeksploatacyjnych - art. 41 ust. 3 pkt 6,
- w razie likwidacji zakładu górniczego przedsiębiorca jest zobowiązany zabezpieczyć lub zlikwidować wyrobiska górnicze oraz obiekty i urządzenia zakładu górniczego i przedsięwziąć niezbędne środki w celu ochrony pozostałych elementów środowiska - art. 80 pkt 1 i 5,
- naprawienie szkody w gruntach rolnych i leśnych następuje w drodze rekultywacji zgodnie z przepisami o ochronie tych gruntów. Obowiązek przywrócenia stanu poprzedniego ciąży na przedsiębiorcy - art. 94 ust. 3 i 4.

Przepisy ustawy prawo geologiczne i górnicze nie określają wyraźnie zadań rekultywacyjnych w działalności górniczej. Stanowią one część składową planu ruchu zakładu górniczego na etapie:

- eksploatacji kopalin (art. 64),
- likwidacji zakładu górniczego (art. 80).

¹⁵ Patrz przypis nr 1 na str. 12

¹⁶ Termin kopaliny w ustawie o ochronie i kształtowaniu środowiska nie został zdefiniowany. W Słowniku Języka Polskiego pod redakcją Witolda Doroszewskiego Państwowe Wydawnictwo „Wiedza Powszechna” PAN Warszawa 1961 tom III definiuje kopalinę jako surowiec mineralny (minerał lub skała użyteczna) tworzący złoża w skorupie ziemi.

¹⁷ Dz. Nr 27, poz. 96 ze zm.

B) ODPADY I ICH ZAGOSPODAROWANIE

Do 1 stycznia 1998 r. problematykę ochrony środowiska przed odpadami i zagospodarowania odpadów (w tym ich gospodarcze wykorzystanie) regulowały przepisy art. 53-58¹⁸ ustawy o ochronie i kształtowaniu środowiska.

W art. 54 ustawa dopuszczała składowanie, likwidację lub utylizację odpadów, których nie można gospodarczo wykorzystać.

Szczegółowe zasady ochrony środowiska przed odpadami regulowało rozporządzenie Rady Ministrów z dn. 30.IX.1980 r. w sprawie ochrony środowiska przed odpadami i innymi zanieczyszczeniami oraz utrzymaniu czystości w miastach¹⁹, w którym m.in. wskazano, że odpady nie nadające się do gospodarczego wykorzystania mogą być użyte do likwidacji szkód górniczych, określonych w programach ochrony terenów górniczych.

Od dnia 1 stycznia 1998 r. zasady postępowania z odpadami reguluje ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o odpadach²⁰ i wydane na jej podstawie przepisy wykonawcze, między innymi: rozporządzenie MOŚZNiL z dnia 24.XII.1997 r. w sprawie klasyfikacji odpadów²¹.

C) GOSPODAROWANIE ZASOBAMI WÓD ŚRÓDLĄDOWYCH, POWIERZCHNIOWYCH I PODZIEMNYCH

Główne cele i założenia tego kierunku ochrony środowiska określają przepisy rozdziału 2 w Dziale II uoś „Ochrona wód oraz środowiska morskiego” (art. 18-24 uoś). Art. 18 wskazuje, że wody śródlądowe powierzchniowe i podziemne oraz środowisko morskie podlegają ochronie polegającej na racjonalnym gospodarowaniu ich zasobami, zapobieganiu lub przeciwdziałaniu naruszania równowagi przyrodniczej i wywoływania w wodach, zmian powodujących ich nieprzydatność dla ludzi, dla świata roślinnego lub zwierzęcego albo dla gospodarki narodowej. Wody podziemne i obszary ich zasilania podlegają szczególnej ochronie, polegającej zwłaszcza na niedopuszczeniu do zanieczyszczenia wód oraz zapobieganiu i przeciwdziałaniu szkodliwym wpływom na obszary ich zasilania. Przepis art. 24 uoś odsyła do przepisów szczególnych w zakresie szczegółowych zasad gospodarki wodnej i ochrony wód, a także zasad ochrony środowiska morskiego. Są nimi ustawa z dnia 24 października 1974 r. Prawo wodne²² zwana dalej „pr. wod.” oraz wydane na jej podstawie akty wykonawcze.

W art. 62 pr. wod. określano zasady ochrony wód przed zanieczyszczeniem polegające na ich zachowaniu lub przywróceniu ich stanu do czystości wymaganych przepisami ustawy (art. 62 ust. 1). Ponadto przepis ten stanowi, że szkodliwe zanieczyszczenie wód polega na wywoływaniu w nich zmian fizycznych, chemicznych, biologicznych lub innych, które sprawiają iż wody nie nadają się do wykorzystania na potrzeby ludności lub gospodarki

¹⁸ oznaczenie i tytuł rozdziału 8 oraz przepisy art. 53-58 skreślono art. 64 pkt 2 ustawy z dnia 27 czerwca 1997 r. o odpadach - Dz.U. Nr 96, poz. 592 ze zm.

¹⁹ Dz.U. Nr 94, poz. 91 ze zm. - uchylone z dniem 1 stycznia 1998 r. - wejście w życie ustawy o odpadach.

²⁰ Dz.U. Nr 96, poz. 592 ze zm.

²¹ Dz.U. Nr 162, poz. 1135.

²² Dz.U. Nr 38 poz. 230 ze zm.

narodowej oraz powodują szkodliwe zmiany w środowisku (art. 62 ust. 2).

Zgodnie z art. 20 ust. 1 i ust. 2 pr. wod. korzystanie z wód, wykraczające poza korzystanie powszechne lub zwykłe oraz wykonywanie urządzeń wodnych wymaga pozwolenia wodnoprawnego. W szczególności pozwolenia wodnoprawnego zgodnie z art. 53 pr. wod. wymaga m.in. wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi.

Pozwolenia wodnoprawne wydawali (art. 55 pr. wod.):

- Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (art. 55 ust. 3),
- Wojewodowie (art. 55 ust. 2),
- Kierownicy Urzędów Rejonowych za szczególne korzystanie z wód w przypadkach nie wymienionych w art. 55 ust. 2 i ust. 3 (art. 55 ust. 1 pr. wod.)²³.

W myśl art. 56 pr. wod. za szczególne korzystanie z wód i z urządzeń wodnych stanowiących własność państwa w tym wprowadzanie ścieków do wód lub do ziemi, pobiera się opłaty.

D) OCHRONA POWIETRZA

Ochronę powietrza reguluje uoś i wydane na jej podstawie akty wykonawcze - Dział II rozdział 3 - Ochrona powietrza. (art. 25-32). Zgodnie z art. 25 uoś ochrona powietrza polega na zapobieganiu powstawania, na ograniczeniu lub na eliminowaniu wprowadzonych do powietrza substancji zanieczyszczających w celu zmniejszenia stężeń do dopuszczalnego poziomu lub utrzymania ich na poziomie nie przekraczającym obowiązujących dopuszczalnych stężeń substancji. Zanieczyszczeniem powietrza w rozumieniu uoś jest wprowadzanie do powietrza substancji stałych, ciekłych lub gazowych w ilościach, które mogą ujemnie wpłynąć na zdrowie człowieka klimat, przyrodę żywą, glebę, wodę lub spowodować inne szkody w środowisku (art. 26 uoś).

Obowiązek podejmowania konkretnych działań w celu ochrony powietrza spoczywa na wszystkich jednostkach organizacyjnych. Są one obowiązane stosować metody, technologie i środki techniczne chroniące powietrze przed zanieczyszczeniem (art. 27 uoś). Regulują to rozporządzenia Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa: z dnia 12 lutego 1990 r. w sprawie ochrony powietrza przed zanieczyszczeniem²⁴, z dnia 28 kwietnia 1998 r. w sprawie dopuszczalnych wartości stężeń substancji zanieczyszczających w powietrzu²⁵.

Stosownie do art. 30 uoś ²⁶ wojewoda w drodze decyzji ustalał rodzaje i ilości substancji zanieczyszczających dopuszczonych do wprowadzenia do powietrza.

²³ Od dnia 1 stycznia 1999 r. - wydawanie pozwoleń wodnoprawnych na szczególne korzystanie z wód - jeżeli ustawa nie stanowi inaczej - należy do starosty wykonującego zadanie z zakresu administracji rządowej. Kopię decyzji starosta przekazuje właściwemu wojewodzie - zmiana wprowadzona w związku z reformą ustrojową państwa.

²⁴ Dz.U. Nr 15 poz. 92 ze zm.

²⁵ Dz.U. Nr 55 poz. 355 - obowiązuje od dnia 21 maja 1998 r.

²⁶ Od dnia 1 stycznia 1999 r. organem właściwym do wydania decyzji jest starosta. Kopię decyzji starosta przekazuje właściwemu wojewodzie. Wojewoda jest organem właściwym do wydawania decyzji w stosunku do obiektów zaliczonych do inwestycji szczególnie szkodliwych dla środowiska i zdrowia ludzi określonych w odrębnych przepisach - zmiana w związku z reformą ustrojową państwa.

Jednostka organizacyjna wprowadzająca do powietrza takie substancje jest obowiązana posiadać omawianą decyzję (art. 30 ust. 1 i 2 uoś). Wojewoda mógł także nałożyć na jednostkę organizacyjną obowiązki wynikające z potrzeb ochrony powietrza w drodze odrębnej decyzji. W razie naruszenia przez jednostkę organizacyjną ustaleń decyzji, wojewódzki inspektor ochrony środowiska działający w porozumieniu z wojewodą, niezależnie od innych środków przewidzianych prawem, mógł wydać decyzję o wstrzymaniu działalności powodującej naruszenie (art. 31 ust. 1 uoś)²⁷. Ponadto uoś przewiduje opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i za wprowadzanie w nim zmian (art. 86 - 86g uoś). Art. 86 ust. 1 i 2 uoś określa obowiązek jednostek organizacyjnych do ponoszenia opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian. Opłaty uiszczane są m.in.: za wprowadzanie substancji zanieczyszczających do powietrza.

E) PODZIAŁ OPŁAT I KAR

Ustawa o ochronie i kształtowaniu środowiska przewiduje w Dziale V - Środki Ekonomiczne Ochrony Środowiska - rozdziale 1 - Opłaty za gospodarcze korzystanie ze środowiska i za wprowadzanie w nim zmian (art. 86-86g uoś). Art. 86 ust. 1 i 2 uoś określa obowiązek jednostek organizacyjnych do ponoszenia opłat za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian. Opłaty uiszczane są m.in.: za wprowadzanie substancji zanieczyszczających do powietrza i inne formy korzystania ze środowiska na zasadach określonych odrębnymi przepisami.

Ustawą o ochronie i kształtowaniu środowiska utworzone zostały:

Narodowy Fundusz Ochrony i Gospodarki Wodnej, zwany dalej „Narodowym Funduszem”, wojewódzkie fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, zwane dalej wojewódzkimi funduszami, oraz gminne fundusze ochrony środowiska i gospodarki wodnej, zwane dalej gminnymi funduszami, których środki służą finansowaniu ochrony środowiska i gospodarki wodnej w celu realizacji zasady zrównoważonego rozwoju (art. 87 ust. 1 i art. 87a²⁸). Narodowy Fundusz i wojewódzkie fundusze posiadają osobowość prawną (art. 87 ust. 2).

W myśl art. 87b ust. 1²⁹ dochodami Narodowego Funduszu, wojewódzkich funduszy oraz gminnych funduszy są wpływy z tytułu opłat i kar pieniężnych pobieranych na podstawie ustawy i odrębnych przepisów.

Zgodnie z art. 87b ust. 3 i 3a³⁰ dochodami Narodowego Funduszu, wojewódzkich i gminnych funduszy mogą być również wpływy z przedsięwzięć organizowanych na rzecz ochrony środowiska i gospodarki wodnej, dobrowolne wpłaty zakładów pracy, dobrowolne wpłaty, zapisy i darowizny osób fizycznych i prawnych oraz świadczenia rzeczowe i środki

²⁷ Od dnia 1 stycznia 1999 r. wojewódzki inspektor ochrony środowiska działa w porozumieniu z wojewodą i starostą.

²⁸ Art. 87 ust. 1 i art. 87a - zmieniono z dniem 1 stycznia 1999 r. w związku z reformą ustrojową państwa - utworzono dodatkowo „powiatowe fundusze ochrony środowiska”.

²⁹ Z dniem 1 stycznia 1999 r. także „powiatowych funduszy”.

³⁰ Z dniem 1 stycznia 1999 r. także „powiatowych funduszy”

pochodzące z fundacji i dochody te są środkami publicznymi w rozumieniu ustawy z dnia 10 czerwca 1994 r. o zamówieniach publicznych³¹.

Stosownie do art. 87 ust. 5³² wpływy za składowanie odpadów stanowiły w 50% dochód gminnego funduszu gminy, na której obszarze składowane są odpady. Dochodami gminnych funduszy jest także 10% wpływów z opłat i kar za pozostałe rodzaje gospodarczego korzystania ze środowiska i dokonywania w nim zmian oraz szczególnego korzystania z wód i urządzeń wodnych. Pozostałe środki po dokonaniu powyższego podziału, stanowiły w 40% dochód Narodowego Funduszu oraz 60% wojewódzkiego funduszu z zastrzeżeniem ust. 7 (art. 87b ust. 6)³³.

W art. 87b ust. 7 określa się, że wpływy z tytułu opłat i kar za zasolenie wód powierzchniowych przez kopalnie węgla kamiennego oraz z tytułu emisji tlenków azotu do powietrza - w całości stanowią dochód Narodowego Funduszu.

Wpływy Narodowego Funduszu z tytułu opłat i kar za zasolenie wód powierzchniowych przez kopalnie węgla kamiennego są przeznaczone na rozwiązanie problemu zasalania wód, a wpływy z tytułu opłat i kar za emisję do powietrza dwutlenku siarki oraz tlenków azotu - na ograniczenie emisji tych gazów i na wspomaganie produkcji urządzeń służących do tego celu (art. 87b ust. 8).

Ponadto przemysł siarkowy otrzymywał także dotacje podmiotowe, które były wydatkami budżetu państwa (art. 3 ust. 2 pkt 6 ustawy z dnia 5 stycznia 1991 r. - Prawo budżetowe³⁴) i w związku z tym podlegały regulacjom prawa budżetowego i corocznych ustaw budżetowych.

Prawo budżetowe stanowiło w art. 21, że z budżetu państwa mogą być udzielane dotacje podmiotowe w ustawowo określonym zakresie lub w zakresie określonym w przepisach wydanych na podstawie ustaw. Z kolei art. 42 ust. 1 pkt 3 - w związku z określeniem zasad gospodarki finansowej - zobowiązywał do dokonywania wydatków budżetowych w granicach kwot określonych w budżecie, z uwzględnieniem prawidłowo dokonanych przeniesień i zgodnie z planowanym przeznaczeniem oraz w sposób celowy i oszczędny. Ponadto do obowiązujących zasad gospodarki finansowej zostało zaliczone zlecenie zadań na zasadzie wyboru najbardziej korzystnej oferty wykonania (art. 42 ust. 1 pkt 4) oraz konieczność zwrotu do budżetu państwa najpóźniej do końca lutego następnego

³¹ Dz.U. Nr 76, poz. 344 ze zm.

³² Z dniem 1 stycznia 1999 r. na skutek zmiany ustrojowej państwa zmienił się w art. 87b podział środków. Obecnie podział ten przedstawia się następująco:

- „Wpływy za składowanie odpadów stanowią w 50% dochód gminnego funduszu gminy i w 10% dochód powiatowego funduszu, na których obszarze składowane są te odpady. Dochodami gminnego funduszu jest także całość wpływów z tytułu kar i opłat z terenu danej gminy za usuwanie drzew lub krzewów. Z zastrzeżeniem ust. 7, dochodami gminnego funduszu jest 20%, powiatowego funduszu 10% wpływów z opłat i kar za pozostałe rodzaje gospodarczego korzystania ze środowiska i dokonywania w nim zmian oraz szczególnego korzystania z wód i urządzeń wodnych”.
- „Pozostałe środki, po dokonaniu podziału, o którym mowa w ust. 5, stanowią, z zastrzeżeniem ust. 7, w 28% dochód Narodowego Funduszu oraz w 72% dochód wojewódzkiego funduszu”.

³³ patrz przypis 52

³⁴ tj. Dz.U. z 1993 r. Nr 72, poz. 344 ze zm. - utraciła moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1999 r. - wejście w życie ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych - Dz.U. Nr 155, poz. 1014 - obecnie art. 63 ust. 1 pkt 5 tej ustawy.

roku (o ile przepisy szczególne nie stanowiły inaczej) dotacji wykorzystanych niezgodnie z przeznaczeniem lub pobranych w nadmiernej wysokości (art. 42 ust. 1 pkt 10).

Zgodnie z upoważnieniem w ustawach budżetowych wydawane były zarządzenia Ministra Przemysłu i Handlu w sprawie zasad i trybu udzielania oraz sposobu wykorzystania dotacji przeznaczonych dla górnictwa, obecnie Ministra Gospodarki.

F) WŁAŚCIWOŚĆ ORGANÓW ADMINISTRACYJNYCH

Zgodnie z art. 87 ust. 3³⁵ nadzór nad działalnością Narodowego Funduszu sprawuje Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.

Zadania Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa określają przepisy ustawy z dnia 20 grudnia 1989 r. o utworzeniu urzędu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa.³⁶

Zadania Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska określały przepisy ustawy z dnia 20 lipca 1991 r. o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska³⁷.

Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska jest organem kontroli przestrzegania przepisów o ochronie środowiska oraz badania stanu środowiska (art. 1 ust. 1 ustawy). Państwowa Inspekcja Ochrony Środowiska podlega Ministrowi Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (art. 1 ust. 2 ustawy).

Do zadań Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska w szczególności należy m.in.:

- 1) kontrola przestrzegania przepisów o ochronie środowiska i racjonalnym użytkowaniu zasobów przyrody,
- 2) podejmowanie decyzji wstrzymujących działalność prowadzoną z naruszeniem warunków korzystania ze środowiska,
- 3) organizowanie i koordynowanie państwowego monitoringu środowiska, prowadzenie badań jakości środowiska, obserwacji i oceny jego stanu oraz zachodzących w nim zmian,
- 4) inicjowanie działań tworzących warunki zapobiegania nadzwyczajnym zagrożeniom środowiska oraz usuwania ich skutków i przywracania środowiska do stanu właściwego (art. 2 ustawy).

Organami Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska są:

- 1) Główny Inspektor Ochrony Środowiska,
 - 2) wojewódzki inspektor ochrony środowiska (art. 3 ustawy)³⁸.
- Główny Inspektor Ochrony Środowiska kieruje działalnością Państwowej Inspekcji

³⁵ Art. 87 ust. 3 zmieniono z dniem stycznia 1999 r. - wejście w życie ustawy z dnia 24 lipca 1998 r. o zmianie niektórych ustaw określających kompetencje organów administracji publicznej - w związku z reformą ustrojową państwa (Dz.U. Nr 106, poz. 668 ze zm.) obecnie minister właściwy do spraw środowiska.

³⁶ Dz.U. Nr 73, poz. 433 ze zm.

³⁷ Dz.U. Nr 77, poz. 335 ze zm. - z dniem 1 stycznia 1999 r. tytuł ustawy zmieniony w związku z reformą ustrojową państwa na podstawie ww. ustawy. Obecny brzmi „o Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska”.

³⁸ Od dnia 1 stycznia 1999 r. - w związku z reformą ustrojową państwa, organami IOŚ są: 1) Główny Inspektor Ochrony Środowiska, 2) wojewoda przy pomocy wojewódzkiego inspektora ochrony środowiska, jako kierownika wojewódzkiej inspekcji ochrony środowiska wchodzącego w skład zespolonej administracji wojewódzkiej.

Ochrony Środowiska (art. 4 ust. 1 ustawy).

Kontrolę wykonują Główny Inspektor Ochrony Środowiska, wojewódzcy inspektorzy ochrony środowiska oraz upoważnieni przez nich pracownicy Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska, zwani dalej „inspektorami” (art. 9 ust. 1 ustawy).

Wojewódzki inspektor ochrony środowiska działa na obszarze województwa (art. 5 ust. 1 ustawy). Wojewódzki inspektor wykonuje zadania przy pomocy wojewódzkiego inspektoratu ochrony środowiska (art. 5 ust. 3 ustawy).

Na podstawie ustaleń kontroli wojewódzki inspektor ochrony środowiska może:

- 1) wydać zarządzenie pokontrolne do kierownika kontrolowanej jednostki organizacyjnej lub kontrolowanej osoby fizycznej,
 - 2) wydać na podstawie odrębnych przepisów decyzję administracyjną,
 - 3) wszcząć egzekucję, jeżeli obowiązek wynika z mocy prawa lub decyzji administracyjnych
- (art. 12 ust. 1 ustawy).

W decyzji administracyjnej wojewódzki inspektor ochrony środowiska może w szczególności:

- 1) nałożyć obowiązek podjęcia działań zmierzających do usunięcia w określonym terminie przyczyn szkodliwego oddziaływania na środowisko,
 - 2) wymierzyć karę pieniężną,
 - 3) wstrzymać działalność powodującą naruszenie wymagań ochrony środowiska
- (art. 13 ust. 1 ustawy).

Organami państwowego nadzoru górniczego w odniesieniu do wydobywania m.in. kopalin podstawowych (art. 106 ust. 1 i 3 p.g.g.) są:

- 1) Prezes Wyższego Urzędu Górniczego,
- 2) dyrektorzy okręgowych urzędów górniczych oraz specjalistycznych urzędów górniczych.

Organami państwowego nadzoru górniczego w odniesieniu do wydobywania kopalin pospolitych (art. 106 ust. 2 p.g.g.)³⁹ są:

- 1) Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa,
- 2) wojewodowie.

Organy te są również właściwe w odniesieniu do wydobywania surowców mineralnych znajdujących się w odpadach powstałych po robotach górniczych oraz po procesach wzbogacania kopalin (art. 106 ust. 4 p.g.g.).

Prezes Wyższego Urzędu Górniczego jest centralnym organem administracji państwowej i podlega Prezesowi Rady Ministrów, który go również powołuje i odwołuje (art. 107 ust. 1 i 2 p.g.g.).

Art. 108 ust. 1 i 2 p.g.g. stanowi, że organami administracji państwowej podległym Prezesowi Wyższego Urzędu Górniczego są dyrektorzy okręgowych urzędów górniczych

³⁹ Od dnia 1 stycznia 1999 r. organami nadzoru górniczego w odniesieniu do wydobywania kopalin pospolitych są: a) minister właściwy do spraw środowiska; b) wojewodowie; c) starostowie - w związku z reformą ustrojową państwa na podstawie ustawy j.w.

i specjalistycznych urzędów górniczych, których również powołuje i odwołuje Prezes Wyższego Urzędu Górniczego.

Organy państwowego nadzoru górniczego sprawują nadzór i kontrolę m.in. w zakresie gospodarki złożami kopalin w procesie ich wydobywania i ochrony środowiska, w tym zapobiegania szkodom (art. 109 ust. 1 pkt. 3 i 4 p.g.g.)⁴⁰.

⁴⁰ Od dnia 1 stycznia 1999 r. - „organ nadzoru górniczego”.

2. Charakterystyka uwarunkowań ekonomiczno-organizacyjnych

Polska posiada ca 750 mln ton udokumentowanych zasobów złóż siarki, co stanowi około 30 % rozpoznanych zasobów światowych. Złoża siarki zalegają w trzech obszarach: tarnobrzeskim, staszowskim, lubaczowskim, na głębokości od 40 m do około 250 m. Złoża znajdujące się na obszarze tarnobrzeskim pokrywają prawie 97% całego wydobycia siarki w Polsce i stanowią około 78% krajowych zasobów bilansowych siarki. Łączna ilość siarki wydobyta w latach 1961-1997 wyniosła 116.074 mln ton, z czego około 80% wyeksportowano.

Pod koniec lat osiemdziesiątych Polska zajmowała z wydobyciem blisko 5 mln ton siarki rocznie 3 miejsce w świecie, a najwyższy poziom wydobycia siarki odnotowany w 1980 r. wynosił 5,05 mln ton, co stanowiło 30% światowej produkcji.

Złoża siarki eksploatowano w Polsce dwiema metodami, tj. metodą odkrywkową w KS „Piaseczno” i KS „Machów” oraz metodą otworową w KS: „Machów II”, „Jeziórko”, „Osiek”, „Grzybów” i „Basznia”.

Przemysł wydobywczy siarki zorganizowany został w dwóch dużych przedsiębiorstwach, pn. „Kopalnie i Zakłady Przetwórcze Siarki „Siarkopol” w Tarnobrzegu” oraz „Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki „Siarkopol” w Grzybowie”. Ponadto działało samodzielne przedsiębiorstwo państwowe KS „Basznia”.

Do zadań wyżej wymienionych przedsiębiorstw należało spełnienie czterech podstawowych funkcji, tj. eksploatacja siarki w kopalniach, przetwórstwo siarki, spedycja i magazynowanie oraz obsługa infrastruktury przemysłowo-komunalnej przemysłu siarkowego.

Pierwszą kopalnią odkrywkową siarki w Polsce była KS "Piaseczno" prowadząca działalność wydobywczą w latach 1961-1971. Po kopalni pozostało niezrekultywowane wyrobisko o powierzchni 160 ha i 40 m głębokości. Tereny po byłej KS „Piaseczno” są obecnie we władaniu Elektrowni im. T.Kościuszki w Połańcu. W 1996 r. opracowany został program likwidacji wyrobiska górniczego po Kopalni „Piaseczno” w skojarzeniu z likwidowaną KS „Machów”.

Odkrywkowa KS "Machów" rozpoczęła działalność w 1964 r. W 1992 r. Kopalnia postawiona została w stan likwidacji, a wydobycia siarki zaprzestano w 1994 r.. Po eksploatacji siarki pozostało wyrobisko o powierzchni około 560 ha i głębokości 110 m, które jest nadal odwadniane studniami sięgającymi wód trzeciorzędowych. W ramach KS „Machów” powstała eksperymentalna kopalnia otworowa "Machów II", która działała w latach 1985 -1994. W 1993 r. eksploatacja w KS "Machów II" została wstrzymana, a jej teren zreultywowany.

KS "Grzybów" rozpoczęła swoją działalność w 1966 r. jako pierwsza otworowa kopalnia siarki w Polsce. W 1992 r. decyzją b.Ministra Przemysłu i Handlu, KS "Grzybów" została postawiona w stan likwidacji. Eksploatację zatrzymano w 1996 r.

KS "Jeziórko" rozpoczęła eksploatację złoża siarki w 1967 r. z wykorzystaniem metody otworowej. W 1993 r. w KS "Jeziórko" wprowadzono technologię wydobycia z zamkniętym obiegiem wody.

KS "Osiek" rozpoczęła wydobycie siarki w kwietniu 1993 r. stosując eksploatację metodą otworową. W Kopalni stosowany jest zamknięty obieg wód złożowych i nowoczesny system eksploatacji, z profilaktyką przeciwwyrzutową.

KS "Basznia" w dawnym województwie przemyskim wydobywała siarkę w latach 1977-1992 metodą otworową. Od 1990 r. właścicielem kopalni była spółka „Sulphurquest of Poland” sp. z o.o. eksploatująca siarkę na podstawie koncesji wydanej, w oparciu o ustawę o działalności gospodarczej, przez b.Ministra Przemysłu. Po wejściu w życie w 1992 r. znowelizowanej ustawy Prawo geologiczne i górnicze, koncesja ta utraciła moc, a wydania nowej koncesji odmówił Minister OŚZNiL.

Pomimo priorytetu produkcji oraz braku programów działań zmierzających do ograniczenia szkodliwego oddziaływania na środowisko, przemysł siarkowy podejmował działania proekologiczne. Znalazło to wyraz w systematycznym zmniejszaniu produkcji siarki kruszonej na rzecz siarki granulowanej, co przyczyniło się do sukcesywnego zmniejszania zanieczyszczenia powietrza i gleb pyłami siarki, formowaniu zwałowisk wewnętrznych w wyrobiskach górniczych kopalń odkrywkowych „Piaseczno” i „Machów”, prowadzeniu rekultywacji terenów pogórniczych, prowadzeniu monitoringu zanieczyszczeń wód podziemnych i innych działaniach.

Załamanie się koniunktury na światowym rynku siarki w 1991 r. spowodowane pojawieniem się dużych ilości taniej siarki odpadowej, pochodzącej z odsiarczania gazu ziemnego i ropy naftowej, powodujące drastyczne obniżenie cen siarki do poziomu 25-35 dolarów USA za tonę postawiło przemysł siarkowy w trudnej sytuacji ekonomicznej i doprowadziło do ograniczenia wydobycia siarki do poziomu 25% wydobycia z 1991 r., w 2 czynnych kopalniach „Jeziórko” i „Osiek”.

Dodatkowymi czynnikami wpływającymi na spadek opłacalności produkcji siarki były wzrastające opłaty za korzystanie ze środowiska, duża energochłonność niektórych procesów technologicznych oraz urealnienie cen nośników energii.

Brak decyzji o sposobie kompleksowej restrukturyzacji przemysłu spowodował, że pomimo działań podejmowanych przez sam przemysł siarkowy, a zmierzających głównie do zmniejszenia energochłonności procesu technologicznego np. przez odzyskiwanie części ciepła po zamknięciu obiegu wód technologicznych, wykorzystywaniu ciepła odpadowego zawartego w wodach pochłoniczych elektrowni im. T.Kościuszki w Połańcu, zmianę medium grzewczego w ciepłowniach zakładowych, a także na wprowadzeniu zmian organizacyjnych polegających na wydzieleniu lub zlikwidowaniu niektórych jednostek organizacyjnych przedsiębiorstw i ograniczeniu zatrudnienia, sytuacja ekonomiczna przemysłu siarkowego nie poprawiła się. Ograniczenie działań restrukturyzacyjnych do likwidowania kopalń i zatrzymywania ciągów produkcyjnych w przetwórstwie chemicznym siarki, przy niewykorzystywaniu istniejącej infrastruktury przemysłowej na inne cele produkcyjne nie rokuje pomyślnie.

W wyniku podjętych dotychczas działań w rejonach tarnobrzeskim i staszowskim straciło pracę około 12 tys. ludzi, a średnia płaca w przemyśle siarkowym uległa obniżeniu o połowę. Brak środków finansowych zmusił przemysł siarkowy do wycofania się z różnego

rodzaju dotacji na rzecz regionu.

Wydobycie i przetwórstwo siarki spowodowało zniszczenie i przeobrażenie środowiska na terenach górniczych na dużą skalę. Dotyczy to głównie następujących oddziaływań na środowisko:

1. Zanieczyszczenia związkami siarki gleb, wód powierzchniowych i podziemnych oraz powietrza.
2. Zmianę stosunków wodnych, zwłaszcza obniżenie poziomu wód gruntowych.
3. Zmiany w fizjografii i rzeźbie terenu, w wyniku zmiany przeznaczenia gruntów, osiadania terenów pokopalnianych oraz powstania dużych obszarów wyrobisk po kopalniach odkrywkowych.

W wyniku działalności przemysłu wydobywczego i przetwórczego siarki degradacji uległy tereny na powierzchni około 10 tys. ha. Powstały wyrobiska o łącznej powierzchni około 720 ha i głębokości przekraczającej 100 m. Zanieczyszczono wody czwartorzędowe na obszarze ok. 2 tys. ha.

Do zagrożeń na miarę katastrofy ekologicznej zaliczyć należy możliwość połączenia się silnie zmineralizowanej trzeciorzędowej warstwy wodonośnej z wodami czwartorzędownymi. Przypadek taki może powstać, jeśli zostanie zaniechane odwodnienie odkrywki w KS „Machowie” lub jeśli wyrobiska w Machowie i Piasecznie zostaną zatopione bez uprzedniego wykonania właściwego uszczelnienia. Zmieszanie tych dwóch poziomów wodonośnych może doprowadzić do skażenia wód pitnych na trudnym do oszacowania obszarze. Zagrożenie to ilustruje rysunek Nr 1.

Schemat połączeń hydraulicznych wyrobisk KS „Machów” i KS „Piaseczno”⁴¹

Rysunek nr 1

⁴¹ Opracowanie OBRPS „Siarkopol” - 1998 r.

3. Ważniejsze ustalenia kontroli

3.1. Przekształcenia organizacyjne w jednostkach przemysłu siarkowego

1. W dniu 7 czerwca 1993 r. Komitet Ekonomiczny Rady Ministrów podjął decyzję o opracowaniu raportu na temat stanu przemysłu siarkowego w Polsce wraz z wnioskami dotyczącymi jego organizacji i funkcjonowania w następnych latach. W toku kontroli stwierdzono, że b. Minister PiH raportu takiego nie opracował, tym samym nie wykonał ustaleń Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów, pomimo że OBR „Siarkopol” opracował, korzystając ze środków finansowych Komitetu Badań Naukowych kolejne wersje programu restrukturyzacji przemysłu siarkowego.
2. Próba reorganizacji branży dokonana przez b. Ministra PiH było wyłączenie ze struktur organizacyjnych KiZPS Kopalni Siarki „Machów”. Zarządzeniem Nr 4/Org/94 z dnia 14 stycznia 1994 r. b. Minister PiH wydzielił z KiZPS Kopalni Siarki „Machów” i powołał odrębne przedsiębiorstwo państwowe pn. „Kopalnia Siarki Machów w Likwidacji”.

Po upływie dalszych dwóch lat, tj. w 1996 r. Minister Skarbu Państwa podjął następne decyzje dotyczące przemysłu siarkowego, tj.:

 - zarządzeniem Nr 1 z dnia 31.12.1996 r. powołał do życia samodzielne przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych w Jeziorku, wydzielając je ze struktury KiZPS,
 - zarządzeniem Nr 6 z dnia 31.12.1996 r. powołał do życia samodzielne przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą „Kopalnia Siarki „Grzybów” w Likwidacji” wydzielając ze struktury KiZChS KS „Grzybów”.
3. Wschodni Okręg Energetyczny - Elektrownia im. Tadeusza Kościuszki w Połańcu zawarł w dniu 28 lutego 1986 r. umowę w sprawie przekazania Elektrowni przez KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu części byłej odkrywkowej KS „Piaseczno” w Piasecznie na składowisko odpadów paleniskowych. W protokole zdawczo-odbiorczym, stanowiącym integralną część umowy, Elektrownia zobowiązała się do kontynuowania rekultywacji tego terenu poprzez zalesienie.
4. W konsekwencji dokonanych zmian, w dniu zakończenia kontroli, w przemyśle siarkowym działały:
 - 1) KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu, w skład którego wchodziły:
 - KS „Jeziórko”,
 - wytwórnie kwasu siarkowego,
 - wytwórnie nawozów sztucznych,
 - Wydział Produkcji Styropianu.
 - 2) KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie z KS „Osiek” z wytwórnią dwusiarczku węgla
 - 3) KS „Machów” w likwidacji.
 - 4) KS „Grzybów” w likwidacji.

- 5) Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych.
 - 6) Spółka Siarkopol S.A. w Gdańsku.
 - 7) „Siark-Port” Sp. z o.o. w Gdańsku.
5. W okresie objętym kontrolą OBR „Siarkopol” opracował 9 programów restrukturyzacji przemysłu siarkowego, w których uwzględniono m.in. zagadnienia efektywności krajowego przemysłu siarkowego, możliwości wdrażania nowych technologii przetwórstwa siarki oraz problemy ochrony środowiska w obrębie i wokół terenów górniczych. W programach tych określono także wielkość środków budżetowych niezbędnych dla zapewnienia dalszego funkcjonowania przedsiębiorstw przemysłu siarkowego, a także możliwość ograniczenia bezrobocia na terenie województwa tarnobrzckiego poprzez zatrudnienie pracowników do prac związanych z likwidacją tych zakładów i rekultywacją terenów górniczych. Koszty opracowania ww. programów, w łącznej kwocie 107.800 zł, zostały sfinansowane przez przedsiębiorstwa przemysłu siarkowego.

3.1.1. Kopalnia siarki „Basznia”

KS „Basznia” została uruchomiona w 1974 r. jako jedyna kopalnia zlokalizowana poza tarnobrzcko-staszowskim zagłębem siarkowym, w odległości 8 km od pñn.-wsch. od Lubaczowa w Województwie Podkarpackim. Przedmiotem działania kopalni była eksploatacja siarki metodą otworową ze złoża położonego częściowo na terytorium Polski, a częściowo na terytorium Ukrainy. Do 1988 r. kopalnia posiadała status przedsiębiorstwa państwowego.

B. Minister Przemysłu zarządzeniem nr 77/ORG/88 z dnia 20.07.1988 r. w sprawie przeprowadzenia postępowania likwidacyjnego Przedsiębiorstwa Państwowego Kopalni Siarki „Basznia” ustanowił termin zakończenia likwidacji przedsiębiorstwa na 31.12.1988 r. Natomiast decyzją nr 53 również z dnia 20.07.1988 r. b.Minister Przemysłu postanowił przeprowadzić likwidację zakładu górniczego KS „Basznia” w terminie do dnia 31.12.1990 r., a likwidatorem ustanowił KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu.

Decyzją b.Ministra Przemysłu z dnia 3.01.1989 r. uznano Przedsiębiorstwo Państwowe KS „Basznia” za zlikwidowane z dniem 31.12.1988 r. Zakład górniczy KS „Basznia” wszedł w skład przedsiębiorstwa państwowego KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu. W związku z koncepcją utworzenia spółki joint-venture dla eksploatacji złoża siarki Basznia, w 1990 r. b.Minister Przemysłu działając przez notarialnie upoważnionego pełnomocnika powołał do życia w dniu 28.05.1990 r. spółkę z o.o. pod nazwą „Sulphur” Sp. z o.o., w której całość udziałów objął Skarb Państwa, a zarządzeniem nr 266/ORG/90 z dnia 25.06.1990 r. dokonał podziału PP KiZPS w Tarnobrzegu wydzielając z niego jako samodzielne przedsiębiorstwo państwowe KS „Basznia”, aby w miesiąc później 26.07. 1990 r. wydać postanowienie o wszczęciu postępowania likwidacyjnego PP KS „Basznia”.

Zarządzeniem Nr 345/Org/90 Ministra Przemysłu z dnia 31.07.90 r. określono okres likwidacji PP KS „Basznia” na 1-30.08.1990 r. Zarządzeniem tym likwidator zobowiązany został do przekazania środków obrotowych i środków trwałych spółce Skarbu Państwa

„Sulphur” Sp. z o.o., która protokołem z dnia 21.09.1990 r. przejęła z dniem 31.08.1990 r. mienie zlikwidowanego PP KS „Basznia”.

W dniu 8 czerwca 1990 r. zawarta została pomiędzy „Sulphur” Sp z o.o. i „Minquest Limited” z siedzibą w Londynie umowa spółki o nazwie „Poszukiwania Polskiej Siarki” Sp. z o.o. używającej nazwy angielskiej „Sulphurquest of Poland Limited Liability Company”, w której „Sulphur” Sp. z o.o. miała objąć 25% udziałów wnosząc kapitał 4.750 mln zł, co przy ówczesnym kursie odpowiadało kwocie 500 tys. dolarów USA. Po zarejestrowaniu spółki w dniu 7 sierpnia 1990 r. sporządzona została umowa pomiędzy „Sulphur” Sp. z o.o. a „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o., na mocy której jednoosobowa Spółka Skarbu Państwa „Sulphur” Sp. z o.o. przekazała nieodpłatnie „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. całkowity majątek ruchomy i nieruchomy po zlikwidowanym podmiocie gospodarczym KS „Basznia” w Baszni wraz z istniejącą produkcją, wartościami niematerialnymi, prawami własności do ziemi, środków trwałych i ruchomych.

Pełnomocnik b.Ministra Przemysłu działając w ramach upoważnienia w dniu 8 czerwca 1990 r. bez wymaganego pozwolenia dewizowego zaciągnął w spółce zagranicznej „Minquest” Co.Ltd. z siedzibą w Londynie pożyczkę w wysokości 500 tys. dolarów USA, które „Sulphur” Sp. z o.o. wniosła do Sulphurquest of Poland” jako swój udział odpowiadający wartości 25% udziałów w tej spółce. W konsekwencji „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. przejęła czynną kopalnię siarki bez zgody Prezesa Agencji ds. Inwestycji Zagranicznych i Ministra Spraw Wewnętrznych i otrzymała 500 tys. dolarów USA, jako udział w spółce strony polskiej tj. „Sulphur” Sp. z o.o.

Z końcem 1995 r. b.Minister Przemysłu i Handlu upoważnił zarząd Agencji Rozwoju Przemysłu S.A. (ARP) do wykonywania funkcji właścicielskich wobec „Sulphur” Sp. z o.o. W ramach tego upoważnienia ARP S.A. dokonała w dniu 15 marca 1996 r. na Walnym Zgromadzeniu Wspólników zmiany jednoosobowego Zarządu Spółki, a ponadto wyznaczono nowego prezesa zarządu na członka Rady Nadzorczej „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. Przedstawicielowi „Sulphur” Sp. z o.o. w Radzie Nadzorczej „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. i ARP nie udało się od 1996 r. spowodować zwołania posiedzenia Rady Nadzorczej „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. Po utworzeniu urzędu Ministra Skarbu Państwa upoważnienie Ministra Przemysłu i Handlu udzielone ARP w stosunku do „Sulphur” Sp. z o.o. nie zostało przedłużone i wygasło.

Z rozpoznania przeprowadzonego przez Agencję Rozwoju Przemysłu wynika, że zagraniczny wspólnik w „Sulphurquest of Poland” występujący w dokumentach pod różnymi nazwami: Konsorcjum „Minquest” z siedzibą w Londynie, spółki „Minquest Ltd.” z siedzibą w hrabstwie Kent czy spółki z o.o. „Minquest” Br. z siedzibą w Amsterdamie, na terenie Anglii nie jest znany, a w Amsterdamie jest zarejestrowany jako spółka z kapitałem 40.000 guldenów holenderskich, która nie prowadzi żadnej działalności.

Spółka „Sulphurquest of Poland” prowadziła eksploatację siarki ze złoża Basznia do 1993 r. kiedy to w wyniku spadku cen siarki na rynku światowym, po wydobyciu ok. 240 tys. t siarki zaprzestała wydobywania i w 1996 r. porzuciła kopalnię nie wywiązując się ze zobowiązań finansowych wobec m.in. wspólnika, budżetu państwa i gminy Lubaczów, zakładu energetycznego i pracowników. Roszczenia pracowników zostały w latach 1993-1998 uznane

przez Sąd Rejonowy i wyegzekwowane przez komornika sądowego. „Sulphuquest of Poland” Sp. z o.o. nie zlikwidowała kopalni ani nie poczyniła żadnych zabezpieczeń techniczno-technologicznych.

Do czasu zakończenia kontroli nie podjęto żadnych działań zmierzających do likwidacji porzuconej kopalni, pomimo że poddanie przez 6 lat instalacji technologicznych działaniu silnie korodujących związków siarki spowodowało zły stan techniczny, zwłaszcza otworów eksploatacyjnych. Stwarza to możliwość zaistnienia erupcji siarkowodoru, będących zagrożeniem dla zdrowia lub życia mieszkańców okolicznych miejscowości, w tym nawet uzdrowiska Horyniec.

W dniu 28 maja 1998 r. na spotkaniu zorganizowanym przez b. Wojewodę Przemyskiego uznano, że KS „Basznia” stanowi nadzwyczajne zagrożenie dla środowiska (w rozumieniu art. 104 uoś). Postanowiono również, że ze środków Ministra OŚZNiL opracowana zostanie ekspertyza dot. oceny istniejącego stanu kopalni oraz identyfikacji zagrożeń. Ekspertyzę taką na zlecenie b. Wojewódzkiego Inspektora Ochrony Środowiska w Przemyśle (sfinansowaną przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska) opracował OBRPS „Siarkopol” potwierdzając w niej zły stan techniczny urządzeń kopalni. Ze środków gminy Lubaczów opracowany został plan operacyjno-ratowniczy dot. działań poza terenem kopalni.

Opóźnienia w likwidacji KS „Basznia” wynikają przede wszystkim z braku zdecydowanego działania Ministrów: Skarbu Państwa, Gospodarki oraz Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa. W przedmiocie tym Ministrowie stwierdzają:

- Minister OŚZNiL nie czuje się kompetentny w sprawie, bowiem odmówił wydania spółce z o.o. „Sulphurquest of Poland” koncesji na wydobywanie siarki ze złoża Basznia i kilkakrotnie występował do Ministra Skarbu Państwa w sprawie podjęcia działań związanych z likwidacją kopalni i tym samym zagrożenia ekologicznego;
- Minister Skarbu Państwa nie posiada środków finansowych na przeprowadzenie likwidacji kopalni, w związku z czym w 1997 r. wystąpił do Ministra Gospodarki o objęcie likwidacji KS „Basznia” dotacjami z budżetu państwa przeznaczonymi na likwidację kopalń, ale środków nie otrzymał;
- Minister Gospodarki uzależnił rozważenie sprawy dotacji na likwidację KS „Basznia” od spełnienia przez ubiegający się o dotację zakład górniczy warunków określonych w rozporządzeniu Ministra Gospodarki w sprawie zasad i trybu udzielania oraz sposobu wykorzystania dotacji przeznaczonych dla górnictwa. Wymóg ten jest niemożliwy do spełnienia, bowiem zakład górniczy KS „Basznia” nie istnieje formalnie wobec braku koncesji na eksploatację siarki ani merytorycznie, gdyż został porzucony w 1996 r.

Ostatecznie Minister Skarbu Państwa postanowił, że likwidację KS „Basznia” przeprowadzi syndyk masy upadłościowej „Sulphur” Sp. z o.o. lub likwidator Spółki pokrywając koszty likwidacji z Funduszu Mienia Polikwidacyjnego. Tymczasem sprawa upadłości „Sulphur” Sp. z o.o. ciągnie się od grudnia 1996 r. Sąd Rejonowy dla miasta Warszawy w dniu 1 lipca 1997 r. ogłosił upadłość Spółki, wyznaczając syndyka masy upadłościowej, który w lipcu 1997 r. złożył wniosek o umorzenie postępowania upadłościowego z braku środków na przeprowadzenie upadłości Spółki. Postanowienie Sądu Rejonowego o umorzeniu

postępowania upadłościowego zostało na wniosek zarządu Spółki uchylone w lutym 1998 r. przez sąd II instancji, na podstawie oświadczenia Ministra Skarbu Państwa o zapewnieniu środków finansowych na koszty postępowania upadłościowego. Syndyk masy upadłościowej, który nie otrzymał środków finansowych od Ministra Skarbu Państwa, w maju 1998 r. złożył ponowny wniosek o umorzenie postępowania upadłościowego. Sąd Rejonowy dla m. Warszawy w dniu 2 lipca 1998 r. uwzględnił wniosek Syndyka, a sąd II instancji na zażalenie zarządu Spółki w dniu 23 marca 1999 r. ponownie uchylił postanowienie Sądu Rejonowego. Nie kończy to toku postępowania sądowego, nadal nie wiadomo kto i kiedy podejmie likwidację KS „Basznia”.

Szczególne zagrożenie dla środowiska stanowi przede wszystkim 110 otworów wietniczych w tym 41 otworów eksploatacyjnych z daleko posuniętą korozją rur okładzinowych, głowic i zasów, które nie zapewniają skutecznego zabezpieczenia przed nagłą erupcją wód złożowych i siarkowodoru.

3.2. Oddziaływanie jednostek przemysłu siarkowego na środowisko

3.2.1. Zanieczyszczenie powietrza

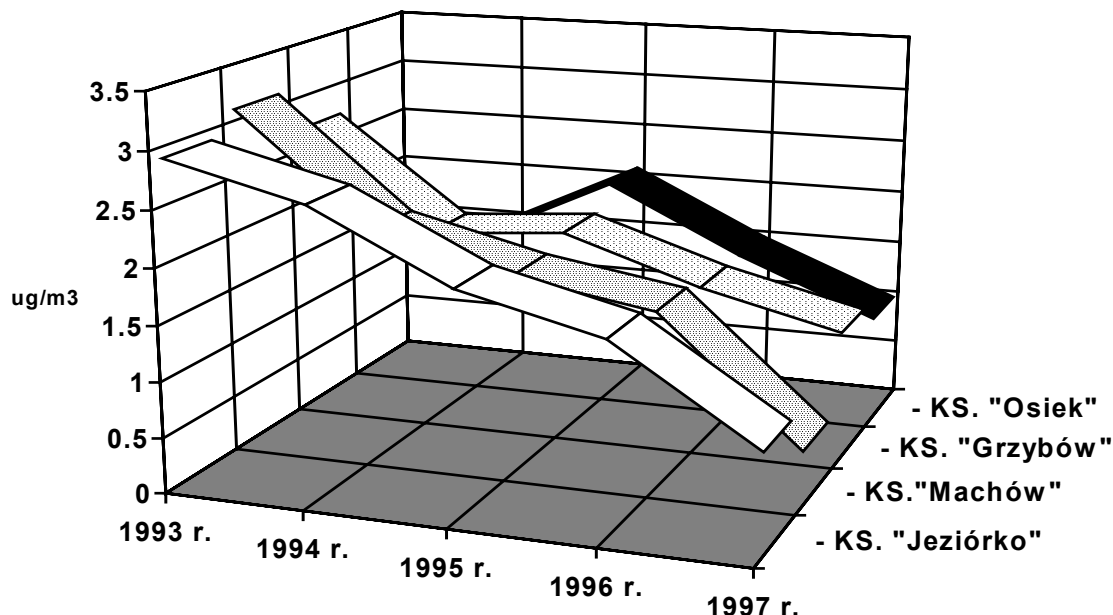
1. W okresie 1993 - I poł. 1998 r. działalność zakładów przemysłu siarkowego stanowiła źródło zanieczyszczenia powietrza atmosferycznego siarkowodorem z pól górniczych i pyłami siarki z procesów jej przetwórstwa oraz, w mniejszym stopniu, pyłami i gazami z ciepłowni zakładowych i procesów chemicznych związanych z przerobem siarki.
2. Największy wpływ na jakość powietrza wokół zakładów przemysłu siarkowego miała emisja siarkowodoru.

Monitoring stanu czystości powietrza prowadzony na terenach kopalń wykazywał wysokie, ponad trzykrotne przekroczenia dopuszczalnych stężeń siarkowodoru⁴² w roku 1993. W następnych latach zanieczyszczenie powietrza siarkowodorem malało. W dalszym ciągu występowały jednak ponadnormatywne stężenia tego gazu w powietrzu. Dopiero w 1997 r. stężenia siarkowodoru w powietrzu nie przekraczały wartości dopuszczalnych. Jedynie na terenie kopalni „Osiek”, w całym okresie objętym kontrolą występowały okresowe ponadnormatywne stężenia siarkowodoru.

Zanieczyszczenie powietrza siarkowodorem na terenie kopalń siarki w latach 1993 - 1997 przedstawia wykres nr 1.

⁴² ustalonych na 1 µg /m³

Wykres Nr 1

Dopuszczalne średnie stężenie roczne - $1,0 \mu\text{g}/\text{m}^3$

- W KS "Machów" do 1996 r. notowano spadek przekroczenia dopuszczalnych stężeń siarkowodoru w powietrzu z 200% do 40%. W 1997 r. poziom zanieczyszczenia powietrza siarkowodorem utrzymywał się poniżej normy. Źródłem emisji siarkowodoru były głównie trzeciorzędowe wody złożowe, pochodzące z odwadniania wyrobiska kopalni. Bardzo wysokie stężenia siarkowodoru w tych wodach, rzędu 350-450 mg/l, powodowały jego uwalnianie się do atmosfery z rowów i studzienek, którymi były odprowadzane (odwadnianie kopalni jest konieczne do czasu przeprowadzenia rekultywacji wyrobiska).
- W KS "Jeziórko" źródłem emisji siarkowodoru były nieszczelności instalacji i zbiorników siarki płynnej, erupcje i samowypływy trzeciorzędowych wód złożowych oraz rowy i studzienki, którymi wody te są odprowadzane z terenu kopalni. Wdrożenie zamkniętego obiegu wód złożowych i zastosowanie profilaktyki przeciwerupcyjnej, spowodowały na przełomie lat 1996 - 97 ograniczenie emisji siarkowodoru do powietrza o ok. 45%.
- Na terenie KS "Grzybów" emisja siarkowodoru powodowana była erupcjami i samowypływami trzeciorzędowych wód złożowych. Wskutek ograniczenia działalności wydobywczej w latach 1994-95, a następnie wstrzymania eksploatacji złoża w 1996r., jak również dzięki działaniom podjętym przez kopalnię na rzecz ograniczenia jej szkodliwego oddziaływania na środowisko, stężenia siarkowodoru w powietrzu pod koniec 1997 r. spadły poniżej wartości dopuszczalnych, a zasięg podwyższonych stężeń nie wykraczał poza granice strefy ochronnej.
- Na terenie KiZChS w Grzybowie emisje siarkowodoru stwierdzano w Zakładzie Siarki Nierozpuszczalnej. Ponadnormatywne wartości emisji i imisji siarkowodoru

występowały na stanowiskach pracy. Poza terenem Zakładu stężenia nie przekraczały norm. W celu ograniczenia zanieczyszczenia powietrza siarkowodorem, zakłady podjęły działania takie jak:

- uszczelniono zbiorniki siarki A201 i A202, co wyeliminowało ulatnianie się siarkowodoru i występowanie przekroczeń dopuszczalnych stężeń H_2S na stanowiskach pracy obsługi jednostki 200.
- Na terenie zakładów KiZPS w Tarnobrzegu w całym okresie objętym kontrolą notowano postępującą poprawę stanu czystości powietrza atmosferycznego. Wartości stężeń siarkowodoru, które w 1993 r. trzykrotnie przekraczały normę, do roku 1997 zostały zredukowane do poziomu dozwolonego.

3. Emisja pyłów siarki do powietrza atmosferycznego występowała w procesach jej wydobywania (przy wydobywaniu metodą odkrywkową), rozdrabniania, przetwórstwa, transportu i załadunku. Bardzo wysokie wartości stężeń pyłów siarki, często ponadnormatywne określone na $10 \mu g/m^3$, notowane w zakładach przemysłu siarkowego w latach 1993-1994, w okresie 1995-1996 uległy znacznej redukcji wskutek podjętych działań na rzecz ograniczenia wpływu zakładów na środowisko.

W roku 1997 wartości te nie przekraczały norm dopuszczalnych. Najwyższe stężenia pyłów siarki stwierdzano na terenach zakładów „Siarkopol” Gdańsk SA, KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu i „Siark-Port” Sp. z o.o. w Gdańsku.

- W zakładach „Siarkopol” Gdańsk SA ponadnormatywne zanieczyszczenie powietrza pyłami siarki występowało w miejscach urabiania i kruszenia siarki, wokół jej składowisk oraz dróg transportu i miejsc przeładunku. W roku 1993 średnioroczna emisja pyłów siarki na terenie zakładu wyniosła 306 t.

Podjęte działania zmierzające do ograniczenia zapylenia powietrza, w tym m.in. uruchomienie trzech modułów instalacji do granulacji siarki na mokro, w miejsce dotychczasowego procesu jej kruszenia, wprowadzenie zraszania siarki na węzle przeładunkowym oraz nawilżanie powietrza w wieży gratulacyjnej, doprowadziły do ograniczenia emisji pyłów siarki w otoczeniu wieży która spadła z 18 kg/h do 7-8 kg/h. Siarkopol Gdańsk w roku 1990 został umieszczony na liście 80 zakładów najbardziej szkodliwych dla środowiska ze względu na wysoką emisję pyłów siarki powstających w procesie jej kruszenia. W grudniu 1994 roku decyzją GIOŚ zakład został z tej listy skreślony. W uzasadnieniu decyzji podano: „całkowicie zlikwidowano proces kruszenia siarki wprowadzając nową, w pełni zgodną z wymaganiami ochrony środowiska, technologię granulacji siarki metodą mokrą”. Ponadto w 1996 roku, celem zmniejszenia pylenia siarki, obudowano taśmociągi do jej transportu do nabrzeża portowego, a także zlikwidowano składowisko siarki kruszonej, zastępując je zamkniętymi zbiornikami do magazynowania siarki. Od roku 1997 na terenie zakładu „Siarkopol Gdańsk” stężenia pyłów siarki nie przekraczają wartości dopuszczalnych.

- Monitoring stanu czystości powietrza atmosferycznego prowadzony w KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu, wykazywał najwyższe przekroczenia dopuszczalnych wartości zapylenia powietrza siarką na terenie podległej zakładom Kopalni Siarki „Jezioro”. Źródłami emisji pyłów siarki w Kopalni były miejsca składowania,

przetwórstwa i transportu rudy. Zlikwidowanie dwóch składowisk siarki kruszonej i wprowadzenie mokrej granulacji siarki w Jeziórku, a także modernizacja technologii produkcji nawozów i ograniczenie produkcji pylistego superfosfatu na terenie zakładów chemicznych w Machowie, doprowadziły w 1997 roku do ograniczenia emisji pyłów siarki do poziomu dopuszczalnego.

- W zakładach „Siark-Port” Sp. z o.o. w Gdańsku ponadnormatywne zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego pyłami siarki stanowiło podstawową uciążliwość zakładu dla środowiska. Przeprowadzane badania i kontrole wykazywały bardzo wysokie, a okresowo ponadnormatywne, stężenia pyłów siarki na stanowisku jej załadunku na statki. W latach 1993 - I poł. 1998 średnioroczne wartości emisji mieściły się w normie, z wyjątkiem roku 1995, w którym emisja pyłów siarki w zakładzie dwukrotnie przewyższyła poziom dopuszczalny. Znaczną i zadowalającą redukcję zapylenia powietrza siarką uzyskano dzięki wykonaniu osłony i zadaszenia estakady taśmociągu transportującego siarkę wzdłuż nabrzeża portowego, zabudowaniu taśmociągu ładowarki oraz modernizacji techniki załadunku siarki na statki. Od roku 1995 na statki ładowana była tylko siarka granulowana lub płynna.

4. Zakłady przemysłu siarkowego nie posiadały znaczących dla środowiska punktowych źródeł emisji pyłów i gazów. Zaliczyć do nich można było kilka zakładowych obiektów energetycznych w KiZPS oraz KiZChS.

- Największym emitentem zanieczyszczeń z energetyki zakładowej (pyłów, dwutlenku siarki, tlenków azotu i tlenku węgla) były zakłady KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu, produkujące energię i ciepło dla procesów chemicznych i dla potrzeb KS „Jeziórko”.

W celu ograniczenia emisji zanieczyszczeń z energetyki, KiZPS zredukowały produkcję ciepła w EC w Machowie, optymalizując proces przygotowania wody do celów energetycznych oraz zastosowały instalację odsiarczania spalin w tej elektrociepłowni.

- Przekroczenia dopuszczalnej emisji dwutlenku siarki występowały w roku 1993 i 1994 w kotłowni zakładowej i Zakładzie Produkcji Chemicznej KiZChS. Dla ograniczenia tej emisji KiZCHS podjęły działania:

- w kotłowni wprowadziły olej opałowy o obniżonej zawartości siarki i ponad dwukrotnie zmniejszyły ilość spalanego paliwa poprzez zastosowanie technologii energooszczędnych,
- z końcem 1993 r. uruchomiono instalację doczyszczania gazów resztkowych występujących po przejściu przez podstawową instalację oczyszczania gazów uzyskując redukcję emisji dwutlenku siarki do atmosfery o 66%,
- uruchomiono instalację Sulfreen w Zakładzie Produkcji Chemicznej, co spowodowało spadek średniej emisji dwutlenku siarki do 70-130 kgSO₂/h, tj. poniżej wartości dopuszczalnej. Uzyskane ograniczenie emisji wyniosło 340-400 kg SO₂/h,

Efektom tych działań było skreślenie KiZCHS w 1998 r. przez Głównego Inspektora Ochrony Środowiska z listy zakładów najbardziej uciążliwych dla środowiska.

- W kontrolowanym okresie stwierdzono tylko okresowe przekroczenia dopuszczalnej emisji dwutlenku siarki i pyłu z elektrociepłowni w Machowie i z Zakładu Energetycznego Olendry, ponadnormatywną emisję dwutlenku siarki z kotłowni „Siarkopol” Gdańsk SA.

W związku z ograniczeniem wydobycia siarki, w ostatnich latach zmniejszyły się

potrzeby energetyczne zakładów, co doprowadziło do likwidacji 3 obiektów energetycznych i zmniejszenia ilości emitowanych zanieczyszczeń.

5. Zanieczyszczenia pyłowo-gazowe z procesów chemicznych pochodziły z zakładów KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie oraz KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu.

W latach 1993 - I poł. 1998 zakłady te wyemitowały łącznie 8,55 tys. ton pyłów, 22 tys. ton dwutlenku siarki, 3,76 tys. ton tlenków azotu oraz 1,74 tys. ton tlenku węgla. We wszystkich rodzajach emisji notowano tendencję spadkową. Największą redukcję stężeń liczoną w stosunku do 1993 r. stwierdzono dla tlenków azotu - 76%. Dla pozostałych zanieczyszczeń redukcja wynosiła: dla dwutlenku siarki - 52%, tlenku węgla - 48% i dla pyłów - 34%.

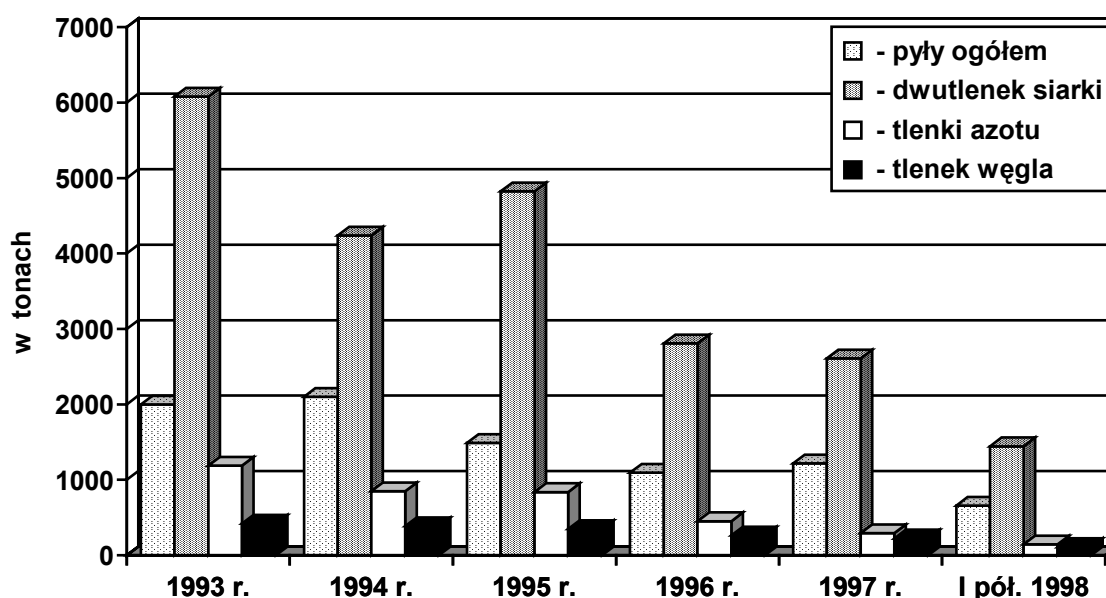
Wielkości emisji zanieczyszczeń z zakładów przemysłu siarkowego w poszczególnych latach okresu kontrolowanego przedstawiono w tabeli Nr 1 i na wykresie Nr 2.

Tabela Nr 1

Rodzaj emitowanych zanieczyszczeń	Lata						Razem
	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
Pyły ogółem ton	1.997	2.100	1.490	1.093	1.216	657	8.553
Dwutlenek siarki ton	6.079	4.239	4.825	2.810	2.610	1.443	22.005
Tlenki azotu ton	1.187	847	837	451	292	144	3758
Tlenek węgla ton	419	384	347	262	222	108	1742

Wykres Nr 2

Wielkość emisji zanieczyszczeń w latach 1993 - I poł. 1998

- KiZChS emitował głównie dwutlenek siarki i dwusiarczek węgla z emitora w Zakładzie Siarki Nierozpuszczalnej oraz dwutlenek siarki z emitora Zakładu Produkcji Chemicznej. Wyniki pomiarów emisji i imisji tych gazów wykazywały dotrzymywanie norm w latach 1995 - 1997. W roku 1998 stężenia dwutlenku siarki i dwusiarczku węgla nie były wykrywalne.
- W zakładach KiZPS występowały emisje pyłowe kriolitu i siarki oraz gazowe fluoru, tlenków azotu, dwutlenku i trójtlenku siarki z produkcji nawozów, kwasu siarkowego i produktów chemicznych. W kontrolowanym okresie na terenie KiZPS występowały ponadnormatywne stężenia związków fluoru w powietrzu. Przekroczenia wartości dopuszczalnych wynosiły od 275% w roku 1993 do 131% w roku 1997. W I pół. 1998 roku odnotowano przekroczenia emisji pyłów siarki z procesu granulacji.

3.2.2. Zużycie wody

1. Objęte kontrolą zakłady przemysłu siarkowego korzystały z zasobów wód podziemnych i powierzchniowych, pobierając wodę z własnych ujęć, lub kupując ją od zakładu obcego. Własne ujęcia wody podziemnej posiadały KS „Osiek” i KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie, natomiast z własnych ujęć wody powierzchniowej korzystały zakłady KiZPS w Tarnobrzegu. Woda podziemna zużywana była tylko na potrzeby bytowo-gospodarcze pracowników zakładów, natomiast woda powierzchniowa do celów przemysłowych lub ogólnozakładowych. KS „Osiek” posiadała własne ujęcia, lecz do uzupełniania zamkniętego obiegu wody technologicznej korzystała z wód pochlodniczych Elektrowni w Połańcu.

W latach 1993 - I pół. 1998r. nie stwierdzono przekroczeń dopuszczalnych wielkości poboru wody. W okresie tym z własnych ujęć pobrano 99.226 tys. m³ wody, w tym 88.268 tys. m³ wody powierzchniowej i 10.958 tys. m³ wody podziemnej.

Łączne zużycie wody powierzchniowej i podziemnej z ujęć własnych i wody zakupionej, stopniowo malało osiągając w roku 1997 tylko 11,5% ilości wody pobranej w roku 1993.

- W KS "Osiek" pobór wody ze środowiska ograniczono o ok. 80% poprzez wprowadzenie zamkniętego obiegu wód złożowych. Zastosowano również zamknięty obieg ścieków deszczowych, umożliwiając ich wykorzystanie do celów przemysłowych.
- W KS „Machów” i w KS „Jeziórko” ograniczono pobór wód powierzchniowych poprzez wprowadzenie zamkniętego obiegu wód chłodniczych w Oddziale Oczyszczania Wód KS „Machów” i wód technologicznych w KS „Jeziórko”.
- W zakładach KiZChS przeprowadzono modernizację kanalizacji ścieków przemysłowych i deszczowych, w wyniku której wyodrębniono jeden z basenów ścieków przemysłowych (1995 r.) z przeznaczeniem na retencjonowanie ścieków deszczowych. Ścieki deszczowe po oczyszczeniu z zawieszin wykorzystywano wtórnie do celów przemysłowych, uzyskując znaczące ograniczenie poboru wód powierzchniowych.

Wielkość zużycia wody przez poszczególne zakłady w kontrolowanym okresie przedstawia tabela nr 2, natomiast ilości wody powierzchniowej pobranej do celów technologicznych - wykres nr 3.

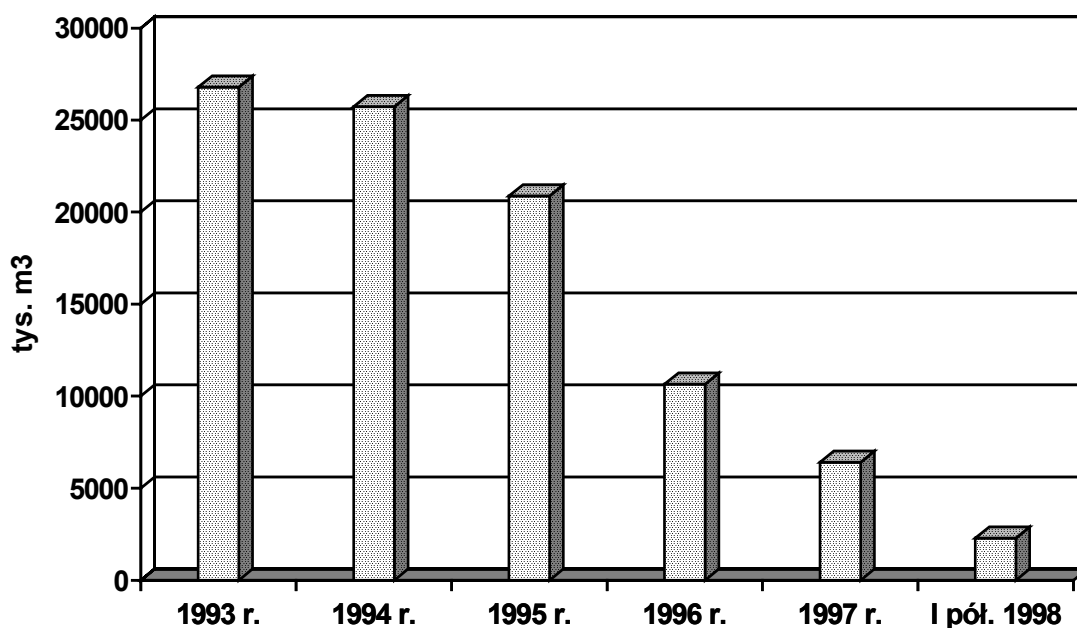
Zużycie wody w zakładach przemysłu siarkowego w okresie 1993 - I poł. 1998 r.

Tabela Nr 2

Nazwa zakładu	Lata							Razem
	Jedn.	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
„Siarkopol” Gdańsk SA woda podz.kupowana od Portu Gdańsk	tys.m ³	694	549	478	427	322	194	2.664
Siark-Port Sp. z o.o. woda podz.kupowana od Portu Gdańsk	tys.m ³	brak danych						
KS”Machów” woda pow.kupowana od KiZPS	tys.m ³		1.136	833	213	13	1	2.196
woda podz.kupowana			52	36	27	29	15	159
KS”Osiek” woda pow. kupowana od elektrowni w Połańcu	tys.m ³		1.416	472	137	241	-	2.266
woda podziemna		190	313	581	529	426	268	2.307
KiZChS i KS”Grzybów” woda powierzchni.	tys.m ³	2.934	1.837	1.952	1.069	426	176	8.394
KiZPS z KS ”Jeziórko” woda powierzchni.	tys.m ³	23.855	21.340	17.621	9.236	5.718	2.104	79.874
woda podziemna		1.736	1.644	1.550	1.655	1.447	619	8.651
Razem woda powierzchni. woda podziemna	tys.m³	26.789 2.620	25.729 2.558	20.878 2.645	10.655 2.638	6.398 2.224	2.281 1.096	92.730 13.781

Wykres Nr 3

Pobór wód powierzchniowych do celów technologicznych w okresie 1993 - I poł. 1998 r.

2. Najwięcej wody zużyło przedsiębiorstwo KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu wraz z KS”Jeziórko, które w latach 1993 - I poł., pobrały 79.874 tys. m³ wody powierzchniowej i 8.651 tys. m³ wody podziemnej, co stanowiło odpowiednio 86,1% oraz 62,8% wody zużytej przez wszystkie kontrolowane zakłady.

Drugie, pod względem wielkości, zużycie wody wystąpiło w KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie z KS”Grzybów”. Zakłady te pobrały 8.394 tys. m³ wody powierzchniowej.

3.2.3. Zanieczyszczenie wód powierzchniowych i podziemnych

1. Zakłady przemysłu siarkowego zanieczyszczały wody powierzchniowe odprowadzanymi do nich ściekami bytowo-gospodarczymi, przemysłowymi i deszczowymi oraz wodami podziemnymi z odwadniania kopalń.
2. Z kopalń siarki odprowadzano głównie wody deszczowe i roztopowe, spływające z terenów górniczych oraz wody kopalniane, usuwane z górotworu w celu odwodnienia eksploatowanej warstwy złoża siarki. Wody te charakteryzują się wysoką zawartością siarczanów i chlorków, obecnością siarczków i żelaza oraz niskim odczynem.

- W KS”Machów” codziennie odpompowywano 37 - 40 tys. m³ trzecio- i czwartorzędowych wód kopalnianych, w celu utrzymania odwodnienia istniejącego wyrobiska. W skali roku ilość tych wód wahała się w granicach 13,6 - 14,7 mln m³. Wody kopalniane charakteryzowały się wysoką zawartością siarczanów, chlorków, żelaza, siarkowodoru i fluorków. Ponadto posiadały kwaśny odczyn⁴³. Surowe

⁴³ zgodnie z rozp. MOŚZNiL z dn. 5.11.91r. w sprawie klasyfikacji wód oraz warunków, jakim powinny odpowiadać ścieki wprowadzane do wód lub do ziemi (Dz.U.116 poz. 503), odczyn ścieków wprowadzanych do wód powierzchniowych powinien wynosić 6,5 - 9,0. Ścieki o odczynie poniżej 6,5 uważa się za kwaśne.

trzeciorzędowe wody kopalniane zawierały 10-20 tys.mg soli/dm³ oraz 250 - 450 mg/dm³ siarkowodoru i były przed zrzutem oczyszczane. Zawartość chlorków w oczyszczonych wodach trzeciorzędowych, w całym okresie kontrolowanym, utrzymywała się na poziomie ok. 4 500 mg/l, a stężenia siarczanów wahały się pomiędzy 2 021 - 3 134 mg/l. Odbiornikami wód kopalnianych z KS "Machów" były Wisła i Mokrzeszówka.

- Wody złożowe z KS "Jeziórko" w ilości 18,1 - 9,6 mln m³ rocznie oraz ścieki poftłocyjne odprowadzane były początkowo do rzeki Trześniówki i Mokrzeszówki, a od lipca 1996r. tylko do Trześniówki. W kontrolowanym okresie w wodach złożowych notowano okresowe przekroczenia zawiesiny ogólnej, ChZT i żelaza, a w wodach powierzchniowych pogorszenie stanu czystości w zakresie stężeń siarczanów, chlorków i żelaza. Wdrożenie zamkniętego obiegu wód technologicznych pozwoliło wyeliminować oczyszczanie i zrzut wód złożowych do rz. Trześniówki. Ścieki bytowo-gospodarcze, ścieki ze stacji uzdatniania wody i ścieki deszczowe z terenu bazy socjalno-technicznej, odprowadzane były do rzeki Żupawki.
 - W KS "Osiek" w 1994 roku wprowadzono zamknięty obieg wód złożowych, eliminujący obciążenie wód powierzchniowych zrzutami wód kopalnianych. W latach 1993-94 kopalnia odprowadziła do rzeki Strzegomki 35,5 mln m³ wód złożowych. Ponadto ograniczono zrzuty ścieków deszczowych i sanitarnych z terenu kopalni poprzez wprowadzenie zamkniętego obiegu ścieków deszczowych i sanitarnych, umożliwiającego ich wykorzystanie do celów przemysłowych oraz poprzez wykorzystanie osadów z procesu oczyszczania wód złożowych jako wapna nawozowego. Mimo działań podejmowanych w KS "Osiek" na rzecz ochrony wód przed zanieczyszczeniem, okresowo notowano wzrost kwasowości wód rzeki Strzegomki i rowu Ciek, przy czym wielkość pH nie przekraczała normy.
3. W zakładach przetwórstwa siarki, KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie oraz KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu, rodzaj zanieczyszczeń w odprowadzanych ściekach związany był z rodzajem prowadzonej produkcji.
- Zakłady KiZChS (przed wydzieleniem KS "Grzybów") odprowadzały średnio ok. 4,0 mln m³ ścieków rocznie do rzeki Czarna Staszowska oraz do cieku Od Nizin. Ścieki oczyszczane były w oczyszczalni mechanicznej. Po oddzieleniu od zakładów kopalni „Grzybów”, od roku 1997 KiZChS odprowadzały ścieki technologiczne tylko z Zakładu Chemicznego w Dobrowie, w ilości 982 tys. m³. Charakterystycznymi zanieczyszczeniami tych ścieków były siarczany i siarczki. Badania ilości zanieczyszczeń odprowadzanych w ściekach do wód powierzchniowych wykazały ponadnormatywne zrzuty ładunków zanieczyszczeń do rz. Czarna Staszowska w roku 1994 i 1995.
 - Źródłem ścieków z terenów KiZPS była głównie produkcja nawozów, kriolitu, ziem bielących oraz kwasu siarkowego. Charakterystycznymi zanieczyszczeniami tych ścieków były fluorki, siarczany, związki azotu i fosforu. W kontrolowanych latach w ściekach z KiZPS stwierdzono przekroczenia dopuszczalnych stężeń siarczanów i fluorków oraz związków azotu. W roku 1997 zakłady odprowadziły ok. 33 mln m³ ścieków, w tym 10,8 mln m³ z kopalni „Jeziórko”. Odbiornikiem ścieków były rzeki: Wisła, Trześniówka i Żupawka.

Ścieki sanitarne z zakładów przetwórstwa siarki odprowadzane do urządzeń

biologicznego oczyszczania, a ścieki z terenu kopalń oraz z produkcji chemicznych, po urządzeniach do neutralizacji i mechanicznego oczyszczania, odprowadzane są do środowiska poprzez osadniki retencyjne.

W kontrolowanym okresie stwierdzono kilka przypadków niewłaściwej eksploatacji zakładowych oczyszczalni. Uchybienia zostały usunięte.

4. W latach 1993 - I poł. 1998r. zakłady przemysłu siarkowego odprowadziły łącznie 95.714 tys. m³ ścieków oraz 239.377 tys. m³ wód kopalnianych. Tym samym obciążyły wody powierzchniowe (Wisłę) ładunkiem zanieczyszczeń wielkości 4.363 ton ChZT, 191,7 tys. ton siarczanów i 376 tys. ton chlorków.

W okresie objętym kontrolą wielkość ładunku ChZT miała tendencję malejącą i w roku 1997 wyniosła ok. 45% ładunku odprowadzonego w 1993 roku.

Ładunek zanieczyszczeń wyrażony ilością siarczanów i chlorków, mimo dużego ograniczenia ilości ścieków, nie ulegał znaczącemu zmniejszeniu. Spadek tego ładunku w okresie 1993-1997 r. wyniósł 14%. Wyraźne zmniejszenie ładunku odprowadzanych soli odnotowano jedynie w ściekach z zakładów KiZChS w 1997 r., co było rezultatem podjęcia likwidacji KS "Grzybów".

Wielkość rocznych ładunków siarczanów i chlorków, odprowadzonych do wód powierzchniowych ze ściekami z zakładów przemysłu siarkowego przedstawiają tabele Nr 3 i 4 oraz wykres Nr 4.

Roczne ładunki siarczanów (w tonach) odprowadzone z zakładów przemysłu siarkowego w okresie 1993 - I poł. 1998 r.

Tabela Nr 3

Nazwa zakładu	Lata						Razem
	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
Siarkopol Gdańsk	465	423	438	405	412	210	2.353
KS "Machów"		28.962	29.735	28.810	28.934	16.278	132.719
KS "Osiek"	3,6	0,5	-	-	-	-	4,1
KiZChS z KS "Grzybów"							
	946	1.030	883	965	610	285	4.719
KiZPS z KS "Jeziórko"	35.984	3.406	5.070	3.456	2.134	1.818	51.868
Razem	37.399	33.821	36.126	33.636	32.090	18.591	191.663

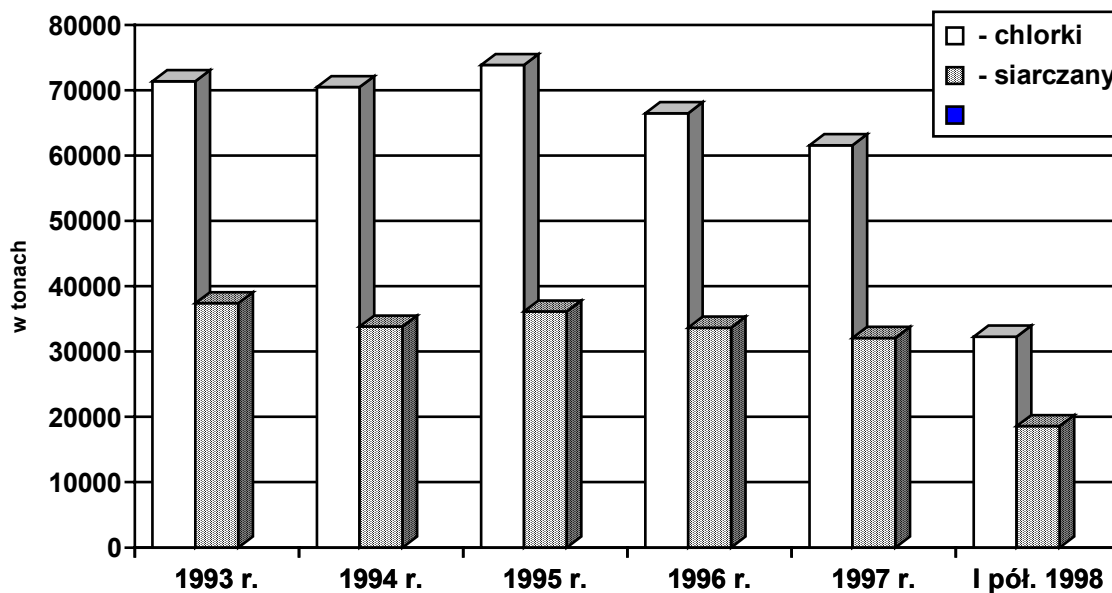
Roczne ładunki chlorków (w tonach) odprowadzone z zakładów w latach 1993 - I poł. 1998 r.

Tabela Nr 4

Nazwa zakładu	Lata						Razem
	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
Siarkopol Gdańsk	-	-	-	-	-	-	-
KS" Machów"	-	64.764	67.511	61.516	58.340	30.422	282.553
KS" Osiek"	-	-	-	-	-	-	-
KiZChS z KS" Grzybów"	741	380	339	225	108	41	1.834
KiZPS z KS" Jeziórko"	70.646	5.327	6.001	4.741	3.124	1.815	91.654
Razem	71.387	70.471	73.851	66.482	61.572	32.278	376.041

Wielkość ładunków siarczanów i chlorków wprowadzonych do wód powierzchniowych przez zakłady przemysłu siarkowego w latach 1993 - 1997

Wykres Nr 4

5. W okresie objętym kontrolą odnotowano wyraźną tendencję spadkową ilości odprowadzonych ścieków - o ok.66% w roku 1997, odniesionym do roku 1993. Największy spadek nastąpił w roku 1994, co wiązało się z wprowadzeniem zamkniętego

obiegu wód złożowych w kopalniach „Jeziórko” i „Osiek”. W pozostałych latach stopień redukcji był mniejszy - 13% w 1995r., 6% w 1996r. i 23% w 1997r., spowodowany spadkiem wydobywania siarki.

Największą ilość ścieków odprowadziły KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu - 66.548 tys. m³ i KiZChS w Grzybowie - 11.164 tys. m³. Największą redukcję emisji ścieków stwierdzono w KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu, o ok. 60%, przy czym decydującym był rok 1994, kiedy zamknięto obieg wód złożowych w KS”Jeziórko”. Natomiast KS”Osiek” po wprowadzeniu zamkniętego obiegu wód złożowych, w którym wykorzystywane są wszystkie ścieki powstające w zakładzie, nie odprowadzała ścieków do środowiska. Ilości ścieków i wód kopalnianych odprowadzonych przez poszczególne zakłady przemysłu siarkowego w okresie 1993 - I poł. 1998 r. zestawiono w tabeli Nr 5 oraz przedstawiono na wykresie Nr 5.

Ilości ścieków i wód kopalnianych (w tys.m³) odprowadzonych przez poszczególne zakłady przemysłu siarkowego w okresie 1993 - I poł. 1998 r.

Tabela Nr 5

Nazwa zakładu	Lata						Razem
	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
„Siarkopol” Gdańsk SA, tylko ścieki	473	411	430	480	408	199	2.401
Siark-Port w Gdańsku	ścieki odprowadzane do kanalizacji portowej						-
KS”Machów” [*] ścieki		87	192	211	810	144	1.444
wody kopalniane		14.705	14.401	14.131	13.575	7.565	64.377
KS”Grzybów” ^{**} ścieki							
wody kopalniane					949	445	1.394
KS”Osiek” ścieki							
wody kopalniane	30.805	4.677	-	-	-	-	35.482
KiZChS ^{***} ścieki	2.957	2.656	2.576	2.349	393	233	11.164
wody kopalniane	1.602	1.256	1.378	1.579	589	243	6.647
KiZPS z KS”Jeziórko” ścieki	33.824	11.870	12.376	11.193	7.584	3.858	80.705
wody kopalniane	33.143	19.263	21.174	20.501	24.432	12.964	131.477
Razem	102804	54.925	52.527	50.444	48.740	25.651	335.091

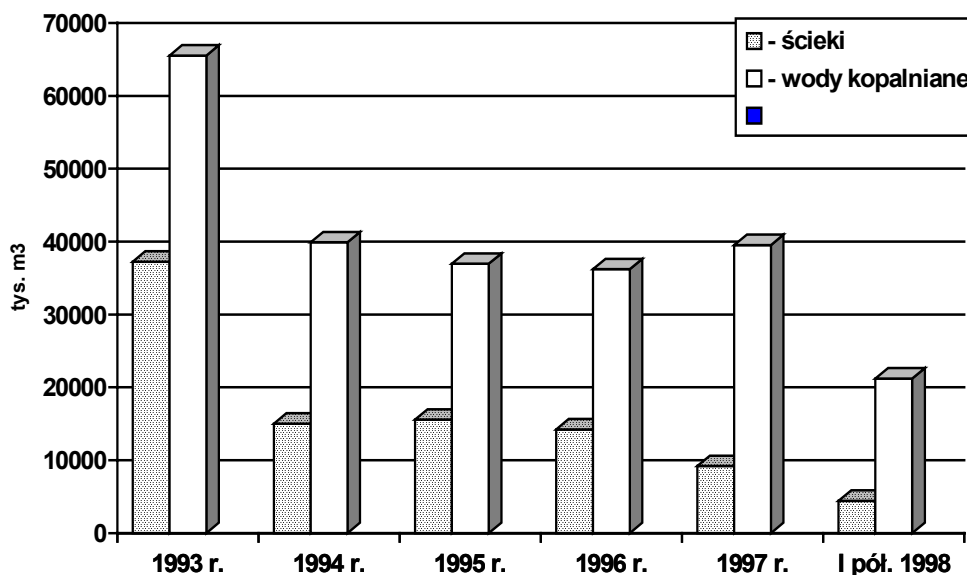
* w roku 1993 kopalnia należała do KiZPS

** do roku 1996 kopalnia należała do KiZChS

*** spadek ilości odprowadzanych ścieków i wód kopalnianych w roku 1997 spowodowany był odłączeniem się KS”Grzybów”

Ilości ścieków i wód kopalnianych (w tys.m³) odprowadzonych przez zakłady przemysłu siarkowego w okresie 1993 - I poł. 1998 r.

Wykres Nr 5

6. Odbiornikami ścieków z zakładów przemysłu siarkowego są rzeki:
Czarna Staszowska	- dla ścieków z KS "Grzybów" i KiZChS w Grzybowie,
Mokrzyszówka	- dla ścieków z KiZPS oraz KS "Machów",
Żupawka	- dla ścieków KiZPS w Tarnobrzegu,
Trześniówka	- dla ścieków z KS "Machów" i KiZPS,
Wisła	- do której wpada Trześniówka i która bezpośrednio odbiera czwartorzędowe wody z odwodnienia KS "Machów".

Na jakość wód rzek odbierających ścieki z przemysłu siarkowego, decydujący wpływ miały zawarte w tych ściekach siarczany i chlorki przy czym w badanym okresie odnotowano stopniową ich poprawę. W Czarnej Staszowskiej nastąpił spadek zawartości siarczanów. W Trześniówce, która jest głównym odbiornikiem ładunku soli z zakładów przemysłu siarkowego (ok.90%), do roku 1995 poziom zasolenia utrzymywał się na poziomie pozaklasowym i pomimo spadku stężeń soli w tej rzece, w latach 1996 i 1997, jej jakość w dalszym ciągu nie odpowiada normom III klasy czystości. W wodach Wisły natomiast, w latach 1992 - 1994 następował wzrost stężenia chlorków, a od roku 1995 ich ilość malała. Od 1997 roku jakość wód Wisły poniżej dopływu Trześniówki, pod względem zawartości chlorków odpowiada II kl. czystości.

7. Zanieczyszczenie wód podziemnych miało miejsce na terenie kopalń i dotyczyło skażenia wód czwartorzędowych silnie zmineralizowanymi wodami trzeciorzędowymi. Eksploatacja złoża siarki, prowadzona w obrębie występowania dwóch różnych podziemnych warstw wodonośnych, trzecio- i czwartorzędowego piętra, spowodowała w niektórych kopalniach kontakt tych warstw i w następstwie, zanieczyszczenie wód czwartorzędowych, płytko zalegających, naporowymi wodami czwartorzędowymi silnie

zmineralizowanymi, o wysokiej zawartości siarkowodoru. Zaistniałe skażenia mają zasięg kilkudziesięciu kilometrów kwadratowych i uniemożliwiają mieszkańcom wsi, sąsiadujących z kopalniami otworowymi, korzystanie z wód podziemnych do celów pitnych i gospodarczych.

Bezpośrednią przyczyną kontaktu i zanieczyszczenia wód czwartorzędowych wodami trzeciorzędowymi były nieszczelności otworów eksploatacyjnych oraz erupcje i niekontrolowane wypływy wód złożowych. Zanieczyszczenie wód czwartorzędowych miało miejsce w kopalniach: „Jeziórko”, „Grzybów” i „Osiek”. Potencjalne zagrożenie wystąpienia takiego zjawiska istnieje w kopalni „Machów” i „Piaseczno”.

- *W KS „Jeziórko” stwierdzono zanieczyszczenie czwartorzędowych wód podziemnych spływami zasiarczonych wód deszczowych infiltrujących w głąb gruntu oraz ich wysokie skażenie siarczanami, siarkowodorem i chlorkami, spowodowane erupcjami i niekontrolowanymi wypływami silnie zmineralizowanych wód trzeciorzędowych.*

Stopień mineralizacji wód czwartorzędowych w okolicy kopalni dochodził nawet do 3760 mg/l. Zasięg wód podziemnych o zasoleniu przekraczającym 800 mg/l (dopuszczalne stężenie), wynosił 18,7 km² w roku 1995, 19,9 km² w następnym roku i miał tendencję nadal rosnącą. Z powodu degradacji wód podziemnych, stanowiących źródło wody pitnej dla okolicznych mieszkańców, KS „Jeziórko” wybudowała zespół studni głębinowych i sieć wodociagową na terenach pobliskich wsi: Grębów, Wydrza i Jamnica

W kontrolowanym okresie w KS „Jeziórko” podjęto szereg działań zapobiegających skażeniom wód podziemnych. Opracowano i wdrożono metody profilaktyki przeciwerupcyjnej, wprowadzono kontrolę szczelności otworów eksploatacyjnych i innych technologicznych, usuwanie stwierdzonych nieszczelności oraz bieżącą likwidację otworów nieczynnych. Działania te doprowadziły w rezultacie do wyeliminowania zjawiska erupcji i samowypływów na terenie kopalni.

W roku 1995 opracowano Plan Ruchu kopalni na lata 1995-2014, który wyznacza zadania dla KS „Jeziórko” na rzecz ograniczania korzystania ze środowiska i poprawy jego stanu.

- *Szczególnie uciążliwym dla środowiska skutkiem eksploatacji Kopalni Siarki „Grzybów” był wzrost mineralizacji czwartorzędowych wód podziemnych spowodowany kontaktem tej warstwy wodonośnej z silnie zmineralizowanymi wodami trzeciorzędowymi. Wzajemne przenikanie się wód tych poziomów zachodziło w czasie erupcji i samowypływów wód trzeciorzędowych. Stopień zanieczyszczenia wód podziemnych uniemożliwił ich wykorzystywanie do celów pitnych. Kontrola jakości wód w studniach gospodarskich okolicznych miejscowości wykazała nieprzydatność tych wód do celów pitnych i zmusiła kopalnię do budowy na skażonych terenach sieci wodociagowej lub zapewnienia dowozu wody cysternami. Dotyczyło to miejscowości: Grzybów Rzędów i Krzywółęz.*

Zmniejszony poziom wydobywania siarki w latach 1994-95 i następnie wstrzymanie eksploatacji złoża w 1996r., a także działania podjęte przez kopalnię na rzecz ograniczenia jej szkodliwego oddziaływania na środowisko, w tym prowadzenie działań zapobiegających samowypływom zasiarczonych wód złożowych na zapadłych powierzchniach i ich erupcji z nieczynnych otworów eksploatacyjnych, spowodowały wyraźną poprawę stanu środowiska na obszarze górniczym. Następowало cofanie się zasięgu podwyższonych ciśnień wody w horyzoncie trzeciorzędowym. Zlikwidowane

zostały erupcje wody złożowej.

Program likwidacji kopalni przewiduje zakończenie prac rekultywacyjnych w roku 2005 i tym samym naprawę stanu środowiska zdegradowanego eksploatacją złoża w Grzybowie. Nie do oszacowania jest okres potrzebny środowisku wód podziemnych do powrotu do stanu pierwotnego.

- *W KS "Osiek", skażenie solami i siarkowodorem wód czwartorzędowych w obszarze prowadzenia eksploatacji złoża i na terenach przyległych wsi Mikołajów i Łęg, spowodowało niezdatność tych wód do celów pitnych i gospodarczych. Kopalnia dla zabezpieczenia źródła wody pitnej mieszkańcom okolicznych sołectw, dowozi wodę mieszkańcom dwóch wsi, a w innych 17 na terenie gmin Osiek i Staszów wioskach sąsiadujących z kopalnią wybudowała sieć wodociągową długości 166 km. W kontrolowanym okresie stwierdzano utrzymujące się nadciśnienie w wodach trzeciorzędowych. Podpiętrzenie tych wód zwiększało ryzyko erupcji. W celu ograniczenia dalszego skażenia wód czwartorzędowych, kopalnia wprowadziła profilaktykę przeciwerupcyjną, systematyczną rozbudowę systemu odwadniania terenu kopalni oraz rozbudowę systemu monitorowania wód trzeciorzędowych i czwartorzędowych.*
8. Niekontrolowane erupcje i wypływy wód złożowych stanowiły największą uciążliwość dla środowiska, związaną z eksploatacją złóż siarki. Były źródłem wysokich stężeń siarkowodoru w powietrzu atmosferycznym, glebach i wodach powierzchniowych. Spowodowały silne skażenie czwartorzędowych wód podziemnych siarczanami, siarkowodorem i chlorkami, eliminując podstawowe źródło zaopatrzenia w wodę mieszkańców na obszarze dziesiątek km².
9. Eksploatacja złóż siarki oprócz wpływu na jakość wód podziemnych, wiązała się również z oddziaływaniem na położenie naturalnego zwierciadła tych wód. Utrzymywanie odwadniania głębokich odkrywek w Machowie i Piasecznie oraz odwadnianie złoża siarki w kopalni w Grzybowie spowodowało rozległe obniżenie poziomu zwierciadła wód czwarto- i trzeciorzędowych.
- *W KS „Machów” wystąpiło głębokie, rozległe zdepresjonowanie poziomu wód trzecio- i czwartorzędowych spowodowane wieloletnim odwadnianiem warstwy eksploatowanego złoża. Obniżenie naturalnego poziomu zwierciadła wód podziemnych sięga 90 m na obszarze ok.19 km². Zczerpywanie zasobów wód podziemnych i depresjonowanie naturalnego poziomu wodonośnego powoduje niedobór ilości wód podziemnych wykorzystywanych do celów pitnych z równoczesnym zrzutem do wód powierzchniowych silnie zmineralizowanych wód trzeciorzędowych.*
 - *W KS „Piaseczno” przez 17 lat po zaprzestaniu eksploatacji utrzymywane jest odwadnianie nieczynnego już wyrobiska. Obniżenie zwierciadła wód o kilkadziesiąt metrów obejmuje swoim oddziaływaniem nie tylko wyrobisko górnicze, ale również znaczny obszar otaczający to wyrobisko. Ewentualne zaprzestanie odwadniania wymaga wcześniejszego odtworzenia warstwy izolującej wody trzeciorzędowe od czwartorzędowych uniemożliwiającej hydrauliczne połączenie tych poziomów wodonośnych.*

Zjawisko powyższe ma charakter odwracalny. Zaprzestanie odwadniania kopalń pozwoli wodom podziemnym na wyrównanie zwierciadła do pierwotnego poziomu. Powrót do

stanu naturalnego wymagać będzie trudnego do oszacowania czasu.

3.2.4. Degradacja powierzchni ziemi

1. Eksploatacja zakładów przemysłu siarkowego spowodowała zniszczenie znacznych obszarów powierzchni ziemi, wskutek oddziaływania mechanicznego i chemicznego oraz składowania siarki, ziemi z wykopów i odpadów poprodukcyjnych.
2. Mechaniczne zniszczenia powierzchni ziemi spowodowane zostały eksploatacją złoża siarki, przy czym w mniejszym stopniu w kopalniach otworowych, gdzie wolne przestrzenie w ziemi po wydobyciu siarki były przyczyną osiadania gruntu, w większym stopniu przy wydobyciu siarki metodą odkrywkową, która doprowadziła do powstania olbrzymich wyrobisk górniczych.

Mechaniczna degradacja gleb nastąpiła również w wyniku prac wiertniczych, budowie obiektów technologicznych, dróg i infrastruktury przemysłowej.

- *Skutkiem odkrywkowej metody wydobywania siarki w KS "Machów" jest utworzenie otwartego wyrobiska o powierzchni 560 ha i głębokości 70 - 110 m. Nadkład ziemi z wyrobiska wywożono na zwałowisko, które na obszarze 880 ha tworzyło tarasowate wzniesienia o wysokości do 60 m. W miejscowościach Ocice i Cygany utworzono składowiska 43 mln ton odpadów poflotacyjnych z procesów wzbogacania rudy siarkowej. Składowiska zajmowały obszar 250 ha. W południowej części terenu górniczego, na powierzchni 42,5 ha utworzono składowisko 2,6 mln ton odpadu porafinacyjnego, tzw. keku.*
 - *W KS "Osiek" wystąpiły znaczne odkształcenia powierzchni terenu powodowane działalnością górniczą. Osiadanie terenu stopniowo wzrastało. Wyniki prowadzonych w kopalni pomiarów wykazywały w grudniu 1993r maksymalne osiadanie w wysokości 431 mm, a we wrześniu 1998 - 2296 mm.*
 - *KS "Jeziórko" wystąpiły znaczne odkształcenia powierzchni terenu spowodowane osiadaniem gruntu nad wyeksploatowanym złożem.*
3. Chemiczna degradacja gleb, występująca w zakładach siarkowych, polegała na zwiększeniu kwasowości gleb. Zakwaszenie gleby powodowało wymywanie z niej podstawowych składników pokarmowych roślin, tj. potasu, fosforu i magnezu, co w konsekwencji doprowadziło do zaniku roślinności na terenach skażonych.
- *Badania przeprowadzone w KS "Grzybów" wykazały, że w glebach na terenie kopalni znajdują się duże ilości związków siarki, które spowodowały daleko idące zmiany własności fizyko-chemicznych i biologicznych tych gleb, z całkowitym lub częściowym unicestwieniem życia roślin wyższych, a także większości drobnoustrojów. Zagłębienia powstałe wskutek osiadania gruntu spowodowały zmiany kierunku spływu wód powierzchniowych. Prowadzone od roku 1997 prace nad likwidacją kopalni przyspieszyły tempo eliminacji źródeł emisji zanieczyszczeń i szkód w środowisku spowodowanych działalnością górniczą.*

Prace te objęły m.in.:

 - likwidację obiektów naziemnych, demontaż maszyn, urządzeń i innych środków trwałych,

- likwidację wszystkich otworów poeksploatacyjnych i otworów erupcyjnych,
 - rekultywację i niwelację powierzchni zdeformowanych,
 - zapobieganie samowypływowi zasiarczonych wód złożowych na zapadłych powierzchniach i ich erupcji z nieczynnych otworów eksploatacyjnych,
 - utrzymywanie odwadniania powstałych niecek terenowych,
 - rekultywację gleb silnie zanieczyszczonych siarką.
- W kopalni „Basznia” wystąpiły przeobrażenia terenu powstałe w następstwie uszkodzeń mechanicznych gruntu spowodowanych wierceniem otworów, prowadzeniem prac montażowych, budową dróg i rowów. Zanieczyszczenie gleb siarką na polach górniczych, wokół składowisk i tras jej transportu, spowodowało silne zakwaszenie gleb (pH poniżej 2) i zanik szaty roślinnej.

3.2.5. Szczególne przypadki zagrożeń w środowisku

Szczególny rodzaj oddziaływania na środowisko stanowią potencjalne zagrożenia występujące w KS „Machów”, KS „Piaseczno” i KS „Basznia”. I tak.

- w KS „Machów” złoża siarki eksploatowane było przez 28 lat. W roku 1992 kopalnia postawiona została w stan likwidacji. Skutkiem odkrywkowej metody wydobywania siarki w Machowie jest otwarte wyrobisko o powierzchni 560 ha i głębokości 70 - 110 m. W czasie prac wydobywczych, razem z rudą siarki wybrano naturalną warstwę nieprzepuszczalnych skał oddzielających od siebie dwie warstwy wodonośne: czwartorzędową płytko położoną, dobrej jakości, zdatną do ujmowania do celów pitnych oraz zalegającą niżej trzeciorzędową, naporową, silnie zmineralizowaną (10-20 tys.mg soli/dm³), zawierającą duże ilości siarkowodoru. Brak ww. warstwy nieprzepuszczalnej powoduje stałe niebezpieczeństwo zaistnienia kontaktu tych warstw wodonośnych i zanieczyszczenia wód czwartorzędowych oraz zagrożenie wypełnienia wyrobiska wodami złożowymi silnie zanieczyszczonymi siarkowodorem i degradację wód gruntowych, powierzchniowych, skażenie toksyczne rzeki Wisły oraz zanieczyszczenie powietrza atmosferycznego siarkowodorem na obszarze ok.450 ha wokół likwidowanej kopalni. Omówione zagrożenie ma charakter klęski ekologicznej.

Zapobieganie skażeniu środowiska wokół KS „Machów” polega na prowadzeniu stałego odpompowywania wód kopalnianych (w ilości 37 - 40 tys.m³/d) dla utrzymania ich zwierciadła poniżej poziomu dna wyrobiska. W rezultacie obniżenie poziomu zwierciadła wody na obszarze ca 1900 ha dochodzi do 90 m poniżej pierwotnego zwierciadła wody.

Pompowanie wód można będzie zakończyć dopiero po wykonaniu 25m warstwy izolacyjnej w wyrobisku i wypełnieniu zbiornika wodą z Wisły.

Rekultywacja wyrobiska planowana jest w ramach prac likwidacyjnych. Rozpoczęto budowę warstwy izolacyjnej i profilowanie skarp wyrobiska.

Termin zakończenia likwidacji kopalni, przewidziany na 1999 rok, uległ przesunięciu do roku 2001, z powodu ograniczania budżetowych dotacji na zaplanowane do wykonania prace.

Każdy rok wydłużenia okresu likwidacji KS „Machów”, niezależnie od stopnia realizacji właściwego procesu likwidacji, powoduje wydatkowanie z budżetu państwa ponad 46 mln zł na utrzymywanie odwadniania i oczyszczania z siarkowodoru bardzo toksycznych trzeciorzędowych wód złożowych oraz na pokrycie opłat za ich zrzut do Wisły.

- *KS "Piaseczno" zlokalizowana jest w odległości 3,5 km na zachód od Kopalni Machów. Skutkiem prowadzonej eksploatacji złoża siarki w Piasecznie jest utworzenie wyrobiska, którego powierzchnia w 1998r. wynosiła 160 ha, a głębokość 40 m. Ponieważ wyrobiska „Machów” i „Piaseczno” znajdują się w obrębie tych samych formacji geologicznych, występują wokół nich bardzo podobne warunki hydrogeologiczne i parametry chemiczne wód złożowych. Porównywalne jest również zagrożenie skażenia środowiska zasolonymi wodami trzeciorzędowymi i zawartym w nich siarkowodorem. W Piasecznie prowadzone jest stałe odpompowywanie i oczyszczanie wód złożowych dla zapobieżenia ww. skażeniu. Z wyrobiska KS "Piaseczno" odprowadza się rocznie 5.900 tys.m³ (ok.16,2 tys.m³/d) wód złożowych.*

Powiązanie hydrogeologiczne obydwu kopalń, powoduje uzasadnioną potrzebę prowadzenia likwidacji wyrobiska w Piasecznie w technologicznym i czasowym skojarzeniu z likwidacją wyrobiska Kopalni „Machów”.

W roku 1996 podjęto opracowanie projektu połączonej likwidacji wyrobisk górniczych w Machowie i Piasecznie. W kwietniu 1997 roku opracowano „Program likwidacji Kopalni Siarki „Machów” w skojarzeniu z likwidacją wyrobiska „Piaseczno””. Program został zatwierdzony przez Ministra Gospodarki we wrześniu 1998 roku. W latach 1997-98 wykonano część prac badawczo-projektowych, które umożliwiły uwzględnienie zakresu likwidacji wyrobiska w Piasecznie w miejscowych planach zagospodarowania przestrzennego.

Rozpoczęcie prac likwidacyjnych, do których upoważniona została KS "Machów", uniemożliwia brak uregulowań stosunków własnościowych terenów kopalni „Piaseczno”.

- *KS „Basznia” została uruchomiona w roku 1974, na terenie 27,93 ha, zlokalizowanym w pobliżu granicy z Ukrainą, ok. 8 km na wschód od Lubaczowa. Eksploatowała złoża siarki metodą otworową w latach 1974 - 1993. W lipcu 1993 roku wydobywanie siarki zostało wstrzymane, a kopalnia porzucona.*

Na gruntach kopalni pozostała:

- *zabudowa przemysłowa - kotłownia, węzeł uzdatniania wody, zbiorniki wodne i szlamowe, warsztaty, budynki zaplecza technicznego,*
- *cztery składowiska siarki o powierzchni 4200, 4500, 3700 i 1225 m², na polu górniczym i przy bocznicy kolejowej,*
- *51 piezometrów⁴⁴ trzeciorzędowych, silnie skorodowanych, z wyciekami wody zawierającej siarkowodór,*
- *18 piezometrów czwartorzędowych, zniszczonych, część z nich jest zasypana, część sucha,*
- *41 otworów eksploatacyjnych z daleko posuniętą korozją rur okładzinowych, głowic i zasuw, na niektórych głowicach występują stałe wycieki wody złożowej o dużej zawartości siarkowodoru.*

Wpływ kopalni na elementy środowiska takie jak powietrze, powierzchnia ziemi i wody jest następujący:

a) powietrze

- *rozprzestrzenianie się pyłów siarki z nieuprzątniętych składowisk siarki na polu górniczym i przy bocznicy kolejowej,*
- *emisja siarkowodoru do powietrza, gleb i wód spowodowana wyciekami wód złożowych z otworów eksploatacyjnych.*

⁴⁴ piezometr jest to otwór wiertniczy, pomocniczy, służący do obserwacji poziomu zwierciadła wód podziemnych.

b) powierzchnia ziemi

- *przeobrażenia terenu powstałe w następstwie uszkodzeń mechanicznych gruntu spowodowanych wierceniem otworów, prowadzeniem prac montażowych, budową dróg i rowów,*
- *zanieczyszczenie gleb siarką na polach górniczych, wokół składowisk i tras jej transportu, na terenie kopalni stwierdzono silne zakwaszenie gleb (pH poniżej 2) i zanik szaty roślinnej*

c) wody podziemne i powierzchniowe

- *okresowe przekroczenia siarczanów i podwyższoną kwasowość wód rzeki Smolinki, do której odprowadzane są spływy powierzchniowe z terenu pola górniczego*

Kopalnia stanowi potencjalne zagrożenie dla środowiska. Zły stan techniczny pozostawionych otworów przy wysokim ciśnieniu w warstwie złożowej może spowodować niekontrolowany wypływ wody z dużą zawartością siarkowodoru i skażenie środowiska zagrażające życiu i zdrowiu ludzi.

Niezabezpieczone składowiska siarki i nierekułtywowane zasiarzone gleby powodują postępujące skażenie wszystkich elementów środowiska.

Na terenie KS „Basznia” nie podjęto żadnych działań likwidacyjnych z powodu niuregulowanej sytuacji prawnej związanej z tą kopalnią i braku środków na jej likwidację.

Wskazuje to na potrzebę gromadzenia w całym górnictwie specjalnych środków likwidacyjnych na wzór wprowadzonych ustawą z dnia 26.11.1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych.

3.3. Rekultywacja terenów pogórniczych

3.3.1. Rozmiar i zakres koniecznej rekultywacji

1. Kopalnie siarki dysponują obszarami górnictwami w łącznej powierzchni 9.205 ha w tym likwidowane 2.645 ha⁴⁵ i związanymi z nimi terenami górnictwami o powierzchni 21.668,3 ha. Wielkość terenów górnictwami określa przewidywany zasięg oddziaływania kopalń siarki na środowisko.

Do czasu zakończenia kontroli wyłączono z eksploatacji 4.224 ha z czego zrekułtywowano 1.686 ha co stanowi 39,9% powierzchni wyłączonej. Ze zrekułtywowanych terenów przekazano użytkownikom 528,4 ha tj. 31,3% terenów zrekułtywowanych. Do rekultywacji pozostało ok. 2.538 ha gruntów wyłączonych już z eksploatacji.

2. Dla Kopalni Siarki „Machów” w Likwidacji utworzony był obszar górnictwa o powierzchni 1.650 ha i teren górnictwa o powierzchni 1.900 ha. Rekultywacja wyrobiska tej kopalni odkrywkowej wg. aktualnego programu wymaga m.in. przemieszczenia 36 mln m³ mas ziemnych. Równocześnie pomiędzy 5 sąsiednimi miejscowościami, na powierzchni ok. 880 ha złożono 184 mln m³ nadkładu tworząc tarasowate wzniesienie o wysokości do 60 m nad poziom terenu.

⁴⁵ Bez kopalni „Basznia” dla której wobec braku koncesji na eksploatację nie ustalono obszaru górnictwa i terenu górnictwa.

W miejscowościach Ocice i Cygany na łącznej powierzchni 250 ha zgromadzono 43 mln t odpadów poflotacyjnych powstających w procesie wzbogacania rudy siarkowej, spiętrzając je na wysokość ok. 8 m nad poziom terenu.

W gestii KS „Machów” wg stanu na 30 czerwca 1998 r. znajdowało się 1.580,95 ha gruntów, w tym 62,48 ha stanowiły grunty zabudowane. Do rekultywacji przewidywano 1.177,52 ha, a do końca I półrocza 1998 r. zrehabilitowano 340,95 ha co stanowi 28,9% powierzchni terenu przewidzianego do rekultywacji. Po dołączeniu 81 ha gruntów zbędnych dla infrastruktury KiZPS do zrehabilitowania w KS „Machów” pozostało ok. 918 ha.

3. Po Kopalni Siarki „Piaseczno”, w której eksploatację siarki zakończono w 1971 r. i do 1980 r. wydobywano piaski szklarskie, pozostało wyrobisko o powierzchni 160 ha i głębokości 40 m (po częściowym wykorzystaniu na zwałowisko wewnętrzne, które zostało zrehabilitowane i przekazane lasom państwowym w 1976 r.). Objętość istniejącego wyrobiska wynosi blisko 20 mln m³.

Wyrobisko to na mocy umowy zawartej w dniu 28 lutego 1986 r. pomiędzy KiZPS i Elektrownią im. T.Kościuszki w Połańcu zostało przekazane elektrowni celem przeprowadzenia rekultywacji przez zasypanie odpadami paleniskowymi i zalesienie. Sprzeciw mieszkańców okolicznych miejscowości spowodował, że Elektrownia zrezygnowała ze składowania odpadów paleniskowych i do czasu kontroli nie zrealizowała obowiązku rekultywacji terenu wyrobiska.

W tej sytuacji, uwzględniając warunki hydrogeologiczne występujące w rejonie kopalni Piaseczno i Machów, a zwłaszcza połączenie hydrauliczne wyrobisk obydwóch kopalń, podjęto w 1998 r. decyzję o skorelowanej likwidacji kopalni Piaseczno z KS „Machów”. Wg zatwierdzonego projektu dla likwidacji wyrobiska konieczne jest przemieszczenie ok.. 6 mln m³ mas ziemnych i wypełnienie wodą pozostałych 14 mln m³.

4. Kopalnia Siarki „Jeziórko” w okresie 32 lat eksploatacji otworowej prowadziła działalność wydobywczą na powierzchni 3.820 ha. Na powierzchni tej wystąpiły trwałe odkształcenia terenu przez jego osiadanie sięgające 6 m poniżej pierwotnego poziomu terenu.

W konsekwencji ukształtowanie terenu po zakończonej eksploatacji jest bardzo zróżnicowane. Powoduje to zaburzenia naturalnych kierunków przepływu wód gruntowych i opadowych co prowadzi nawet do powstawania bezodpływowych zalewisk.

Obserwacje geodezyjne prowadzone od 1995 r. obejmujące coraz większy obszar pól górniczych od 90 ha do 156 ha wykazały zróżnicowaną dynamikę osiadania dla poszczególnych punktów pomiarowych, w granicach 2,54 m do 3,35 m w okresie 4 lat.

Maksymalne osiadanie wystąpiło w wyniku eksploatacji siarki w filarze ochronnym dla drogi międzyregionalnej Tarnobrzeg - Stalowa Wola. Obniżenia terenu wraz z drogą wyniosły ok. 6,0 m. Powoduje to, że przed zaprzestaniem odwadniania terenów górniczych konieczne jest podniesienie 2,6 km drogi do rzędnej gwarantującej bezpieczne użytkowanie.

Nie kontrolowane wyrzuty gorącej wody z roztopioną siarką i zawartością siarkowodoru, których w kopalni „Jeziórko” zanotowano 707, powodowały przesycenie gleby siarką i jej związkami w stopniu wykluczającym wegetację.

Zasięg wyrzutów był bardzo zróżnicowany i wynosił od kilku do kilkunastu metrów od miejsca erupcji, ale występowały również wyrzuty w wyniku których na powierzchni terenu tworzyły się stożki siarki o średnicy kilkunastu i wysokości kilku metrów. Taki sposób oddziaływania na powierzchnię terenu wymusza stosowanie różnych kierunków rekultywacji na stosunkowo niewielkich powierzchniach.

Do czasu zakończenia kontroli kopalnia przekazała do rekultywacji 1.210 ha. Do 31 grudnia 1996 r. kopalnia prowadziła rekultywację własnymi środkami, a od 1 stycznia 1997 r. działalność tę przejęło Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych przejmując równocześnie od Kopalni 1.459,3 ha terenów z czego przeznaczonych do rekultywacji było 1.210 ha.

Do czasu powstania PRTG, KS „Jeziórko” zrekultywowała 659 ha terenów poeksploatacyjnych, a do czasu zakończenia kontroli zrekultywowano łącznie 800 ha z czego dla ok. 440 ha otrzymano decyzje potwierdzające zakończenie rekultywacji a 275 ha przekazano użytkownikom. Po przekazaniu do rekultywacji z KiZPS 81 ha zbędnych dla infrastruktury przemysłowej do rekultywacji pozostało 1.150 ha.

5. W Kopalni Siarki „Grzybów” w Likwidacji występowały podobne jak w KS „Jeziórko” problemy osiadania terenu i zmiany chemiczne gleb. Pomiary geodezyjne osiadań terenu prowadzone były od 1971 r. do 1990 r. corocznie, a następnie co 2 lata, przy czym tereny przekazywane do rekultywacji zostały wyłączone z obserwacji.

W okresie eksploatacji złoża siarki zanotowano 66 erupcji wody złożowej i siarki. Obszar górniczy kopalni obejmował 995,44 ha zmniejszony w 1996 r. do 146,31 ha., a osiadanie terenu osiągnęło nawet 9,0 m. W całym okresie eksploatacji przeznaczono do rekultywacji 1.015 ha z czego do czasu kontroli zrekultywowano 545 ha. Do czasu dnia zakończenia kontroli kierownicy Urzędów Rejonowych w Staszowie i Busku Zdroju uznali za zakończoną rekultywację na obszarze 219,35 ha. Do rekultywacji pozostało 470 ha.

3.3.2. Kierunki rekultywacji terenów pogórniczych

1. Kontrola wykazała, że planowane kierunki działalności rekultywacyjnej, zwłaszcza likwidowanych zakładów górniczych ulegały w badanym okresie kilkakrotnym zmianom. W początkowym okresie podstawowym dokumentem określającym zadania rekultywacyjne był sporządzany przez zakłady górnicze „Program ochrony terenów górniczych” opracowywany na okresy 5 lat, którego zapisy były uwzględniane w planach ruchu zakładu górniczego. Po wejściu w życie ustawy Prawo geologiczne i górnicze, wygasł obowiązek sporządzania tego dokumentu. Kopalnie siarki oparły swoją działalność w zakresie rekultywacji na różnych dokumentach. Zwykle były to projekty techniczne rekultywacji, bądź projekty likwidacji kopalni, w których uwzględniono problemy rekultywacji terenów

pogórniczych.

2. W KS „Jeziórko” już w 1975 r. decyzją naczelnika powiatu tarnobrzskiego przyjęto dla całej powierzchni, rolny kierunek rekultywacji, który miał być realizowany metodą reniwelacyjno-izolacyjną. Kierunek ten był realizowany w latach 80-tych przy zastosowaniu hydronamulania wapna z procesu flotacji siarki pochodzącego z KS „Machów”. W wyniku prowadzonych eksperymentów w latach 1990-92 przyjęto koncepcję zróżnicowanego sposobu rekultywacji terenów pogórniczych, a mianowicie dla obszarów mniej przekształconych zamierzano stosować metodę neutralizacyjno-użyźniającą, a dla obszarów o znacznym osiadaniu i skażeniu metodą reniwelacyjno-blokującą, utrzymując kierunek rolny rekultywacji.

W związku z zaniechaniem wydobywania w KS „Machów” i zaprzestaniem wytwarzania wapna po flotacyjnego opracowano projekt mieszanego kierunku rekultywacji.

Decyzją Wójta Gminy Grębów z dnia 30 maja 1994 r. zatwierdzony został nowy program rekultywacji o następujących kierunkach:

Kierunek zagospodarowania	Ilość ha	% pow.
Leśny	935,5	68
Wodny	169	12
Łąkowy	141	10
Rolny	134,5	10
Razem	1.380	100

3. W KS „Grzybów” utrzymano leśny kierunek rekultywacji terenów pogórniczych to jednak rekultywację, wprowadzono na podstawie szeregu projektów cząstkowych, opracowanych dla poszczególnych pól górniczych przez:

- 1) Pracownię Projektową WBGiTR w Tarnobrzegu dla pól granicznych Z-A o pow. 37,48 ha - zatwierdzony do realizacji 17.04.1987 r. przez Naczelnika Gminy Staszów,
- 2) zespół autorski pracowników AGH „Dokumentacja wykonawcza z zakresu prac rekultywacji biologicznej pól górniczych KS „Grzybów” przewidzianych do realizacji w etapie I (jesień 1993 r. - wiosna 1994 r.)” obejmującej obszar 10,65 ha, akceptowany przez inżyniera nadzoru Nadleśnictwa Staszów i zatwierdzony do realizacji w dniu 30.11.1993 r. przez Z-cę Burmistrza Gminy i Miasta Staszów,
- 3) Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska AGH w Krakowie dla prac rekultywacyjnych pola C, W i S obejmujący pow. 157,0 ha - zatwierdzony do realizacji 3.10.1994 r. przez Z-cę Burmistrza Gminy i Miasta Staszów, po pozytywnej aprobacie Nadleśnictwa Staszów,
- 4) Wydział Geodezji Górniczej i Inżynierii Środowiska AGH w Krakowie dla prac rekultywacyjnych pól górniczych S, Z, Zz i B o łącznej powierzchni 258 ha - we wrześniu 1995 r.,
- 5) firmę „Ekspertyzy, Projekty, Wyceny dr hab. Szczepan Lekan” pt. „Wytyczne rekultywacji pola pogórniczego Zz w KS „Grzybów” w Rzędowie” pow. 85,0 ha -

Puławy grudzień 1997 r.

4. Dla b. KS „Piaseczno” przewidziany był leśny kierunek rekultywacji. Opracowana w 1994 r. przez zespół naukowców z Zakładu Hydrogeologii, Geologii Inżynierskiej i Górniczej AGH prognoza hydrogeologicznych skutków likwidacji wyrobiska KS „Machów” wykazała konieczność wyprzedzającego zlikwidowania wyrobiska górniczego b.Kopalni Siarki „Piaseczno”, a projekt skojarzonej likwidacji obydwóch wyrobisk przewiduje dla wyrobiska w Piasecznie wodny kierunek rekultywacji.
5. KS „Machów” w okresie objętym kontrolą prowadziła rekultywację swoich terenów pogórnich w oparciu o następujące projekty:

1) dla wyrobiska górniczego:

- projekt techniczny likwidacji wyrobiska górniczego KS „Machów” - opracowany przez OBRPS „Siarkopol” w 1993 r.,
- program likwidacji KS „Machów” opracowany w styczniu 1995 r. i uzupełniony w czerwcu 1995 r., z terminem zakończenia prac do dnia 31.12.1999 r.,
- program likwidacji KS „Machów w skojarzeniu z likwidacją wyrobiska Piaseczno - opracowany w 1996 r. przez zespół projektowy złożony z pracowników OBRPS „Siarkopol”, Hydroprojektu z Warszawy i AGH w Krakowie przewidujący termin zakończenia prac w 2001 r.,
- aktualizacja programu likwidacji skojarzonej z kwietnia 1997 r. przewidujący zakończenie rekultywacji wyrobisk do 2003 r. a terenów przyległych do zbiornika wodnego do 2006 r. Program został zatwierdzony przez Ministra Gospodarki w dniu 16 września 1998 r.,

2) dla zwałowiska zewnętrznego:

- założenia techniczno-ekonomiczne rekultywacji zwałowiska zewnętrznego KS „Machów” opracowane w 1990 r. przez Centralny Ośrodek Badawczo-Projektowy Górnictwa Odkrywkowego „Poltegor” we Wrocławiu,
- 5 projektów technicznych opracowanych przez OBRPS „Siarkopol” dot. poszczególnych elementów zwałowiska

3.3.3. Realizacja prac rekultywacyjnych

1. Rekultywacja terenów pogórnich prowadzona była w oparciu o roczne plany likwidacji kopalni zawierające wycinkowe zadania na dany rok w ujęciu rzeczowym i finansowym łącznie z harmonogramami robót likwidacyjnych i rekultywacyjnych.

Plany te w poszczególnych latach były dostosowywane do środków finansowych przyznanych na cele rekultywacji.

2. Od 1997 r. w związku z otrzymywaniem dotacji z budżetu państwa na likwidację kopalń siarki sporządzane są w KS „Machów” i „Grzybów” oraz w PRTG roczne plany likwidacji kopalni obejmujące w zasadzie tylko zadania związane z rekultywacją terenów pogórnich. Minister Przemysłu i Handlu, a potem Minister Gospodarki od 1994 r. zawierał co roku umowy z Państwową Agencją Węgla Kamiennego S.A. przemianowaną uchwałą Nadzwyczajnego Walnego Zgromadzenia z dnia 12 lipca 1996 r. na PARGWK S.A. na odpłatne sprawowanie nadzoru nad likwidacją kopalni niewęglowych w tym kopalń siarki. Nadzór ten obejmować miał prawidłowość wydatkowania dotacji budżetowych przyznanych na likwidację kopalń siarki m.in. przez :

- opiniowanie i weryfikację programów likwidacji kopalń,
- weryfikację i opiniowanie rocznych planów likwidacji kopalń,
- weryfikację miesięcznych sprawozdań z przebiegu likwidacji,
- bieżący nadzór nad prawidłowością wydatkowania środków z dotacji budżetowej,
- weryfikację rocznych rozliczeń.

Plany te są weryfikowane i opiniowane przez Państwową Agencję Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego SA w Katowicach i zatwierdzane przez Ministra Gospodarki. Z ustaleń kontroli wynika, że procedura ta nie zawsze spełnia swoje zadanie np. plany likwidacji na 1997 r. zostały zatwierdzone w dniach 2, 12 i 18 grudnia 1997 r. , bowiem zweryfikowane plany na 1998 r. przedstawione zostały Ministrowi Gospodarki w sierpniu 1998 r., natomiast decyzje Ministra Gospodarki akceptujące i zatwierdzające kwoty przyznanych dotacji nosiły daty 16 i 18 września 1998 r.

W PARGWK SA znajdowały się dokumenty świadczące o dokonaniu weryfikacji planów na 1998 r. w maju 1998 r., jednakże nie zostały one zaakceptowane przez kierownictwo PARGWK SA z uwagi na konieczność pogłębionej analizy przedstawionych w nich zakresów rzeczowych pod kątem priorytetów realizacji poszczególnych zadań. Zatwierdzenie rocznych planów rekultywacji i przyznanie środków finansowych na ich realizację dopiero pod koniec roku nie przyczyniają się do intensyfikowania prac rekultywacyjnych i przyspieszenia usunięcia skutków ekologicznych eksploatacji złóż siarki.

Kontrola wykazała ponadto, że przy PARGWK S.A. od 1997 r. działa Zespół Ekspertów d/s Oceny Projektów Łączenia i Likwidacji Kopalń, któremu od stycznia 1998 r. przypisano zadanie opiniowania rocznych planów likwidacji kopalń. Działalność tego Zespołu jest odpłatna. PARGWK S.A. pismem z dnia 12.01.1998 r. powiadomiła kopalnie siarki, że ubieganie się o przydział środków budżetowych na likwidację kopalni wymaga uzyskania pozytywnej opinii Zespołu Ekspertów zaś koszty opracowania opinii obciążają zleceniodawcę, który już przy zleceniu opracowania opinii wnosi na rachunek bankowy PARGWK S.A. opłatę wstępną w wysokości 6.000 zł.

W ten sposób PARGWK S.A. obowiązek wynikający z umowy zawartej z Ministrem Gospodarki przerzuciła na Zespół Ekspertów i czerpie z tego dodatkowe korzyści finansowe.

Analiza kontrolna wykazała, że bieżący nadzór sprawowany przez PARGWK S.A. nie zawsze był należycie wykonywany. Znalazło to wyraz w braku analizy przyczyn i skutków odstępstw od planowanego zakresu robót stwierdzanego w toku kontroli przeprowadzonych w kopalniach siarki. I tak np.:

- kontrola KS „Machów” przeprowadzana w listopadzie 1994 r. ujawniła, że na 5 grup zadań w 1 grupie wystąpiło przekroczenie zakresu rzeczowego i finansowego, a w 2 grupach nie wykazano planowanych zadań. Faktu tego nie analizowano,
- kontrola KS „Machów” przeprowadzona w lutym 1996 r. ujawniła, że z 18 zadań objętych dotacją budżetową w 1995 r. przekraczano zakres rzeczowy w 3 zadaniach, a nie wykonano w pełni zakresu rzeczowego 8 zadań. I ten stan nie był analizowany,
- bez komentarza pozostawiono również stwierdzone w 1994 r. w KS „Machów” przypadek zajęcia przez komornika sądowego tytułem zaległych zobowiązań kwoty 2.620 tys zł pochodzących z dotacji budżetowej na likwidację kopalni.

3. Zadania rzeczowe i finansowe ujęte w zweryfikowanych rocznych planach były, w okresie objętym kontrolą, realizowane prawidłowo, ale ich zakres rzeczowy był mniejszy od wynikającego z podstawowego projektu robót. Powodowało to wydłużanie okresu rekultywacji terenów pogórnich i przekraczanie 5-letniego terminu przywrócenia pierwotnej użyteczności gruntom zdewastowanym, zgodnie z wymogiem art. 20 ust. 4 ustawy z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych..

I tak np.:

- *W KS „Machów” w Likwidacji, na 11 zadań w 1997 r. wykonano 9 a 2 pozostałe zaawansowano rzeczowo w 82,5% i 98%, a w I półroczu 1998 r. zrealizowano terminowo 9 zadań, a 2 zaawansowano w 98,8% i 99,5%. W kolejno opracowanych projektach (programach) likwidacji uwzględniając stan zaawansowania robót przesuwano terminy ukończenia likwidacji z 1999 r. do 2002 r. dla Kopalni Machów i 2006 r. łącznie z wyrobiskiem b. KS „Piaseczno”.*

Prace wykonane w ramach likwidacji kopalni objęły: ukształtowanie rzeźby terenu, regulację stosunków wodnych, budowę sieci dróg dojazdowych wraz z rowami, przeciwerozrytną, biologiczną obudowę skarp, zabiegi agrotechniczne, budowę zbiorników wodnych, utrzymanie dróg na terenach zrehabilitowanych.

Wg stanu na dzień 30.06.1998 r. powierzchnia terenów poddanych rekultywacji w ramach likwidacji kopalni, wynosiła 340,95 ha. W latach 1994 r. - I poł. 1998 r. zrehabilitowano zwałowisko zewnętrzne w kierunku leśno-rolnym o powierzchni 340,95 ha, w tym: w kierunku leśnym 203,76, rolnym 113,19 oraz drogi, rowy i jeziora na powierzchni 24,0 ha. Ponadto w okresie II poł. 1997 r. i I poł. 1998 r. zlikwidowano składowisko odpadów porafinacyjnych - tzw. keku o objętości 1.535 m³, deponując te odpady na dnie wyrobiska kopalni.

Jednostkowy koszt rekultywacji terenu wyniósł: dla kierunku leśnego 41,4 tys. zł/ha⁴⁶, dla kierunku rolnego 11,17 tys. zł/ha.

⁴⁶ średni koszt zalesienia 1 ha gruntów porolnych w lasach państwowych kształtował się następująco:

1995 r. - 1,5 tys zł
1996 r. - 2,4 tys zł
1997 r. - 3,3 tys zł
1998 r. - 4,2 tys zł

- W KS „Grzybów” w okresie objętym kontrolą rekultywowano 25-45 ha rocznie, przy czym o ile do 1995 r. wielkość obszaru zrekultywowanego w okresie rocznym wykazywała wyraźne tendencje wzrostowe (z 30 ha w 1993 r. do 45 ha w 1995 r.) to w 1996 r. po zatrzymaniu eksploatacji nastąpiło gwałtowne załamanie i obszar zrekultywowany zmniejszył się do 25 ha aby w następnych latach nieznacznie wzrastać do ok. 30 ha w 1998 r.

W stosunku do 5-letniego okresu rekultywacji wymaganego⁴ ustawą o ochronie gruntów rolnych i leśnych okres rekultywacji następujących terenów górniczych został przekroczony:

- pole „Z”: powierzchnia 20,05 ha była rekultywowana przez 135 miesięcy, a powierzchnia 21,95 ha była rekultywowana przez 65 miesięcy - decyzja uznająca te powierzchnie za zreakultywowane została podjęta 24.08.1998 r.,
- pole „C”: powierzchnię 10,91 ha rekultywowano przez 62 miesiące - decyzja uznająca rekultywację za zakończoną podjęta została w dniu 16.03.1998 r.,
- pole „S”: powierzchnię 42,0 ha rekultywowano przez 62 miesiące (decyzja j.w.).

Ponadto powierzchnie lub części powierzchni następujących pól poeksploatacyjnych były rekultywowane ponad 60 miesięcy przy nie pełnym wykonaniu zakresu rzeczowego (stan na 30.06.1998 r.):

- pole „S”: wykonanie rzeczowe zadań rekultywacyjnych dla 142,9 ha wynosi 77,9%,
- pole „W”: wykonanie rzeczowe zadań dla rekultywacji 81,55 ha wynosi 98,7%,
- pole „Z”: wykonanie rzeczowe zadań rekultywacyjnych na 219,92 ha wynosi 51,9%,
- pole „Zz”: wykonanie rzeczowe zadań rekultywacyjnych na 75,0 ha wynosi 5,8%.

Przeprowadzone w toku kontroli oględziny pól poeksploatacyjnych objętych rekultywacją wykazały, że:

- pole „W”: na zalesionym w 1994 r. obszarze (ok. 20 ha) stwierdzono występowanie terenów zdegradowanych i wypadnięcia sadzonek na powierzchniach 50 - 100 m² łącznie 4 ar. Na powierzchni ok. 10 ha stwierdzono brak właściwej pielęgnacji upraw (zarośnięcie uprawy trawami i chwastami);
- pole „Z”: stwierdzono fakty „dzikiej” eksploatacji piasku oraz występowanie siarki poerupcyjnej występującej w warstwie 0,01 - 1,0 m na powierzchni ok. 2 ha terenu w rekultywacji podstawowej.

Działania na rzecz likwidacji kopalni obejmowały likwidację 72 otworów poeksploatacyjnych, obiektów powierzchniowych i środków trwałych, prace odwodnieniowe oraz rekultywację terenów zdegradowanych eksploatacją górniczą.

W toku likwidacji kopalni, w okresie 1993 - I poł. 1998 r., zrekultywowano 180,51 ha powierzchni terenu. Jednostkowy koszt rekultywacji w poszczególnych latach ww. okresu wahał się od 28,5 do 140,18 tys. zł/ha.

Średni koszt rekultywacji 1 ha terenu w kierunku leśnym na poziomie cen 1997 r. obliczono w wysokości 62,15 tys. zł.

- KS „Jeziórko” do 31.12.1996 r. prowadziła rekultywację własnymi środkami przeprowadzając rekultywację 659 ha terenów poeksploatacyjnych, co stanowiło 35,3% powierzchni terenów wyłączonych z eksploatacji. Spośród zrekultywowanych przez Kopalnię terenów na 121 ha stanowiących 18,4% powierzchni prowadzono prace rekultywacyjne w terminie dłuższym niż 5 lat od momentu zakończenia na nich działalności górniczej, co stanowi naruszenie przepisów ustawy o ochronie gruntów

rolnych i leśnych.

Opóźnienia te stwierdzono w 4 przypadkach, w tym w dwóch przypadkach opóźnienia sięgały 14,5 miesiąca i dotyczyły obszarów 46,7 ha i 31 ha, w jednym przypadku sięgały 46 miesięcy i dotyczyły obszaru 18,3 ha, a dla 25 ha opóźnienia sięgały nawet 53 miesięcy (4,5 lat). Równocześnie stwierdzono 3 przypadki wykonania rekultywacji terenów zdegradowanych przed ich wyłączeniem z eksploatacji. Dotyczyło to pola Nr VIII o powierzchni 30 ha i pola Nr X o powierzchni 45 ha. Kontrola wykazała także, że rekultywację terenów 2 pól wykonano w terminie krótszym od 5 lat od zakończenia działalności przemysłowej, a mianowicie: pole Nr I o powierzchni 31 ha zrehabilitowano na 43 miesiące przed ustawowym terminem, a pole Nr VI o powierzchni 100 ha zrehabilitowano w terminie od 31 m-cy krótszym niż maksimum. Ze zrehabilitowanych terenów kopalnia przekazała użytkownikom zaledwie 40,7 ha gruntów, choć decyzjami organów samorządu za zakończoną uznano rekultywację na obszarze 448,7 ha.

Z dniem 1 stycznia 1997 r. Kopalnia „Jeziórko” przekazała Przedsiębiorstwu Rekultywacji Terenów Górniczych do rekultywacji 1.210 ha terenów poeksploatacyjnych. Od tego czasu Kopalnia nie prowadziła prac rekultywacyjnych.

- PRTG od czasu swego powołania do dnia 1 czerwca 1998 r. zrehabilitowało 141 ha gruntu i prowadzi rekultywację na obszarze 365 ha. Stan zaawansowania robót na dzień 31.08.1998 r. przedstawiał się następująco:

Rodzaj rekultywacji

<i>rekultywacji podstawowej</i>	<i>na 135 ha wykonano - 62 ha, tj. 46%</i>
<i>rekultywacji biologicznej</i>	<i>na 103,5 ha wykonano - 48 ha, tj. 46%</i>
<i>zagospodarowaniu przez zalesienie</i>	<i>na 60 ha wykonano - 20 ha, tj. 33%</i>
<i>pracach melioracyjnych</i>	<i>na 66,5 ha wykonano - 9,5 ha tj. 14,3%</i>
<i>likwidacji otworów i samowypływów</i>	<i>na 20 otw. zlikwidowano - 5 odw., tj. 25%</i>

Zadania rzeczowe określone w planach rocznych realizowane przez PRTG w 1997 r. i I półroczu 1998 r. wykonywane były zadowalająco. Spośród 52 zadań planowanych do wykonania w 1997 r. wykonano 48, tj. 92,3%. Podobnie w I półroczu 1998 r. na 32 zadania wykonano - 30 zadań, tj. 93,8%. Równocześnie stwierdzono, że spośród 12 pól rekultywowanych w 7 przypadkach występuje opóźnienie rzeczowego wykonania w stosunku do upływu ustawowego czasu przeznaczonego do wykonania rekultywacji, w tym w:

- 2 przypadkach (pola Nr VII, Nr IX) - do 10%,
- 2 przypadkach (pola Nr XX, Nr XXI) - od 11% - 20%,
- 2 przypadkach (pola Nr VIII, Nr II) - od 20% - 100%,
- 1 przypadku (pole Nr IV) - powyżej 100%.

W sumie do czasu kontroli na terenie górniczym KS „Jeziórko” zrehabilitowano łącznie 800 ha z czego dla ok. 440 ha otrzymano decyzje potwierdzające zakończenie rekultywacji, a 275 ha przekazano użytkownikom. Do rekultywacji pozostało 666 ha.

4. Kontrola wykazała problemem utrudniającym przekazywanie użytkownikom terenów

zrekultywowanych był brak uregulowania stosunków własnościowych. I tak:

- 1) z 1,459,29 ha przekazanych z KS „Jeziórko” do PRTG „Jeziórko” 773,51 ha stanowiących 53% nie posiadało uregulowanego prawa własności,
- 2) przy wydzielaniu KS „Machów” ze struktur KiZPS „Siarkopol” nie uregulowano tytułu prawnego do gruntów przekazanych KS „Machów” w likwidacji. Uniemożliwiło to przekazanie użytkownikom zrekultywowanego zwałowiska zewnętrznego o powierzchni 341 ha. Dopiero 20 sierpnia 1998 r. Minister Skarbu Państwa aktem notarialnym przeniósł prawo wieczystego użytkowania 428,9 ha gruntów na rzecz KS „Machów”. Mimo to dalszych 811 ha, w tym 750 ha przewidzianych do rekultywacji nie posiada uregulowanego prawa własności.
- 3) do dnia zakończenia kontroli Elektrownia im. T.Kościuszki SA w Połańcu nie posiadała niezbędnych dokumentów stanowiących podstawę wydania przez Wojewodę deklatoryjnej decyzji uwłaszczeniowej dotyczącej terenów, na których znajduje się wyrobisko b. KS „Piaseczno”.

3.3.4. Finansowanie rekultywacji

1. Specyfika odkrywkowych i otworowych kopalń siarki powoduje, że likwidacja tych kopalń ściśle łączy się z rekultywacją terenów pogórnich. Stąd też środki finansowe przyznane na likwidację kopalń są środkami przeznaczonymi w wysokim procencie na przeprowadzenie rekultywacji terenów zdegradowanych eksploatacją złoża kopaliny.
2. W okresie objętym kontrolą, na likwidację kopalń, obejmującą także rekultywację terenów zdegradowanych eksploatacją górnictw, wydatkowano 299,4 mln zł. Angażowane środki pochodziły z dotacji budżetu państwa, Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej, Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Tarnobrzegu, innych źródeł oraz środków własnych kopalń siarki. Wielkość środków finansowych przyznanych i wydatkowanych na rekultywację terenów pogórnich przedstawiono w tabeli Nr 6.

Nakłady na rekultywację kopalń siarki
w 1993 - I poł. 1998 r.

Tabela Nr 6

KS	Źródło* finansowe	Nakłady finansowe (tys.zł)						Razem
		1993 r.	1994 r.	1995 r.	1996 r.	1997 r.	I pół. 1998 r.	
Machów	a	-	31.500	37.009	45.169	61.500	30.469	205.647
	b	-	-	1.258,8	3.060,7	2.004,4	5.548	11.871,9
	c	-	-	-	256,9	1.603,6	62,6	1.923,1
	e	-	4.488,2	4.205,6	5.113,9	484,7	3.021,8	17.314,2

	razem	-	35.988,2	42.473,4	53.600,5	65.592,7	39.101,4	236.756,2
Grzybów	a	-	3.000	3.050	5.019	9.600	4.311	24.980,0
	b	-	1.138,7	2.859,8	209,0	-	-	4.207,5
	e	424,8	494,7	727,3	1.478,6	113,6	477,6	3.716,6
	razem	424,8	4.633,4	6.637,1	6.706,6	9.713,6	4.788,6	32.904,1
Jeziórko	a	-	-	-	-	11.000	4.950	15.950,0
	b	-	550,0	652,7	2.407,0	1.276,0	1.417,3	6.303,0
	e	-	-	1.394,6	2.322,7	416,0	728,0	4.861,3
	razem	-	550,0	2.047,3	-	-	-	27.114,3
Osiek	e	-	-	12,2	-	-	-	12,2
	razem	-	-	12,2	-	-	-	12,2
„Siarkopol” Gdańsk	d	915,0	926,1	252,1	76,2	120,6	-	2.290,0
	e	96,4	102,6	133,9	8,0	-	-	340,9
	razem	1.011,4	1.028,7	386,0	84,2	120,6	-	2.630,9
Ogółem	a	-	34.500,0	40.059,0	50.188,0	82.100,0	39.730,0	246.577,0
	b	-	1.688,7	4.771,3	5.676,7	3.280,4	6.965,3	22.382,4
	c	-	-	-	256,9	1.603,6	62,6	1.923,1
	d	915,0	926,1	252,1	76,2	120,6	-	2.290,0
	e	521,2	5.085,5	6.473,6	8.923,2	1.014,3	4.227,4	26.245,2
	razem	1.436,2	42.200,3	51.556,0	65.121,0	88.118,9	50.985,3	299.417,7

Legenda*: a - dotacje budżetowe
b - środki NFOŚiGW
c - środki WFOŚiGW
d - inne źródła finansowania
e - środki własne

Z przedstawionych w ww. tabeli Nr 6 danych wynika, że koszty rekultywacji terenów pogórnich w głównej mierze pokrywane były z dotacji budżetowych. Procentowy udział środków z poszczególnych źródeł finansowania w okresie objętym kontrolą przedstawiał się następująco:

dotacje budżetowe - 82,3%,
środki własne kopalń - 8,8%,
środki NFOŚiGW - 7,5%,
środki WFOŚiGW - 0,6%,
inne środki - 0,8%.

- Dotacje dla jednostek przemysłu siarkowego przyznawane były w latach 1994-1995 na zasadach określonych corocznie w zarządzeniach b.Ministra PiH, a w latach 1996-1998 na zasadach określonych w rozporządzeniach Ministra Gospodarki w sprawie dotacji podmiotowych dla górnictwa. W r. 1993 przemysł siarkowy nie otrzymał dotacji na rekultywację terenów pogórnich.

Łączna kwota dotacji w latach 1994 - I połowa 1998 na likwidację kopalń wyniosła 246.577 tys. zł.

Podział dotacji w poszczególnych latach kontrolowanego okresu na dotowane kopalnie przedstawiono w tabeli Nr 7, a graficzne na wykresie Nr 6.

Tabela Nr 7

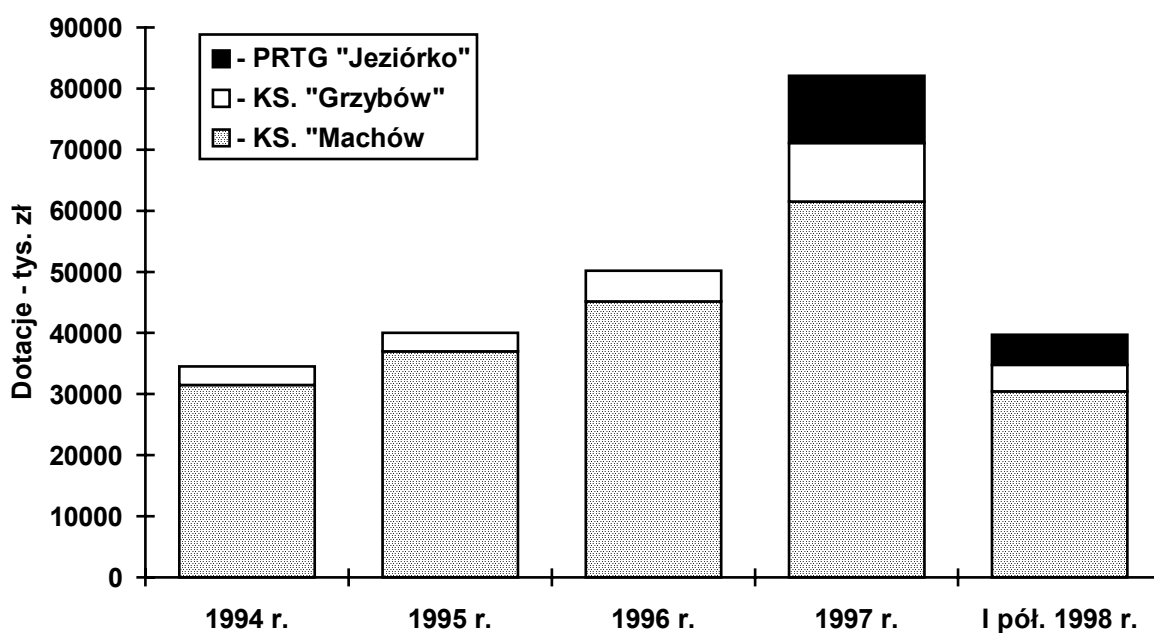
Przydział dotacji dla poszczególnych kopalń siarki w l. 1994 - I poł. 1998

w tys. zł

Lp.	Rok	KS „Machów”		KS „Grzybów”		KS „Jeziórko”		Ogółem	
		kwota	% udziału	kwota	% udziału	kwota	% udziału	kwota	% udziału
1.	1994	31.500	91,3	3.000	8,7	-	-	34.500	100
2.	1995	37.009	92,4	3.050	7,6	-	-	40.059	100,0
3.	1996	45.169	90,0	5.019	10,0	-	-	50.188	100,0
4.	1997	61.500	74,9	9.600	11,7	11.000	13,4	82.100	100,0
5.	I połowa 1998	30.469	76,7	4.311	10,8	4.950	12,5	39.730	100,0
6.	Razem	205.647	83,4	24.980	10,1	15.950	6,5	246.577	100,0

Wykres Nr 6

Podział dotacji na poszczególne kopalnie w latach 1994 - I poł. 1998

Udział dotacji budżetowych w kosztach likwidacji poszczególnych kopalń siarki był zróżnicowany i dla okresu objętego kontrolą wynosił:

- KS „Machów” - 86,9%

- KS „Jeziórko” - 58,8%
- KS „Grzybów” - 75,9%.

Środki budżetowe przyznawane na likwidację kopalń i rekultywację terenów pogórnich nie pokrywały kosztów wykonywania tych prac w zakresie przewidzianym w projektach likwidacji kopalń.

W tabeli Nr 8 zestawiono porównanie rocznych dotacji z nakładami wynikającymi z zatwierdzonych aktualnych na dany rok programów likwidacji kopalń. Ilustracją graficzną tych różnic jest wykres Nr 7

Tabela Nr 8

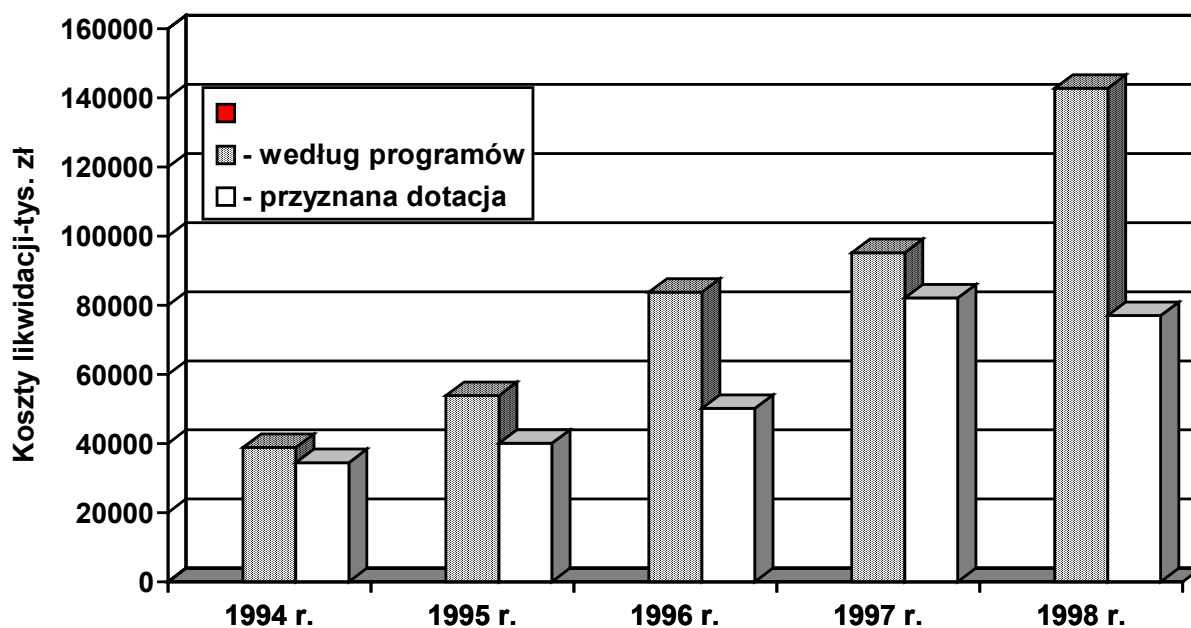
Porównanie kosztów wynikających z programów likwidacji kopalń siarki z przyznanymi dotacjami

tys. zł

Nakłady	1994	1995	1996	1997	1998	Razem
Według programów	38.823	53.903	83.779	95.212	142.805	414.522
Przyznana dotacja	34.500	40.059	50.188	82.100	77.000	283.847
Niedobór środków finansowych	4.323	13.844	33.591	13.112	65.805	130.675
% niedoboru środków finansowych	12,1	25,7	40,1	13,8	46,1	31,5

Wykres Nr 7

Porównanie kosztów wynikających z programu z przyznanymi dotacjami

5. Analiza podanych wartości wskazuje na stałe zmniejszanie dotacji z budżetu państwa w

stosunku do potrzeb finansowych wynikających z programów likwidacji kopalń. Niedobór ten tylko częściowo pokrywany jest środkami NFOŚiGW i WFOŚiGW. W latach 1994-98 niedobór środków pochodzących z dotacji budżetowej w kwocie 130.675 tys. zł został zmniejszony o kwotę 31.587 tys. zł pochodzącą ze środków NFOŚiGW i WFOŚiGW do kwoty 99.088 tys. zł. Oznacza to, że potrzeby środków finansowych na likwidację kopalń siarki były pokrywane w 76,1%.

W ocenie Najwyższej Izby Kontroli niedobór środków finansowych obok podejmowania decyzji o likwidacji kopalń siarki i rekultywacji terenów pogórnicznych bez przygotowanych programów rekultywacji był przyczyną wydłużania okresów rekultywacji terenów pogórnicznych.

- *KS „Machów” została postawiona w stan likwidacji w dniu 01.06.1992. Termin zakończenia likwidacji Kopalni ustalono na 31.12.1999r. Program likwidacji, zatwierdzony w styczniu 1995r., przewidywał wydatkowanie 371.038 tys. zł na wykonanie likwidacyjnych robót górniczych, w tym: rekultywację obrzeży przyszłego zbiornika wodnego, składowiska odpadów porafineryjnych, rekultywację byłego osadnika odpadów poflotacyjnych i klarowników oraz zagospodarowanie infrastruktury kopalni w terminie do końca 1999 r. Aktualizacja tego projektu z czerwca 1995 r. przesunęła termin zakończenia prac na koniec 2000 r. i zwiększenie kosztów do 380.458 tys. zł. II Program likwidacji kopalni, opracowany w kwietniu 1997r., przewidywał rozszerzenie prac o likwidację wyrobiska Piaseczno i wzrost wysokości planowanych nakładów finansowych na likwidację obu kopalń do 593 211 tys. zł, w tym w latach 1994 - I półrocze 1998r. kwotę 269 546 tys. zł. Założono przy tym zakończenie likwidacji KS „Machów” w 2001 roku, a wyrobiska „Piaseczno” w 2006 roku.*

W okresie 1994 - I poł.1998 r. na likwidację KS „Machów” w skojarzeniu z likwidacją wyrobiska „Piaseczno” wydatkowano:

<i>z budżetu państwa</i>	<i>205 647 tys. zł</i>
<i>z NFOŚiGW</i>	<i>11 872 tys. zł</i>
<i>z WFOŚiGW</i>	<i>1 925 tys. zł</i>
<i>ze środków własnych</i>	<i>17 314 tys. zł</i>

razem 236.758 tys. zł tzn. 87,8% nakładów przewidzianych na ten okres w projekcie likwidacji zatwierdzonym przez Ministra Gospodarki. Zaznaczyć należy, że ponad połowa środków kierowna była na odpompowywanie zmineralizowanych wód trzeciorzędowych.

- *KS „Grzybów” została postawiona w stan likwidacji w lipcu 1992 roku. Do wykonania likwidacji zobowiązano przedsiębiorstwo KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie, określając termin zakończenia likwidacji na 31.12.2003r. W grudniu 1993 r. dokonano weryfikacji opracowanego rok wcześniej Programu likwidacji Kopalni, a w 1994 r. podjęto prace likwidacyjne kosztem 5 085,1 tys. zł.*

W II-giej aktualizacji „Programu likwidacji Kopalni Siarki „Grzybów”, przedstawiono koszty likwidacji Kopalni na lata 1995-2003, w wysokości 25 632,5 tys. zł. Wydatki w poszczególnych latach szacowano na:

<i>1995 r.</i>	<i>- 5 501,5 tys. zł</i>
<i>1996 r.</i>	<i>- 4 711,0 tys. zł</i>
<i>1997 r.</i>	<i>- 3 684,0 tys. zł</i>
<i>1998 r.</i>	<i>- 3 436,0 tys. zł</i>

Według III aktualizacji Programu, zatwierdzonej przez Ministra Gospodarki w grudniu 1997 r., koszty likwidacji technicznej kopalni w latach 1997-2005 oszacowano na 57 590,2 tys. zł, w tym:

1997 r. - 9 625,0 tys. zł
1998 r. - 8 923,7 tys. zł

Dotowanie likwidacji KS „Grzybów” z budżetu państwa rozpoczęto w roku 1994. Do połowy 1998r. b.Ministerstwo Przemysłu i Handlu, a później Ministerstwo Gospodarki, wyasygnowało na ten cel w ramach dotacji budżetowych kwotę 24 980 tys.zł. Po uwzględnieniu środków pochodzących z NFOŚiGW oraz środków własnych w okresie 1993 - I poł. 1998 r. łączne nakłady wyniosły 32.904, 1 tys. zł.

Potrzebne środki finansowe określone wg. kolejno obowiązujących projektów likwidacji:

II aktualizacji: poniesione do końca 1994 r. - 5.085 tys. zł
na lata 1995-96 - 10.212,5 tys. zł
III aktualizacji na lata 1997-98 - 18.548,7 tys. zł
razem - 33.846,2 tys. zł

Oznacza to, że pomimo przeszło 3-krotnego zwiększenia kwot dotacji w latach 1997 i 1998 zapotrzebowanie na środki finansowe zostało pokryte w 97%..

- W październiku 1997 roku Minister Gospodarki zawarł umowę z PRTG „Jeziórko” w Tarnobrzegu o likwidację zachodniej części zakładu górniczego otworowej KS „Jeziórko”. Termin zakończenia likwidacji ustalono na 31.12.2008 r.

W programie rekultywacji terenów górniczych w Jeziórku oraz likwidacji infrastruktury przemysłowej, opracowanym w roku 1997, wielkość nakładów finansowych potrzebnych na likwidację zakładu szacowano na 93 456 tys.zł, w tym: 92 533 tys.zł z budżetu państwa i 923 tys.zł z dotacji NFOŚiGW.

Potrzeby finansowe na okres 1997-I poł.1998r. w ww. programie oceniono na kwotę 19.458,5 tys.zł, w tym: w roku 1997 - 10.814 tys.zł,
w I poł. 1998 - 8.644,5 tys.zł.

PRTG, odpowiedzialne za likwidację części zakładu, oceniało koszt wykonania prac likwidacyjnych w okresie 1997-I poł.1998r. w wysokości 21.713 tys.zł, przewidując:

w 1997r .dotacje z budżetu państwa - 11.000 tys.zł
dotacje z NFOŚiGW - 1.276 tys.zł
zaangaż.śr.własnych zakładu - 510 tys.zł

w I poł.1998r.

dotacje z budżetu państwa - 6.519 tys.zł
dotacje z NFOŚiGW - 1.708 tys.zł
zaangaż.śr.własnych zakładu - 700 tys.zł

O ile w 1997 r. zarówno dotacja budżetowa jak i środki NFOŚiGW zaangażowane zostały zgodnie z potrzebami PRTG to już w I półroczu 1998 r. dotacja budżetowa pokrywała tylko 76%, a środki NFOŚiGW 83% oczekiwanych przez PRTG.

6. W latach 1993 -1998 NFOŚiGW przeznaczył na ochronę i kształtowanie środowiska w przemyśle siarkowym z uwzględnieniem rekultywacji i zagospodarowania terenów górniczych środki w wysokości 31.882.977 zł, tj. 12,3% kwoty 259.603.577 zł przeznaczonej na górnictwo.

W celu realizacji ww. zadań zostało zawartych 10 umów wieloletnich na kwotę 39.109.827,00, w tym 1 umowę pożyczki na kwotę 3.500.000,00 zł i 9 umów dotacji na

kwotę 35.609.827,00, na ogólną liczbę 83 umów zawartych z przedsiębiorstwami górnictwami.

Do dnia zakończenia kontroli zrealizowanych zostało 9 zadań na kwotę 29.082.977 zł finansowanych przez NFOŚiGW. Zadanie „Utworzenie kompleksu leśno-łąkowo-wodnego w rejonie KS „Jeziórko” - etap III” jest w trakcie realizacji. Do dnia 02.11.1998 r. wydatkowano na ten cel kwotę 2.307.034,68 do realizacji pozostały prace na kwotę 7.692.965 zł. Planowany termin zakończenia zadania - 31.12.2000 r.

7. W okresie 1993 - do końca 1998 r. WFOŚiGW w Tarnobrzegu przeznaczył na ochronę i kształtowanie środowiska w przemyśle siarkowym z uwzględnieniem rekultywacji i zagospodarowania terenów górniczych środki w wysokości 3.482.300 zł (pożyczki i dotacji) z czego do dnia 6 października 1998 r. wydatkował 2.503.910,41 zł tj. 71,9% kwoty zawartych umów. Suma dotacji w latach 1996 – 1998 stanowiła od 1,07% do 5,26% łącznych wydatków Funduszu w ramach pożyczek i dotacji. Oprócz tego WFOŚiGW w Tarnobrzegu przekazał dotację na sympozja i konferencje naukowe związane z rekultywacją i likwidacją kopalń siarki, na sumę 8.600 zł - co stanowiło 1,4% wszystkich dotacji przeznaczonych na edukację ekologiczną .

WFOŚiGW udzielając dotacji w wysokości 3.482.300 zł, pokrywał 26% planowanych kosztów dofinansowywanych zadań. Zgodnie z przyjętymi warunkami umowy, środki na to zadanie przekazywał WFOŚiGW w ratach, których wysokość odpowiadała opłatom wnoszonym przez Kopalnię za gospodarcze korzystanie ze środowiska. Przestrzegano przy tym również przepisów, wynikających z uchwalonych w 1996 r. przez Radę Nadzorczą WFOŚiGW - „Zasad i kryteriów udzielania pomocy finansowej przez WFOŚiGW”. Z tego powodu nie sfinansowano części wydatków poniesionych przez Kopalnię na rekultywację zwałowiska, ponieważ wydatki te - (978.389 zł) dotyczyły realizacji zamówienia udzielonego w trybie „z wolnej ręki”, tj. niezgodnie z ww. zasadami. Ogółem WFOŚiGW dofinansował ww. zadanie w kwocie 2.503.910 zł, która stanowiła 72 % planowanej dotacji.

Na uwagę zasługuje Elektrownia im. T.Kościuszki SA w Połańcu, która ponosi koszty związane z utrzymaniem wyrobiska b. Kopalni „Piaseczno”, a nie otrzymuje dotacji budżetowych na ten cel.

8. Brak dostatecznych środków finansowych, przy równoczesnej konieczności zachowania cyklu robót rekultywacyjnych, powodował ustawiczne przedłużanie okresu rekultywacji, wzrost kosztu tych robót i niekorzystne kształtowanie proporcji kosztu poszczególnych składników robót rekultywacyjnych.

Zjawiska te szczególnie wyraźnie występują w KS „Machów”, postawionej w stan likwidacji w 1992 r. i fizycznie likwidowanej od 1994 r. Wnioski kierownictwa kopalni o przyznanie dotacji na roboty likwidacyjne formułowane w latach 1994-98 na bazie zakresów robót wynikających z dokumentacji technicznych pokrywane były w poszczególnych latach w granicach 41,7 - 67,8% wnioskowanej wysokości. W konsekwencji w kolejnych projektach wzrastały całkowite koszty likwidacji i wydłużał się okres realizacji, co przedstawiono w tabeli Nr 9.

Tabela Nr 9

Dokumentacja	Całkowity koszt w tys. zł	Termin zakończenia prac
Projekt likwidacji zatw. w 1995 r.	371.038	1999 r.
Aktualizacja z czerwca 1995 r.	380.458	2000 r.
Projekt likwidacji skojarzonej z „Piasecznem” z kwietnia 1997 r.zatwierdz. we wrześniu 1998 r.	495.002 ¹⁾	2.002 r. ²⁾

1) Koszt likwidacji skojarzonej 593.211 tys.zł,

2) Termin zakończenia likwidacji skojarzonej 2006 r.

Specyfika górnictwa siarkowego, a zwłaszcza kopalń eksploatujących złożę metodą odkrywkową powoduje, że do czasu pełnego zakończenia rekultywacji wyrobisk górniczych musi być utrzymywane w pełnym zakresie odwadnianie tych wyrobisk. Zaprzestanie wypompowywania wód trzeciorzędowych spowodowałoby skażenie wód czwartorzędowych na trudnym do oszacowania obszarze, do którego nie wolno dopuścić.

9. Przedłużanie okresu likwidacji kopalni i rekultywacji terenów pogórnicznych zmienia także efektywność wydatków ponoszonych na realizację poszczególnych zadań. I tak np. w KS „Machów”

- w projekcie likwidacji kopalni przy założonym 6-letnim okresie likwidacji koszt odwadniania wyrobiska miał zamknąć się udziałem 16,8% kosztów całkowitych zmniejszając się z 23,9% w 1994 r. do 10,6% w 1998 r. (w 1999 r. nie przewidywano pompowania wody trzeciorzędowej),
- w aktualizacji koszty odwadniania wyrobiska miały stanowić łącznie 29,8% wszystkich kosztów i maleć z 42,3% w 1994 r. do 26,4% w 1998 r.,
- faktyczny udział kosztów odwodnienia kształtował się w:

1994 r.	- 46,6%	co odpowiada kwocie	16,7 mln zł,
1995 r.	- 42,9%	- „ -	- „ - 18,2 mln zł,
1996 r.	- 51,4%	- „ -	- „ - 27,5 mln zł,
1997 r.	- 47,3%	- „ -	- „ - 31,0 mln zł,
I płr 1998 r.	- 50,4%	- „ -	- „ - 19,7 mln zł.

Podobnie utrzymywanie odwadniania wyrobiska b. KS „Piaseczno” kosztowało Elektrownię im.T.Kościuszki w Połańcu od 366 tys. zł w 1993 r. do 557 tys. zł w 1997 r., łącznie 2.600 tys. zł które obciążały koszty wywarzania energii elektrycznej.

W likwidowanych kopalniach otworowych zjawisko to występuje również chociaż w znacznie mniejszym rozmiarze, bowiem odwadnianie tych kopalń dotyczy jedynie odwadniania powierzchni terenu górniczego.

Stąd niezbędne jest takie zwiększenie prac rekultywacyjnych w wyrobiskach by wydatki na odwodnienie systematycznie malały, a nie rosły.

3.3.5. Opłaty za korzystanie ze środowiska

1. W latach 1993 - I poł.1998, wszystkie kontrolowane zakłady obciążane były opłatami za gospodarcze korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian. Opłaty naliczano za emisje zanieczyszczeń do powietrza atmosferycznego, pobór wód podziemnych i powierzchniowych, odprowadzanie ścieków i składowanie odpadów.

W latach 1993 - I poł. 1998r. zakładom przemysłu siarkowego naliczono opłaty za korzystanie ze środowiska na kwotę 83.154,6 tys.zł.

Najwyższa kwota naliczonych opłat dotyczyła odprowadzania ścieków - 72.680,3 tys.zł.

Największe opłaty za korzystanie ze środowiska naliczono Kopalni Siarki „Machów” - 64.248,9 tys.zł oraz zakładom KiZPS z kopalnią „Jeziórko” - 15.945,1 tys.zł.

Suma zaległości w spłatach opłat wyniosła 51.042,9 tys.zł, co stanowi 61,4% wartości naliczonych opłat. Głównym dłużnikiem jest KS”Machów” z zaległościami w wysokości 42.930,4 tys.zł.

Opłaty naliczone zakładom przemysłu siarkowego za korzystanie ze środowiska i wprowadzanie w nim zmian ilustruje tabela Nr 10.

Tabela Nr 10

Opłaty naliczone zakładom przemysłu siarkowego za korzystanie ze
środowiska i wprowadzanie w nim zmian

w tys. zł

Nazwa zakładu	Lata						Razem
	1993	1994	1995	1996	1997	I poł. 1998	
„Siarkopol” Gdańsk SA							
SOplaty ogółem, w tym:	214,44	216,36	182,69	158,45	159,10	69,70	1.000,74
-emisje do powietrza	194,38	183,98	143,34	138,86	132,27	69,70	862,53
-pobór wody	-	-	-	-	-	-	-
-odprowadzanie ścieków	19,60	31,93	38,92	19,59	26,83	-	136,87
-składowanie odpadów	0,46	0,45	0,43	-	-	-	1,34
Kary	-	-	-	-	-	0,10	0,10
Zaległości w opłatach	-	-	-	-	-	-	-
Siark-Port Sp. z o.o.w Gdańsku							
Oplaty ogółem, w tym:	-	-	-	-	-	1,11	1,11
-emisje do powietrza	-	-	-	-	-	1,11	1,11
-pobór wody	-	-	-	-	-	-	-
-odprowadzanie ścieków	-	-	-	-	-	-	-
-składowanie odpadów	-	-	-	-	-	-	-
Kary	-	-	-	-	-	-	-
Zaległości w opłatach	-	-	-	-	-	-	-
KS”Machów”							
Oplaty ogółem, w tym:	-	17.733,39	10.719,13	12.712,22	14.308,83	8.775,33	64.248,90
-emisje do powietrza	-	10,03	20,13	22,79	-	19,02	71,97
-pobór wody	-	-	-	-	-	-	-
-odprowadzanie ścieków	-	17.722,30	10.697,24	12.684,06	14.295,76	8.750,55	64.149,91
-składowanie odpadów	-	1,06	1,76	5,37	13,07	5,76	27,02
Kary	-	-	0,45	0,70	-	-	1,15
Zaległości w opłatach	-	9.079,29	10.697,24	12.684,06	10.469,82	-	42.930,41
KS”Osiek”							
Oplaty ogółem, w tym:	2,28	2,55	29,73	51,21	18,99	4,04	108,80
-emisje do powietrza	-	-	-	-	-	4,04	4,04
-pobór wody	2,12	2,50	17,37	49,52	15,49	-	87,00
-odprowadzanie ścieków	0,16	0,05	-	-	-	-	0,21
-składowanie odpadów	-	-	12,36	1,69	3,50	-	17,55
Kary	0,02	-	86,01	-	-	-	86,03
Zaległości w opłatach	-	-	-	49,52	18,99	4,04	72,55
KS”Grzybów”							
Oplaty ogółem, w tym:	-	-	-	-	27,83	17,56	45,39
-emisje do powietrza	-	-	-	-	0,26	4,73	4,99
-pobór wody	-	-	-	-	-	-	-
-odprowadzanie ścieków	-	-	-	-	27,35	12,81	40,16
-składowanie odpadów	-	-	-	-	0,22	0,02	0,24
Kary	-	-	-	-	12,30	3,30	15,60
Zaległości w opłatach	-	-	-	-	-	-	1.451,84
KiZChS w Grzybowie z KS”Grzybów” do 1996r.							
Oplaty ogółem, w tym:	393,46	213,10	385,97	305,46	303,93	202,68	1.804,60
-emisje do powietrza	334,60	108,62	252,96	182,99	258,79	180,06	1.318,02
-pobór wody	40,52	49,60	68,89	65,38	14,75	7,82	246,96
-odprowadzanie ścieków	17,86	54,53	63,53	56,52	30,39	14,80	237,63
-składowanie odpadów	0,48	0,35	0,59	0,57	-	-	1,99
Kary	-	34,22	941,61	585,73	-	-	1.561,56
Zaległości w opłatach	-	-	73,49	186,00	283,26	202,68	745,43
KiZPS w Tarnobrzegu z KS”Jeziórko”							
Oplaty ogółem, w tym:	6.986,43	1.979,08	2.498,14	2.111,01	1.870,58	499,85	15.945,09
-emisje do powietrza	603,02	793,38	1035,06	871,01	932,99	499,85	4.735,31
-pobór wody	328,17	459,46	499,50	425,52	409,86	-	2.122,51
-odprowadzanie ścieków	5751,93	527,73	641,65	691,21	502,99	-	8.115,51
-składowanie odpadów	303,31	198,51	321,93	123,27	24,74	-	971,76
Kary	26,09	68,72	55,00	33,08	12,91	-	195,80
Zaległości w opłatach	941,77	1.416,67	1.447,03	1.845,32	1.643,71	-	7.294,50
Razem opłaty	7.596,61	20.144,48	13.815,66	15.338,35	16.689,26	9.570,27	83.154,63

Zaległości w uiszczaniu opłat	941,77	10.495,96	12.217,76	14.764,90	12.415,78	206,72	52.494,73
-------------------------------	--------	-----------	-----------	-----------	-----------	--------	-----------

2. Z tytułu emisji zanieczyszczeń do powietrza w okresie 1993 - I poł.1998 r., zakładom naliczono opłaty w łącznej wysokości 6.997,9 tys. zł. Najwyższą kwotę do zapłacenia miały zakłady KiZPS - 4.735,3 tys. zł oraz KiZChS - 1.318,0 tys.zł. Z terminowego uiszczania opłat nie wywiązały się KiZPS oraz KiZChS. Zaległości tych zakładów w spłacie należności wynosiły odpowiednio 4.735,3 tys.zł i 641,5 tys.zł.

Pozostałe zakłady uregulowały należności.

Kary za przekraczanie warunków dopuszczalnych emisji do powietrza w okresie 1993 - I poł.1998 r. wymierzone zostały tylko zakładom KiZPS. Wysokość kar wyniosła 190,21 tys. zł, z czego zapłacono 77,07 tys. zł, umorzono 16,16 tys.zł i odroczone 25,0 tys.zł. Zaległości wynosiły 10,24 tys.zł.

3. Za wodę powierzchniową i podziemną, pobraną w okresie 1993 - I poł.1998 r., zakładom przemysłu siarkowego naliczono opłaty w wysokości 2.456,5 tys.zł. Najwyższą opłatą zostały obciążone zakłady KiZPS - 2.122,5 tys.zł.

Wszystkie zakłady zalegały z wnoszeniem opłat za pobór wód, a łączna kwota tych zaległości wynosiła 1.735,0 tys.zł. Największym dłużnikiem były zakłady KiZPS z zaległością w kwocie 1.630,9 tys.zł.

Żaden z kontrolowanych zakładów, który pobierał wodę z własnych ujęć, nie przekroczył dopuszczalnej wielkości poboru.

4. Z opłat za odprowadzanie ścieków zwolniona była „Siark-Port” Sp. z o.o., która korzystała z kanalizacji portowej. Pozostałym zakładom naliczono opłaty za odprowadzanie ścieków do wód powierzchniowych w okresie 1993 - I poł. 1998 r., w łącznej wysokości 72.680,3 tys.zł. Najwyższymi opłatami - 64.149,9 tys.zł - została obciążona KS”Machów”.

Zaległości w spłacie należności za odprowadzanie ścieków wyniosły 44.964,24 tys.zł. Dłużnikami były: KS”Machów” - 42.930,4 tys.zł, KiZPS - 1.835,5 tys.zł oraz KiZChS - 65,2 tys.zł.

Z wyjątkiem „Siark-Portu” Sp. z o.o., wszystkim zakładom wymierzono kary pieniężne za przekraczanie warunków odprowadzania ścieków. Kara łączna wyniosła 1.582,6 tys.zł. Z kwoty tej zakłady zapłaciły 162,1 tys.zł, umorzono płatność 1.289,5 tys.zł, do zapłaty pozostało 131,0 tys.zł. Niezapłacona kwota w całości obciążała KS”Grzybów”.

5. Opłatami za składowanie odpadów obciążone były wszystkie zakłady oprócz „Siark-Portu” Sp. z o.o.. Kwota naliczonych opłat za składowanie odpadów w okresie 1993 - I poł.1998 r. wyniosła 1.019,9 tys.zł. Najwyższe opłaty, w wysokości 971,8 tys.zł, naliczono zakładom KiZPS. Suma niezapłaconych opłat wyniosła 616,4 tys.zł. Ze spłatami zalegały KS ”Osiek” - 3,5 tys.zł i KiZPS z KS ”Jeziórko” - 612,9 tys.zł. Pozostałe zakłady uregulowały należności.

6. Ogólna kwota kar pieniężnych, wymierzonych za naruszanie warunków korzystania ze środowiska w latach 1993 - I poł. 1998 r., wyniosła 1.860,3 tys.zł i dotyczyła głównie ponadnormatywnych zrzutów ścieków do wód powierzchniowych - 1.582,6 tys.zł.

Najwyższymi karami zostały obciążone zakłady KiZChS z KS"Grzybów", tj. kwotą 1.561,6 tys.zł.

W okresie 1993 - I poł. 1998 r., z tytułu nielegalnego lub niezgodnego z wymaganiami składowania odpadów, trzy zakłady zostały obciążone karami pieniężnymi: KiZPS - 1,4 tys.zł, KS"Osiek" - 86 tys.zł i „Siarkopol” Gdańsk SA - 0,1 tys.zł. Kopalni „Osiek” karę umorzono, a KiZPS oraz Siaropol Gdańsk zapłaciły należności. Łączna wysokość wymierzonych kar wynosiła 87,5 tys.zł.

W związku z realizacją inwestycji proekologicznych odroczone termin płatności kar w kwocie 25,0 tys.zł. Umorzono kary w wysokości 1.391,7 tys.zł. Zapłacono 302,3 tys.zł należnych kar, a pozostały do zapłacenia dług wynosi 141,2 tys.zł.

7. Zaległości w regulowaniu opłat za korzystanie ze środowiska i nałożonych kar powodowały powstanie uszczupień państwowego funduszu celowego, tj. Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej wszystkich jego szczebli, a zaległości w podatkach, zwłaszcza od nieruchomości, w opłatach za wieczyste użytkowanie gruntów oraz składkach na ZUS i PFRN, uszczuplały dochody budżetu państwa, budżetów gmin i innych funduszy celowych.

Ustalona w toku kontroli kwota uszczupień wynosiła 106,4 mlnzł.

Złożyły się na nią zaległości wobec:

- budżetu państwa	14.383,8 tys.zł	
- budżetów samorządowych	15.718,8 tys. zł	
- państw. osób prawnych	23.446,4 tys. zł	
w tym ZUS		2.036,4 tys. zł
- państwowych funduszy celowych	52.902,4 tys. zł	
w tym NFOŚiGW		52.635,9 tys. zł
PFRON		266,5 tys.zł

W wyniku działań kontroli zakłady wpłaciły część zaległości, a mianowicie:

- PRTG wpłaciło do ZUS	20,80 tys.zł
- KS"Grzybów" wpłaciła do PFRON	12,52 tys.zł
a z tytułu zobowiązań podatkowych	92,28 tys.zł
- KiZPS tytułem zaległych opłat za korzystanie ze środowiska	750,00 tys.zł
Łącznie odzyskano 875,60 tys.zł.	

3.4. Nadzór nad działalnością jednostek przemysłu siarkowego w zakresie ochrony środowiska

3.4.1. Nadzór sprawowany przez Ministrów: Gospodarki oraz byłych Ministrów: Przemysłu, a następnie Przemysłu i Handlu

1. Kontrola wykazała, że w latach 1993-1994 b. Ministerstwo Przemysłu i Handlu przekazując dotacje budżetowe na likwidację kopalni siarki praktycznie nie sprawowało nadzoru nad prawidłowością ich wykorzystania przez jednostki przemysłu siarkowego.

Dopiero od 1995 r. b. Minister Przemysłu i Handlu zlecił w drodze umowy sprawowanie nadzoru merytorycznego ówczesnej Państwowej Agencji Węgla Kamiennego SA, a następnie Państwowej Agencji Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego SA. Nadzór ten obejmował weryfikację planów i sprawozdań z przebiegu likwidacji kopalń oraz opiniowanie wniosków o przyznanie dotacji, a także ocenę prawidłowości ich wykorzystania.

Uchwałą Zarządu „PARGWK” SA z dnia 3 grudnia 1996 r. powołany został Zespół Ekspertów d/s Oceny Projektów Łączenia i Likwidacji Kopalń jako jednostki organizacyjnej PARGWK, któremu od 1997 r. zlecono opiniowanie rocznych planów likwidacji kopalń w tym kopalń siarki. Działalność Zespołu Ekspertów jest odpłatna, a koszty opracowania opinii obciążają zelceniodawcę tj. likwidowaną kopalnię. PARGWK uzależniła dokończenie zleconej przez Ministra weryfikacji projektów planów likwidacji, a w konsekwencji uzyskanie dotacji od przedstawienia pozytywnej opinii w/w Zespołu Ekspertów.

2. B. Minister PiH, a potem Minister Gospodarki nie podjął działań, bądź prowadził je przewlekłe w odniesieniu do spraw wymagających decyzji Ministra. Dotyczyło to następujących spraw:

- 1) wnioskowanej przez PARGWK w 1994 r. skoordynowanej likwidacji wyrobisk poeksploatacyjnych Kopalni „Piaseczno” i „Machów”,
- 2) kompleksowego rozwiązania problemu opłat wnoszonych przez likwidowane kopalnie siarki za zarzut wód złożowych. W konsekwencji narastające zobowiązania KS „Machów” z tego tytułu wynosiły w dniu 31 grudnia 1997 r. - 8.214 tys. zł, podczas gdy dotacja udzielona tej kopalni w 1997 r. stanowiła kwotę tylko 61.500 tys. zł;

Przedsiębiorstwo państwowe KS „Machów” w likwidacji utworzone zostało w styczniu 1994 r. Przedmiotem działania przedsiębiorstwa była likwidacja zakładu górniczego i zagospodarowanie zbędnego majątku pozostawionej w stan likwidacji w dniu 1 czerwca 1992 r. (decyzja b. Ministra Przemysłu i Handlu nr 85/Org/92) KS „Machów”. Termin zakończenia likwidacji zakładu górniczego ustalono na 31 grudnia 1999 r. Powołany przez b. Ministra Przemysłu i Handlu decyzją nr 51 z dnia 20 maja 1994 r. międzyresortowy zespół do nadzoru nad przeprowadzeniem likwidacji Kopalni oraz koordynacji niezbędnych w tym celu działań funkcjonował tylko w okresie od 27 czerwca 1994 r. do 27 lutego 1995 r., pomimo że decyzja o jego powołaniu do czasu zakończenia kontroli (tj. do końca listopada 1998 r.) nie została uchylona ani zmieniona.

Zespół na posiedzeniu w dniu 13 grudnia 1994 r. zaproponował ogłoszenie konkursu na opracowanie koncepcji kompleksowej likwidacji KS „Machów” i „Piaseczno” oraz powierzenie PARGWK przeprowadzenie tego konkursu. Harmonogram prac z tym związanych został przez Agencję przedłożony w kwietniu 1995 r. ale b. Minister Przemysłu i Handlu zaakceptował go dopiero w listopadzie 1995 r., tj. w terminie, który w harmonogramie miał być okresem zakończenia prac komisji konkursowej. W konsekwencji powyższej przewlekłości konkurs rozstrzygnięto dopiero w październiku 1996 r., przyjmując projekt zgłoszony przez Zespół złożony z pracowników OBR

„Siarkopol”, Akademii Górniczo-Hutniczej i firmy „Hydroprojekt” sp. z o.o. Ofert konkurencyjnych nie było. Finansowanie z dotacji kosztów likwidacji KS „Machów” w skojarzeniu z wyrobiskiem po KS „Piaseczno” ujęte więc zostało w rozporządzeniu Ministra Gospodarki w sprawie dotacji dla górnictwa na 1997 r., a finansowanie opracowań dokumentacji likwidacyjnej wyrobiska po KS „Piaseczno” dopiero w 1998 r.

W konsekwencji dotrzymanie terminu likwidacji KS „Machów” (do końca 1999 r.) w powyższym stanie rzeczy jest nie możliwe.

- 3) Z dniem 1 września 1992 r. b.Minister PiH decyzją nr 129/Org/92 postawił w stan likwidacji KS „Grzybów” wchodzącą w skład przedsiębiorstwa KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie, zobowiązując macierzyste przedsiębiorstwo do wykonania likwidacji w terminie do 31 grudnia 2003 roku. Prognoza ekonomiczna na lata 1996-1997 i dalsze, do roku 2000, opracowana przez KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie, obejmująca analizę finansową i uwarunkowania na rynku siarki w Polsce i na świecie, wskazywała na konieczność podjęcia przez organ założycielski działań zmierzających m.in. do:

- oddłużenia przedsiębiorstwa,
- wydzielenia jednostki likwidowanej ze struktury przedsiębiorstwa i objęcia jej finansowaniem z budżetu państwa oraz funduszu ochrony środowiska.

B.Minister Przemysłu i Handlu nie podjął w tym zakresie żadnych działań.

Dopiero po upływie ponad czterech lat, z dniem 1 stycznia 1997 r. Minister Skarbu Państwa zarządzeniem nr 6 z dnia 31 grudnia 1996 r. utworzył przedsiębiorstwo państwowe pod nazwą KS „Grzybów” z siedzibą w Rzędowie, którego przedmiotem działalności jest likwidacja i rekultywacja KS „Grzybów” oraz prowadzenie działalności handlowej i usługowej.

- 4) W okresie objętym kontrolą b.Minister Przemysłu i Handlu, a następnie Minister Gospodarki nie podejmowali działań zmierzających do pozyskania zagranicznych środków na wsparcie programów likwidacji kopalń siarki.

W toku kontroli stwierdzono ponadto, że b. Ministerstwo Przemysłu i Handlu nie opracowało w 1993 r. raportu na temat stanu przemysłu siarkowego w Polsce wraz z wnioskami dotyczącymi jego organizacji i funkcjonowania w kolejnych latach, nie wykonując w ten sposób ustaleń podjętych na posiedzeniu Komitetu Ekonomicznego Rady Ministrów w dniu 7 czerwca 1993 r. Program taki nie powstał w Ministerstwie do dnia 1 października 1996 r., tj. do daty przejęcia przez Ministra Skarbu Państwa funkcji organu założycielskiego wobec kopalń siarki.

- 5) Kontrola ustaliła, że w Ministerstwie Gospodarki nie ma kompletu dokumentów dotyczących KS „Basznia” w Baszni Górnej województwo podkarpackie. Jedynym dokumentem pozwalającym tylko na ustalenie chronologii faktów związanych z wymienioną kopalnią, jest opinia prawna sporządzona na zlecenie Agencji Rozwoju Przemysłu przez Spółkę Adwokacką Bąk, Marszałek, Szczepanowski s.c. w dniu 4 grudnia 1995 r. na podstawie dokumentów udostępnionych przez b. Ministerstwo Przemysłu i Handlu.

- 6) W latach 1989 - 1999 nadzór nad przemysłem siarkowym należał do kompetencji
– w Ministerstwie Przemysłu:

Ministra Tadeusza Syryjczyka, powołanego na to stanowisko z dniem 12 września 1989 r., a odwołanego z dniem 12 stycznia 1991 r.,

- w Ministerstwie Przemysłu i Handlu:

Ministrów: Henryki Bochniarz, powołanej z dniem 12 stycznia 1991 r.,
odwołanej z dniem 23 grudnia 1991 r.

Wacława Niewiarowskiego, powołanego z dniem 11.07.1992 r.
odwołanego z dniem 26.10.1993 r.

Marka Pola, powołanego z dniem 26.10.1993 r.
odwołanego z dniem 6.03.1995 r.

Klemensa Ścierskiego, powołanego 7.03.1995 r.
odwołanego 31.12.1996 r.

Sekretarza Stanu Jerzego Markowskiego, powołanego 20.03.1995 r.
odwołanego 31.12. 1996 r.

Podsekretarzy Stanu: Herberta Leopolda Gabrysia, powołanego 26.04.1994 r.
odwołanego 31.12.1996 r.

Edwarda Nowaka, powołanego 8.01.1992 r.
odwołanego 2.04.1993 r.
ponownie powołanego 18.11.1993 r.
odwołanego 10.04.1995 r.

- w Ministerstwie Gospodarki

Ministrów: Wiesława Kaczmarka, powołanego 1.01.1997 r.
odwołanego 31.10.1997 r.

Janusza Steinhoffa, powołanego 31.10.1997 r.

Podsekretarzy Stanu: Jerzego Markowskiego, powołanego 7.01.1997 r.
odwołanego 14.11.1997 r.

Jana Szlązaka, powołanego 21.11.1997 r.

3.4.2. Nadzór sprawowany przez Ministra Skarbu Państwa

1. Z dniem 1 stycznia 1997 r. zadania i kompetencje w zakresie wykonywania praw i udziałów należących do Skarbu Państwa przejął Minister Skarbu Państwa. Od tego dnia nadzór właścicielski nad spółką z o.o. „Sulphur”, która przejęła majątek zlikwidowanej KS „Basznia” o wartości, wg cen 1992 r. przeliczonych na nowe złote, przekraczającej 626 tys. zł oraz ponad 27 ha gruntu, sprawował Minister Skarbu Państwa. Pomimo licznych interwencji władz samorządowych i byłego Wojewody Przemyskiego w sprawie zagrożeń ekologicznych stworzonych przez porzuconą KS „Basznia”, Minister Skarbu Państwa nie podjął decyzji ani działań zmierzających do usunięcia zagrożenia ekologicznego ze strony porzuconej kopalni siarki.

W toczącym się od grudnia 1996 r. postępowaniu upadłościowym „Sulphur” Sp. z o.o. Minister Skarbu Państwa nie wywiązał się z zapewnienia złożonego w 1998 r. przed

Sądem Gospodarczym w Warszawie i nie przekazał syndykowi masy upadłościowej środków finansowych na koszty postępowania upadłościowego, co zahamowało proces upadłości spółki i odwlekło działania związane z likwidacją porzuconej kopalni Basznia. Do marca 1998 r. Minister Skarbu Państwa nie był zdecydowany, kto - syndyk masy upadłościowej czy likwidator Spółki - ma przeprowadzić likwidację KS „Basznia”. Nie podjął również starań o zapewnienie na ten cel odpowiednich środków, ograniczając się jedynie do przekazania w listopadzie 1998 r. syndykowi informacji uzyskanej od Ministra Finansów o możliwości sfinansowania kosztów likwidacji KS „Basznia” ze środków Funduszu Mienia Polikwidacyjnego. Wniosku o uzyskanie tych środków do marca 1999 r. nie złożono.

Po przejęciu przez Ministra Skarbu Państwa nadzoru właścicielskiego nad kopalniami siarki, nadzór Ministra Gospodarki ograniczył się do działań związanych z realizacją polityki przemysłowej państwa w zakresie produkcji siarki oraz udziałem jego przedstawicieli w naradach i konferencjach związanych ze stanem technicznym urządzeń eksploatacyjnych porzuconej KS „Basznia”.

2. Minister Skarbu Państwa w odpowiedzi na pytania przedstawione w trybie art. 29 pkt 2 lit.f ustawy o NIK a dotyczące powstania Spółek „Sulphur” Sp. z o.o. i „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. oraz KS „Basznia” poinformował NIK, że:

- „jedynym wspólnikiem Spółki „Sulphur” jest Skarb Państwa”;
- Spółka „Sulphur” posiada 25% udziałów w Spółce „Sulphurquest of Poland”;
- „Skarb Państwa nie posiada żadnych udziałów w Spółce „Sulphurquest of Poland” z tego względu Minister Skarbu Państwa nie ma podstaw do podjęcia działań względem tej Spółki”;
- „...Właściwym w tej sprawie jest wspólnik posiadający 25% udziałów „Sulphur” Sp. z o.o.⁴⁷ Podjęcie działań uzależnione jest jednak od rozstrzygnięcia przez Sąd czy wobec Spółki stosowana ma być procedura upadłości czy też nie”...;
- „...Do usunięcia szkód górniczych po byłej kopalni i do rekultywacji terenu zobowiązana jest Spółka „Sulphurquest of Poland”...;
- „...Wobec nieskuteczności dotychczasowych starań dla wyegzekwowania realizacji zawartych umów przewiduje się podjęcie działań skierowanych na:
 - wypowiedzenie Spółce „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. umowy dzierżawy terenu, na którym znajduje się kopalnia siarki lub jej anulowanie, jeżeli została zawarta a naruszeniem prawa,
 - przejęcie przez „Sulphur” Sp. z o.o. majątku b. Kopalni Siarki „Basznia”;
 - postawienie Kopalni Siarki w stan likwidacji,
 - opracowanie niezbędnej dokumentacji do podjęcia przez Ministra Gospodarki decyzji o finansowaniu likwidacji kopalni z dotacji budżetowych przeznaczonych dla górnictwa,
 - dokonania wzajemnych rozliczeń wierzytelności między „Sulphurquest of Poland” i

⁴⁷ NIK nie podziela stanowiska Ministra Skarbu Państwa, gdyż jedynym (100%) udziałowcem „Sulphur” Sp. z o.o. jest Skarb Państwa.

„Sulphur” Sp. z o.o., w tym wynikających z zawartych a nie realizowanych umów oraz z ew. poniesionych przez Skarb Państwa kosztów likwidacji kopalni...”;

- „... Powyższe działania powinny zostać przeprowadzone przez Syndyka masy upadłości w ramach procesu upadłości, jeżeli Sąd Wojewódzki uchyli postanowienie Sądu Rejonowego o umorzeniu postępowania upadłościowego ” ulpur” Sp. z o.o.

3.4.3. Nadzór sprawowany przez Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa⁴⁸

Ministerstwo OŚZNiL nie posiadało kompletnego programu działań proekologicznych dla regionów wydobywania siarki. Podejmowano jednak działania, związane z ochroną środowiska w jednostkach przemysłu siarkowego. Znalazło to swój wyraz w działaniach MOŚZNiL w latach 1993-98 związanych z likwidacją KS „Machów” i KS „Basznia”. Działania te polegały m.in. na:

- opiniowaniu przyjętego programu likwidacji KS „Machów”;
- zleceniu wykonania ekspertyzy pt.: Wpływ likwidacji KS „Machów” na nieczynne wyrobisko siarki „Piaseczno” - konsekwencje hydrogeologiczne i ekologiczne;
- udziale przedstawiciela Ministra OŚZNiL w pracach zespołu międzyresortowego pod przewodnictwem Podsekretarza Stanu w b. Ministerstwie Przemysłu i Handlu mającego nadzorować proces likwidacji KS „Machów”.
- wystąpieniu w styczniu 1997 r. do Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska z wnioskiem o przeprowadzenie kontroli z zakresu ochrony środowiska na terenie KS „Basznia” w b. woj. przemyskim. Główny Geolog Kraju poinformowany został o zaprzestaniu eksploatacji siarki w 1993 r. w omawianej Kopalni postanowieniem b. Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 20 czerwca 1996 r. dot. negatywnego zaopiniowania wniosku o udzielenie koncesji na wydobywanie siarki ze złoża „Basznia” złożonego przez „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. dnia 6 lipca 1995 r.

Działania Ministra OŚZNiL nie zostały zintensyfikowane po ustaleniach kontroli przeprowadzonej przez WIOŚ w Przemysku na zlecenie GIOŚ, które potwierdziły fakty istnienia zagrożenia środowiska na dużą skalę, o czym powiadomione zostało Ministerstwo OŚZNiL pismem z dnia 10 marca 1997 r.

- W 1998 r. po interwencjach posłów na Sejm RP, b. Wojewody Przemyskiego i władz samorządowych Minister OŚZNiL dwukrotnie występował do Ministra Skarbu Państwa o pilne podjęcie działań wobec „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. zmierzających do likwidacji Kopalni Siarki „Basznia” stwarzającej zagrożenie dla bezpieczeństwa publicznego i ekologicznego.

⁴⁸ Na stanowisko Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa powołani byli: Bronisław Kamiński od 12.09.89r., Maciej Nowicki od 12.01.91r., Stefan Kozłowski od 28.12.91r., Zygmunt Hortmanowicz od 11.07.92r., Bernard Błaszczuk (kierownik Ministerstwa) od 10.05.93r., Stanisław Żelichowski od 26.10.93r., Jan Szyszko od 31.10.97r.

3.4.4. Nadzór sprawowany przez wojewodów

1. Działania Wydziałów Ochrony Środowiska Urzędów Wojewódzkich w Tarnobrzegu i Przemysłu, zmierzające do ograniczenia negatywnego wpływu na środowisko zakładów przemysłu siarkowego oparte były na określaniu w wydawanych pozwoleniach wodnoprawnych i decyzjach: ilości, jakości oraz stężeń zanieczyszczeń odprowadzanych do powietrza, ilości oraz zasad poboru wód podziemnych i powierzchniowych, składu fizykochemicznego i ilości odprowadzanych ścieków oraz urządzaniu i utrzymywaniu stref ochronnych.
2. Działania Wojewody Przemyskiego w zakresie realizacji zadań związanych z ochroną i kształtowaniem środowiska naturalnego w przemyśle siarkowym, które dotyczyły KS „Basznia” były opóźnione i mało skuteczne.

Wojewoda Przemyski dopiero w 1998 r. podjął działania związane z KS „Basznia”. W marcu 1998 r. zwrócił się do Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa o podjęcie działań w celu likwidacji KS „Basznia” stwarzającej zagrożenie ekologiczne. Zwrócił się również do Ministra Skarbu Państwa - jako reprezentanta właściciela jednoosobowej spółki Skarbu Państwa „Sulphur” Sp. z o.o. będącej właścicielem i wieczystym dzierżawcą gruntów KS „Basznia” - z wnioskiem o podjęcie decyzji w sprawie likwidacji kopalni. W wyniku działań Wojewody doszło do spotkania wszystkich zainteresowanych stron w maju 1998 r. w Urzędzie Wojewódzkim. Podjęte na tym spotkaniu ustalenia dotyczyły: wykonania ekspertyzy stanu KS „Basznia”, następnie jej likwidacji w ramach postępowania upadłościowego Spółki Skarbu Państwa „Sulphur” Sp. z o.o. po uprzednim usunięciu pozostałości siarki ze składowiska przez spółkę „Sulphur”, prac legislacyjnych na rzecz zmiany ustawy Prawo geologiczne i górnicze w kierunku zapewnienia prawnego nadzoru w sytuacjach gdy przedsiębiorstwo traci status zakładu górniczego w rozumieniu przepisów ww. ustawy. Do dnia zakończenia kontroli nie zrealizowano żadnego z przyjętych ustaleń za wyjątkiem opracowania oceny stanu technicznego instalacji i urządzeń KS „Basznia”. Realizacja ustaleń leżała w kompetencjach Ministrów: Skarbu Państwa i OŚZNiL.

3.4.5. Nadzór sprawowany przez organy państwowego nadzoru górniczego

1. W okresie objętym kontrolą Okręgowy Urząd Górniczy w Kielcach nadzorował początkowo 5 kopalń siarki, w tym jedną odkrywkową KS „Machów”, a po zaprzestaniu wydobywania siarki w KS „Machów” i KS „Grzybów” nadzorem Urzędu objęte są dwie otworowe KS: „Jeziórko” i „Osiek” oraz dwie kopalnie w likwidacji KS „Machów” i KS „Grzybów”.
- Jak wykazały ustalenia kontroli w badanym okresie Okręgowy Urząd Górniczy w Kielcach przeprowadził w kopalniach siarki 1621 inspekcji w tym 177 (10,9%) dotyczących ochrony środowiska i gospodarki złożem oraz 45 (2,8%) dotyczących rekultywacji terenów poeksploatacyjnych.
2. Działania Okręgowego Urzędu Górniczego w Kielcach przyczyniły się do uzyskania pozytywnych efektów w dziedzinie ochrony środowiska w przemyśle siarkowym, a w

szczegółności do:

- wyeliminowania niekontrolowanej emisji siarkowodoru do atmosfery przez całkowitą likwidację erupcji w kopalniach otworowych,
- ograniczenia w KS „Jeziórko” emisji substancji szkodliwych dla środowiska (pyły siarki, SO₂, H₂S) powstających w procesie technologicznym tej kopalni,
- wprowadzenia w KS „Jeziórko” i „Osiek” zamkniętych obiegów wód technologicznych oraz prowadzenia monitoringu wód trzecio- i czwartorzędowych co przyczyniło się do zwiększenia skuteczności ochrony wód powierzchniowych w tym rejonie,
- bezpiecznego użytkowania drogi kołowej Tarnobrzeg-Stalowa Wola w filarze ochronnym KS „Machów”.

3. Na obszarze działania Okręgowego Urzędu Górniczego w Krośnie znajduje się 1 kopalnia siarki położona w Baszni Górnej gmina Lubaczów b. województwo przemyskie. Eksploatację siarki w KS „Basznia” w latach 1990-1993 prowadziła firma „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o., która od lipca 1993 r. wstrzymała wydobywanie i od końca 1996 r. zaprzestała jakiegokolwiek działalności w kopalni.

Okręgowy Urząd Górniczy w Krośnie w okresie 1990-1996 r. przeprowadził w kopalni łącznie 24 inspekcje dotyczące oprócz zagadnień technicznych również problemów ochrony środowiska. Inspekcji dotyczących zagadnień ochrony środowiska w okresie objętym kontrolą przeprowadzono trzy, w tym dwie we wrześniu 1992 r. oraz jedną w lutym 1996 r.

W wyniku inspekcji z września 1992 r. ustalono, że Spółka z o.o. „Sulphurquest of Poland” nie wywiązywała się z proekologicznych zamierzeń inwestycyjnych określonych w planie ruchu zakładu górniczego i programie ochrony terenów górniczych.

W zarządzeniach poinspekcyjnych Okręgowy urząd Górniczy w Krośnie uwzględniał, oprócz zagadnień bezpieczeństwa pracy, również problemy ochrony środowiska, a w 1996 r. gdy „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. nie przedstawiła kolejnego planu ruchu zakładu górniczego i nie zapewniła środków na odpowiednie zabezpieczenie kopalni, Dyrektor Okręgowego Urzędu Górniczego w Krośnie wydał decyzję o powierzeniu w całości czynności związanych z ratownictwem górniczym - Okręgowej Stacji Ratownictwa Górniczego w Tarnobrzegu. Dyrektor Okręgowego Urzędu Górniczego w marcu 1996 r. na naradzie w sprawie uruchomienia KS „Basznia” wskazał na konieczność podjęcia do końca 1996 r. ostatecznej decyzji o podjęciu eksploatacji lub likwidacji kopalni ze względu na zagrożenie korozją obudów otworów.

W grudniu 1996 r. Dyrektor Okręgowego Urzędu Górniczego w Krośnie wydał decyzję, w której wezwał „Sulphur” Sp. z o.o. - właściciela nieruchomości KS „Basznia” do rozbiórki obiektów budowlanych nie nadających się do eksploatacji i stwarzających zagrożenie budowlane.

Z dniem 31 grudnia 1996 r. OUG w Krośnie zaprzestał kontroli i nadzoru nad KS „Basznia” co wiązało się z upływem terminu ważności planu ruchu na lata 1995-1996 oraz nieuzyskaniem przez „Sulphurquest of Poland” Sp. z o.o. koncesji na wydobywanie siarki ze złoża „Basznia”.

Pomimo zaprzestania sprawowania nadzoru nad KS „Basznia” przedstawiciele Okręgowego Urzędu Górniczego w Krośnie aż do 1998 r. uczestniczyli w spotkaniach i naradach dotyczących stanu technicznego kopalni i związanego z tym stanu zagrożenia ekologicznego.

Z przedstawionych ustaleń kontroli wynika, że nadzór organów państwowego nadzoru górniczego nad kopalniami siarki był sprawowany prawidłowo.

3.4.6. Kontrola państwowej inspekcji ochrony środowiska

Państwowy Inspektor Ochrony Środowiska działając przez Wojewódzkich Inspektorów Ochrony Środowiska w Tarnobrzegu, Przemyślu i Gdańsku nadzorował wszystkie zakłady przemysłu siarkowego, kontrolując przede wszystkim przestrzeganie warunków dopuszczalnego oddziaływania na poszczególne elementy środowiska.

- W okresie objętym kontrolą Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Tarnobrzegu przeprowadził 75 kontroli w KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu i 40 kontroli w KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie.

W KiZPS „Siarkopol” w Tarnobrzegu działalność kontrolna skoncentrowana była przede wszystkim na zagadnieniach związanych z ochroną powietrza (28 kontroli), na gospodarce wodno-ściekowej (22 kontrole) oraz kontrolach kompleksowych (17 kontroli). Natomiast w KiSChS „Siarkopol” w Grzybowie dominowały kontrole kompleksowe (14 kontroli) i związane z gospodarką wodno-ściekową (10 kontroli).

- Wojewódzki Inspektorat Ochrony Środowiska w Gdańsku przeprowadził w okresie 1993-98 r. w „Siarkopolu Gdańsk” SA 11 kontroli koncentrując się na problemie pylenia siarki w procesie kruszenia, usuwania odpadów i poprawy stanu technicznego urządzeń wodno-ściekowych.

W celu przymuszenia zakładów przemysłu siarkowego do zminimalizowania uciążliwości tych zakładów dla środowiska wojewódzcy inspektorzy ochrony środowiska nakładali kary pieniężne, których suma w okresie kontroli wynosiła 1.860 tys. zł.

W wyniku konsekwentnego działania wojewódzkich inspektorów ochrony środowiska uzyskano znaczące obniżenie uciążliwości zakładów przemysłu siarkowego, a nawet uzyskano skreślenie w 1994 r. „Siarkopolu Gdańsk” SA i KiZChS „Siarkopol” w Grzybowie z listy zakładów najbardziej uciążliwych.

Najwyższa Izba Kontroli uważa, że działalność kontrolna Państwowej Inspekcji Ochrony Środowiska była prawidłowa.

3.5. Opinie na temat rekultywacji terenów zdegradowanych

Najwyższa Izba Kontroli wystąpiła do Instytutu Ochrony Środowiska w Warszawie i w Polskiej Izbie Gospodarczej „Ekorozwój” w Warszawie z prośbą o wyrażenie opinii w sprawie rekultywacji terenów zdegradowanych działalnością przemysłową w tym działalnością górniczą. Konkretnie pytania NIK dotyczyły:

1. Czy obowiązujący system prawny umożliwia prawidłowe prowadzenie działalności

rekultywacyjnej terenów górniczych i przemysłowych?

2. Czy istniejący system finansowania rekultywacji tych terenów pozwala na właściwe i terminowe zakończenie tych prac?
3. Czy istnieje właściwy potencjał w Polsce do prowadzenia prac rekultywacyjnych?
4. Jaki jest średni koszt rekultywacji hektara terenu z uwzględnieniem czynnika degradacji gleby i rodzaju przemysłu?
5. Jakie technologie i techniki rekultywacji są stosowane na świecie i które z tych technologii mogłyby znaleźć swoje zastosowanie, szczególnie w przemyśle górniczym, w Polsce?

Z otrzymanych odpowiedzi wynika:

- Ad 1. Obydwaj respondenci uznali istniejący system prawny za ułomny i dający rękojmią prawidłowego wykonywania rekultywacji terenów zdegradowanych, zwłaszcza terenów nie będących terenami rolnymi lub leśnymi.
- Ad 2. W przedmiocie finansowania rekultywacji wskazano na brak mechanizmów ekonomicznych zapewniających w dostatecznym stopniu pokrywanie kosztów rekultywacji, przy czym Polska Izba Gospodarcza „Ekorozwój” sugerowała potrzebę zwiększenia zaangażowania środków finansowych NFOŚiGW w pokrywanie kosztów rekultywacji.
- Ad 3. Zdaniem obydwóch respondentów w Polsce istnieje dostateczny potencjał wyspecjalizowanych wykonawców prac rekultywacyjnych.
- Ad 4. Żaden z respondentów nie dysponuje danymi umożliwiającymi określenie średniego kosztu rekultywacji terenów zdegradowanych. Instytut Ochrony Środowiska wskazuje przy tym, że koszty te będą różne w zależności od funkcji rekultywowanego terenu.
- Ad 5. Instytut Ochrony Środowiska uważa, że polskie technologie rekultywacji terenów pogórniczych nie ustępują doświadczeniom krajów wysoko rozwiniętych. Polska Izba Gospodarcza „Ekorozwój” prezentuje doświadczenia krajowe takie jak przykrywanie zwałowiska sztucznie wyhodowaną matą trawiastą, przy czym wyraźnie stwierdza, że degradacja terenów po eksploatacji siarki jest przypadkiem szczególnym, a ich rekultywacja jest procesem złożonym.

III. DZIAŁANIA PODJĘTE PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI ORAZ DZIAŁAŃ PODJĘTYCH PO ZAKOŃCZENIU KONTROLI

Narady pokontrolne odbyły się we wszystkich skontrolowanych jednostkach.
O wynikach kontroli informowano na bieżąco kierowników kontrolowanych jednostek.

Do kierowników wszystkich skontrolowanych jednostek wystosowano wystąpienia pokontrolne.

W wystąpieniach pokontrolnych do:

I. Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa wnioskowano o:

1. Rozważenie opracowania w porozumieniu z Ministrem Gospodarki, programu działania w zakresie problematyki ochrony środowiska w przemyśle wydobywczym siarki
2. Realizowanie wspólnie z Ministrem Skarbu Państwa działań w celu likwidacji zagrożenia środowiska na terenie KS „Basznia”.
3. Rozpatrzenie możliwości finansowania zadań z zakresu ochrony środowiska w przemyśle wydobywczym siarki w ramach środków finansowych przyznawanych na realizację zadań geologicznych, wynikających np. z programu „Polityki resortu w dziedzinie badań geologicznych dla ochrony środowiska”.

W odpowiedzi na wystąpienie pokontrolne NIK Minister Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa poinformował, że podjął wstępne czynności w celu ustalenia możliwości opracowania programu strategii działań w zakresie ochrony i kształtowania środowiska w przemyśle siarkowym oraz że współdziałanie z Ministrem Skarbu Państwa w sprawie likwidacji zagrożeń spowodowanych nieczynną KS „Basznia” będą kontynuowane w dotychczasowym zakresie.

II. Ministra Gospodarki wnioskowano o:

1. Weryfikację i urealnienia terminów zakończenia likwidacji kopalń przewidzianych w programach likwidacji.
2. Podjęcia starań o pozyskanie dodatkowych środków na likwidację kopalń siarki, pochodzących ze środków pomocowych.

W odpowiedzi na wystąpienie pokontrolne NIK Minister Gospodarki poinformował, że:

- 1) w listopadzie 1998 r. przy Ministrze Pracy i Polityki Socjalnej powołany został Zespół Trójstronny ds. Restrukturyzacji Górnictwa i Przetwórstwa Siarki;
- 2) zgodnie z postanowieniami tego Zespołu Departament Restrukturyzacji Przemysłu

Ministerstwa Gospodarki w terminie do końca czerwca 1999 r. opracuje kompleksowy „Program restrukturyzacji górnictwa i przetwórstwa siarki”, w którym przewiduje się uwzględnienie realizacji wniosków NIK w tym:

- o urealnienie terminów zakończenia likwidacji kopalń siarki;
 - o podjęcie starań o uzyskanie dodatkowych środków finansowych na likwidację kopalń ;
 - rozwiązanie problemu opłat za zrzut wód złożonych w kopalniach likwidowanych;
- 3) dla poprawy efektywności gospodarowania środkami finansowymi - na wniosek Ministra Gospodarki i Ministra Finansów - Minister Skarbu Państwa podjął decyzję o połączeniu przedsiębiorstw prowadzących likwidację kopalń siarki;
- 4) za najistotniejszy problem związany z KS „Basznia” uznaje stwarzane przez nią zagrożenie ekologiczne i dlatego w celu jego usunięcia podejmie działania wspólne z Ministrem Skarbu Państwa, Ministrem OŚZNiL i Wojewodą Podkarpackim.

III. Prezesa Narodowego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej oraz do Prezesa Wojewódzkiego Funduszu Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Tarnobrzegu wnioskowano o:

1. Wspieranie przedsięwzięć dotyczących rekultywacji terenów górniczych.
2. Przekazywanie przyznanych dotacji zgodnie z terminami określonymi w umowach zawartych w sprawie dofinansowania zadań jednostek przemysłu siarkowego w ochronie środowiska.

W odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne Prezesa NFOŚiGW oraz WFOŚiGW w Tarnobrzegu poinformowali NIK o podjęciu działań wspierających inicjatywy jednostek przemysłu siarkowego związane z ochroną środowiska i rekultywacją terenów górniczych.

IV. Dyrektora Przedsiębiorstwa Rekultywacji Terenów Górniczych „Jeziórko” w Tarnobrzegu wnioskowano o:

1. Przeprowadzenie rekultywacji terenów eksploatacyjnych zgodnie z zasadami określonymi w ustawie o ochronie gruntów rolnych i leśnych.
2. Uzyskanie tytułu prawnego do gruntów będących we władaniu PRTG.

W odpowiedzi Dyrektor PRTG poinformował NIK, że przyjmuje do realizacji wnioski pokontrolne. Zaległości w rekultywacji pól górniczych zostaną zlikwidowane, a uregulowanie sytuacji formalnoprawnej gruntów będących we władaniu PRTG nastąpi poprzez przejęcie na własność lub uzyskanie prawa użytkowania posiadanych gruntów.

V. Kierowników przedsiębiorstw i zakładów wydobywających i przetwarzających siarkę oraz będących w likwidacji, wnioskowano m.in. o:

1. Podjęcie działań w celu wyłączenia z obszaru eksploatacji górniczej terenów, na których zaprzestano wydobywania siarki, a następnie zrekultywowanie

zdegradowanych gruntów.

2. Rekultywację terenów poeksploatacyjnych Kopalni zgodnie z terminem określonym w art. 20 ust. 4 ustawy o ochronie gruntów rolnych i leśnych.
3. Uzyskanie tytułu prawnego w stosunku do gruntów będących we władaniu przedsiębiorstw.
4. Podjęcie działań w zakresie pozyskania środków finansowych na likwidację Kopalni i rekultywację terenów górniczych z innych, w tym również pozabudżetowych źródeł.
5. Podjęcie działań w celu dokonania oceny możliwości uregulowania zaległych zobowiązań zwłaszcza wobec budżetu państwa.
6. Przyspieszenia prac związanych z uzgodnieniem porozumienia na prowadzenie prac likwidacyjnych wyrobiska poeksploatacyjnego w "Piasecznie".

W odpowiedzi na wystąpienie pokontrolne NIK kierownicy ww. przedsiębiorstw i zakładów wydobywających i przetwarzających siarkę, przeprowadzających likwidację kopalń oraz rekultywację terenów górniczych przedstawili podjęte działania zmierzające do wykonania wniosków pokontrolnych - zwłaszcza dotyczących przyspieszenia procesów rekultywacji terenów wyłączanych z eksploatacji, uregulowania stanu prawnego własności gruntów oraz możliwości uregulowania zaległych zobowiązań związanych z ochroną środowiska.

W wyniku kontroli stwierdzono uszczuplenia dochodów budżetu państwa, dochodów pozabudżetowych oraz dochodów gmin w kwocie 106.451,4 tys. zł wynikające z nie uregulowanych opłat za gospodarcze wykorzystanie środowiska i wprowadzenie w nim zmian z nie uiszczonych kar za naruszenie wymagań ochrony środowiska, oraz innych należności Skarbu Państwa. Do czasu zakończeniu kontroli odzyskano kwotę 875.655 zł.

Dyrektor Departamentu
Ochrony Środowiska i Budownictwa

Andrzej Głowacki

Akceptuję
Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli

Zbigniew Wesółowski

Zatwierdzam
P R E Z E S
Najwyższej Izby Kontroli

Janusz Wojciechowski

Warszawa, dnia **17** września 1999 r.

WYKAZ AKTÓW PRAWNYCH

1. Ustawa z dnia 31 stycznia 1980 r. o ochronie i kształtowaniu środowiska (t.j. Dz.U. z 1994 r. Nr 49, poz. 196, zm.: Dz.U. z 1995 r. Nr 90, poz. 446, Dz.U. z 1995 r. Nr 141, poz. 692, Dz.U. z 1996 r. Nr 106, poz. 496, Dz.U. z 1996 r. Nr 132, poz. 622, Dz.U. z 1996 r. Nr 156, poz. 773, z 1997 r. Nr 46, poz. 296, Nr 88, poz. 554, Nr 96, poz. 592, Nr 121, poz. 770, Nr 133, poz. 885; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
2. Ustawa z dnia 4 lutego 1994 r. Prawo geologiczne i górnicze (Dz.U. Nr 27, poz. 96, zm.: Dz.U. z 1996 r. Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 88, poz. 554, Nr 111, poz. 726, Nr 133, poz. 885; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
3. Ustawa z dnia 3 lutego 1995 r. o ochronie gruntów rolnych i leśnych (Dz.U. Nr 16, poz. 78 zm.: Dz.U. z 1995 r. Nr 141, poz. 692, z 1997 r. Nr 60, poz. 370, Nr 80, poz. 505, Nr 160, poz. 1079; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
4. Ustawa z dnia 12 lipca 1984 r. o planowaniu przestrzennym (t.j. Dz.U. z 1989 r. Nr 17, poz. 99, zm.: Dz.U. Nr 34, poz. 178 i Nr 35, poz. 192, z 1990 r. Nr 34, poz. 198 i Nr 87, poz. 505 oraz z 1993 r. Nr 47, poz. 212) - ustawa utraciła moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1995 r. w związku z wejściem w życie ustawy o zagospodarowaniu przestrzennym.
5. Ustawa z dnia 7 lipca 1994 r. o zagospodarowaniu przestrzennym - Dz.U. Nr 89, poz. 415 zm.: Dz.U. z 1996 r. Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 111, poz. 726 i Nr 133, poz. 885; z 1998 r. Nr 106, poz. 668.
6. Ustawa z dnia 20 grudnia 1989 r. o utworzeniu urzędu Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (Dz.U. Nr 73, poz. 433, zm.: Dz.U. z 1991 r. Nr 101, poz. 444 i Nr 114, poz. 492 - zachowała moc obowiązującą z dniem 1 kwietnia 1999 r. na podstawie art. 96 ust. 1 pkt 7 w związku z art. 89 ustawy z dnia 4 września 1991 r. o działach administracji rządowej Dz.U. Nr 141, poz. 943 ze zm.) - do czasu ustalenia szczegółowego zakresu działania ministrów kierujących określonym działem administracji rządowej.
7. Ustawa z dnia 16 października 1991 r. o ochronie przyrody (Dz.U. Nr 114, poz. 492 zm.: z 1992 r. Nr 54, poz. 254, z 1994 r. Nr 89, poz. 415 z 1995 r. Nr 147, poz. 713, z 1996 r. Nr 91, poz. 409, z 1997 r. Nr 14, poz. 72, Nr 13, poz. 272, Nr 54, poz. 349, Nr 87, poz. 554 i Nr 133, poz. 885; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
8. Ustawa z dnia 24 października 1974 r. Prawo wodne (Dz.U. Nr 38, poz. 230 zm.: z 1980 r. Nr 3, poz. 6, z 1983 r. Nr 44, poz. 201, z 1989 r. Nr 26, poz. 139 i Nr 35, poz. 192, z 1990 r. Nr 34, poz. 198 i Nr 39, poz. 222, z 1991 r. Nr 32, poz. 131 i Nr 77, poz. 335, z 1993 r. Nr 40, poz. 138, z 1994 r. Nr 27, poz. 96, z 1995 r. Nr 47, poz. 243, z 1996 r. Nr 106, poz. 496, z 1997 r. Nr 47, poz. 299, Nr 88, poz. 554; Nr 133, poz. 885; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
9. Ustawa z dnia 27 czerwca 1997 r. o odpadach (Dz.U. Nr 96, poz. 592) obowiązująca od 1 stycznia 1998 r., zm. Dz.U. z 1997 r. Nr 88, poz. 554; z 1998 r. Nr 106, poz. 668.
10. Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o restrukturyzacji finansowej jednostek górnictwa

węgla kamiennego oraz o wprowadzeniu opłaty węglowej - Dz.U. Nr 113, poz. 735, zm. Dz.U. z 1997 r. Nr 160, poz. 1081 - utraciła moc obowiązującą z dniem 14.01.1999 r. - wejście w życie ustawy z dnia 26 listopada 1998 r. o dostosowaniu górnictwa węgla kamiennego do funkcjonowania w warunkach gospodarki rynkowej oraz szczególnych uprawnieniach i zadaniach gmin górniczych - Dz.U. Nr 162, poz. 1112.

11. Ustawa z dnia 21 czerwca 1996 r. o utworzeniu urzędu Ministra Gospodarki - Dz.U. Nr 106, poz. 490, zm. Dz.U. z 1997 r. Nr 141, poz. 943 - zachowała moc obowiązującą z dnia 1 kwietnia 1999 r. - na podstawie art. 96 pkt 9 ustawy z dnia 4 września 1997 r. o działach administracji rządowej - Dz.U. Nr 141, poz. 943 ze zm. - do czasu ustalenia szczegółowego zakresu działania ministrów kierujących określonym działem administracji rządowej.
12. Ustawa z dnia 20 lipca 1991 r. o Inspekcji ochrony Środowiska Dz.U. Nr 77, poz. 335 zm.: z 1996 r. Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 121, poz. 770, Nr 133, poz. 888; z 1998 r. Nr 106, poz. 668).
13. Ustawa z dnia 14 czerwca 1960 r. Kodeks postępowania administracyjnego (Dz.U. z 1980 r. Nr 9, poz. 26, zm.: Dz.U. z 1980 r. Nr 27, poz. 111, z 1982 r. Nr 7, poz. 55, Nr 45, poz. 289, z 1983 r. Nr 41, poz. 185, z 1984 r. Nr 34, poz. 183, z 1986 r. Nr 47, poz. 228, z 1987 r. Nr 21, poz. 123, Nr 33, poz. 186, z 1989 r. Nr 20, poz. 107, z 1990 r. Nr 34, poz. 201, z 1991 r. Nr 100, poz. 442, Nr 119, poz. 513, z 1994 r. Nr 122, poz. 593, z 1995 r. Nr 1, poz. 1, Nr 74, poz. 368, z 1996 r. Dz.U. Nr 43, poz. 189, Nr 106, poz. 496; z 1997 r. Nr 75, poz. 471, Nr 102, poz. 643 i Nr 137, poz. 926, Nr 141, poz. 944; z 1998 r. Nr 162, poz. 1126).
14. Ustawa z dnia 5 stycznia 1991 r. Prawo budżetowe (Dz.U. z 1993 r. Nr 72, poz. 344 ze zmianami: z 1994 r. Nr 76, poz. 344; Nr 121, poz. 591; Nr 133, poz. 685; z 1995 r. Nr 78, poz. 390; Nr 124, poz. 601; Nr 132, poz. 640; z 1996 r. Nr 89, poz. 402; Nr 106, poz. 496; Nr 132, poz. 621; Nr 139, poz. 647; z 1997 r. Nr 54, poz. 348; Nr 79, poz. 484; Nr 121, poz. 770; Nr 123, poz. 775 i 778; Nr 133, poz. 883, poz. 137, poz. 926; Nr 141, poz. 943; Nr 158, poz. 1042, Nr 137, poz. 926 - utraciła moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1999 r. - wejście w życie ustawy z dnia 26 listopada 1997 r. o finansach publicznych Dz.U. Nr 115, poz. 1014 ze zm.).
15. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 29 grudnia 1993 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa (Dz.U. z 1994 r. Nr 2, poz. 4 - utraciło moc obowiązującą z dniem 15.05.1997 r. Od dnia 16.05.1997 r. obowiązuje rozporządzenie Prezesa Rady Ministrów z dnia 15 marca 1997 r. w sprawie nadania statutu Ministerstwu Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa Dz.U. Nr 47, poz. 308 zm. Dz.U. z 1998 r. Nr 53, poz. 331).
16. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 sierpnia 1994 r. w sprawie opłat za działalność prowadzoną na podstawie przepisów Prawa geologicznego i górniczego (Dz.U. Nr 92, poz. 430. zm.: Dz.U. z 1997 r. Nr 82, poz. 526).
17. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 24 sierpnia 1994 r. w sprawie właściwości organów państwowej administracji geologicznej i państwowego nadzoru górniczego (Dz.U. Nr 92, poz. 433 - uchylone z dniem 1.01.1999 r. - wejście w życie rozporządzenia Rady Ministrów z dnia 24 grudnia 1998 r. w sprawie określenia organów właściwych w zakresie administracji geologicznej i nadzoru górniczego Dz.U. Nr 162, poz. 1144).
18. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 26 sierpnia 1994 r. w sprawie kar pieniężnych za

prowadzenie działalności regulowanej prawem geologicznym i górnictwem bez wymaganej koncesji lub z rażącym naruszeniem jej warunków (Dz.U. Nr 92, poz. 432).

19. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 23 stycznia 1987 r. w sprawie szczegółowych zasad ochrony powierzchni ziemi (Dz.U. Nr 4, poz. 23).
20. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 27 grudnia 1993 r. w sprawie opłat ze szczególnego korzystania z wód i urządzeń wodnych (Dz.U. Nr 133, poz. 637 zm.: Dz.U. z 1994 r. Nr 140, poz. 775, z 1995 r. Dz. U. Nr 153, poz. 776, z 1996 r. Dz.U. Nr 156, poz. 783, z 1997 r. Dz.U. Nr 160, poz. 1098; z 1998 r. Nr 162, poz. 1127).
21. Rozporządzenie Rady Ministrów z dnia 30 września 1980 r. w sprawie ochrony środowiska przed odpadami i innymi zanieczyszczeniami oraz utrzymaniu czystości w miastach (Dz.U. Nr 24, poz. 91 zm.: Dz.U. z 1996 r. Nr 132, poz. 622). - utraciło moc obowiązującą z dniem 1 stycznia 1998 r. na skutek wejścia w życie ustawy o odpadach.
22. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 29 sierpnia 1994 r. w sprawie zakresu i sposobu prowadzenia ewidencji zasobów złóż kopalin (Dz.U. Nr 88, poz. 410).
23. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 26 sierpnia 1994 r. w sprawie szczegółowych wymagań, jakim powinien odpowiadać projekt zagospodarowania złoża kopaliny, w tym projekt sporządzony w formie uproszczonej (Dz.U. Nr 93, poz. 446).
24. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 23 sierpnia 1994 r. w sprawie dokumentacji geologicznej złóż kopalin (Dz.U. Nr 93, poz. 442)
25. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 12 lutego 1990 r. w sprawie ochrony powietrza przed zanieczyszczeniem (Dz.U. Nr 15, poz. 92 zm.: Dz.U. z 1997 r. Nr 133, poz. 885)
26. Rozporządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 28 kwietnia 1998 r. w sprawie dopuszczalnych wartości stężeń substancji zanieczyszczających powietrze (Dz. U. Nr 55, poz. 355) obowiązuje od dnia 21 maja 1998 r.
27. Rozporządzenie Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 23 września 1996 r. w sprawie zasad i trybu udzielania oraz sposobu wykorzystania dotacji przeznaczonych dla górnictwa (Dz.U. Nr 115, poz. 551)
28. Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 26 sierpnia 1994 r. w sprawie dokumentacji mierniczo-geologicznej (M.P. Nr 48, poz. 392).
29. Zarządzenie Ministra Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa z dnia 26 lipca 1994 r. w sprawie rejestru obszarów górniczych (M.P. Nr 44, poz. 365)
30. Zarządzenie Nr 11/95 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 22 czerwca 1995 r. w sprawie zasad i trybu oraz sposobu wykorzystania dotacji przeznaczonych dla górnictwa - (niepublikowane).
31. Zarządzenie Nr 22/95 Ministra Przemysłu i Handlu z dnia 2 grudnia 1995 r. zmieniające zarządzenie w sprawie zasad i trybu udzielania oraz sposobu wykorzystania dotacji przeznaczonych dla górnictwa (niepublikowane).

WYKAZ SKONTROLOWANYCH JEDNOSTEK

1. Ministerstwo Ochrony Środowiska, Zasobów Naturalnych i Leśnictwa
2. Ministerstwo Gospodarki
3. Urząd Wojewódzki w Przemyślu
4. Urząd Wojewódzki w Tarnobrzegu
5. Narodowy Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Warszawie
6. Wojewódzki Fundusz Ochrony Środowiska i Gospodarki Wodnej w Tarnobrzegu
7. Państwowa Agencja Restrukturyzacji Górnictwa Węgla Kamiennego S.A. w Katowicach
8. Okręgowy Urząd Górniczy w Krośnie
9. Okręgowy Urząd Górniczy w Kielcach
10. Ośrodek Badawczo - Rozwojowy Przemysłu Siarkowego "Siarkopol" w Tarnobrzegu
11. Przedsiębiorstwo Rekultywacji Terenów Górniczych "Jeziórko" w Tarnobrzegu
12. Kopalnia Siarki „Jeziórko” w Tarnobrzegu
13. Kopalnie i Zakłady Przetwórcze Siarki "Siarkopol" w Tarnobrzegu
14. Kopalnie i Zakłady Chemiczne Siarki „Siarkopol” w Grzybowie z Kopalnią Siarki „Osiek”
15. Kopalnia Siarki „Machów” w Tarnobrzegu
16. Kopalnia Siarki „Grzybów” w Rzędowie
17. Spółka Siarkopol Gdańsk S.A. w Gdańsku
18. Spółka „Siark-Port” Sp. z o.o. w Gdańsku
19. Elektrownia im. T. Kościuszki "Połaniec” w Połańcu.